

ความสำคัญของเงินตราที่มีต่อเศรษฐกิจไทย  
หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2450  
THE IMPORTANCE OF CURRENCY  
TO THAI'S ECONOMIC AFTER  
THE BOWRING TREATY- A.D. 1907

ชูลีพร สวอยโรสง\*

\* นักศึกษาสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์  
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

## บทคัดย่อ

วิจัยเรื่องนี้ต้องการศึกษาถึงความสำคัญของเงินตราที่มีต่อเศรษฐกิจไทยหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของเงินตราที่มีต่อเศรษฐกิจไทย เพื่อใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน จากเดิมเป็นระบบเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ โดยนำสิ่งของมาแลกกับสิ่งของ ดังนั้นเมื่อสังคมเริ่มขยายตัวออกไปความจำเป็นในการใช้เงินตราเพื่อนำมาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนจึงเกิดขึ้น

ผลจากการศึกษาพบว่า นับตั้งแต่ที่สยามทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ทำให้การแลกเปลี่ยนสิ่งของต่อสิ่งของลดความสำคัญลง จึงมีการกำหนดระบบเงินตราขึ้นมาเพื่อนำมาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและกำหนดค่าเงินให้เป็นไปตามมาตรฐานสากลมากขึ้น จนกระทั่งในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ได้ประกาศอนุญาตให้ชาติตะวันตกเข้ามาจัดตั้งธนาคารและจัดตั้งกรมธนบัตรในสังกัดกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเพื่อทำหน้าที่ออกธนบัตรและเปิดโอกาสให้ประชาชนนำเงินโลหะมาแลกเปลี่ยนธนบัตร นับว่าธนบัตรได้เข้ามามีบทบาทในระบบเงินตราสยามอย่างจริงจัง นับตั้งแต่นั้นมา

## Abstract

This thesis is to study the importance of currency to Thai economy after the Bowring Treaty. It was a period by which money were used as a medium of exchange instead of goods. A subsistence economy havechanged because of social expansion. Since then currency became necessary to Thai economy. The study found that since Siam signed an agreement on Bowring Treaty, a barter system of exchange became less importance. The currency system was set up as a medium of exchange and was set according to foreign trade at that time. In the reign of King Rama V, westerners were permitted to establish Bank. Siamese Bank Notes office was established under Ministry of Treasury in order to issue bank notes and allow people to exchange their silver metal. Since then bank notes took a major role in Siamese currency system.

## บทนำ

เงินตราเป็นสิ่งที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน เป็นเครื่องใช้วัดมูลค่าของสินค้าและบริการ และใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ในสมัยโบราณใช้การแลกเปลี่ยนสิ่งของต่อสิ่งของโดยตรง ต่อมาได้ใช้สิ่งของที่มีค่าเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนและพัฒนามาเป็นโลหะและกระดาษ จนเป็นเงินในปัจจุบัน

ความเปลี่ยนแปลงระบบเงินตราที่มีต่อเศรษฐกิจไทยหลังสนธิสัญญา เบาว์ริง ในพ.ศ. 2398 ส่งผลทำให้เศรษฐกิจไทยเริ่มมีการพัฒนาระบบเงินตราที่เป็นไปตามมาตรฐานสากลมากขึ้น การค้าขายขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง โดยใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน การขยายตัวทางการค้าทำให้เงินตราที่ใช้หมุนเวียนภายในประเทศไม่เพียงพอกับการค้าขาย เนื่องจากต่างชาติที่เข้ามาซื้อสินค้าภายในประเทศมักจะใช้เงินเหรียญเม็กซิโกเข้ามาซื้อขาย แต่ไทยไม่นิยมรับไว้ เพราะว่าเงินที่ต่างชาตินำเข้ามานั้นอาณานิคมซื้อสินค้าในไทยไม่ได้ จำนวนเงินที่พ่อค้าต่างชาตินำมาขอแลกนับวันยิ่งเพิ่มขึ้นทุกที จนกระทั่งพระคลังมหาสมบัติไม่สามารถผลิตเงินได้เพียงพอกับความต้องการ เนื่องจากในขณะนั้นการค้าภายในประเทศนิยมใช้เงินพดด้วงซึ่งทำด้วยมือและเป็นเงินที่ผลิตจากแร่เงินบริสุทธิ์ส่งผลให้เงินพดด้วงไม่พอใช้ เมื่อการค้าขายขยายตัวขึ้นทำให้เกิดความเดือดร้อนในระบบเศรษฐกิจ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงกษาปณ์ขึ้นมาเพื่อผลิตเงินเหรียญเริ่มออกใช้ครั้งแรกในพ.ศ. 2403 เป็นต้นมา

ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พัฒนาการของเงินตราเปลี่ยนแปลงอีกครั้งโดยการประกาศอนุญาตให้ชาติตะวันตกเข้ามาจัดตั้งกรมธนบัตรและจัดตั้งธนาคารขึ้นในสยาม ต่อมาใน พ.ศ. 2445

มีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติธนบัตรสยาม รัตนโกสินทร์ ศก 121 และโปรดให้จัดตั้งกรมธนบัตร ในสังกัดกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เพื่อทำหน้าที่ออกธนบัตรและรับจ่ายเงินขึ้นธนบัตร เปิดโอกาสให้ประชาชน นำเงินโลหะมาแลกเปลี่ยนเป็นธนบัตรตั้งแต่วันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2445 นับว่าธนบัตรได้เข้ามามีบทบาทในระบบการเงินตราไทยอย่างจริงจังนับแต่นั้นมา

การศึกษาเรื่อง ความสำคัญของเงินตราที่มีต่อเศรษฐกิจไทยหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง เพื่อแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของเงินตราที่มีต่อเศรษฐกิจไทย เพื่อใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนจากเดิมเป็นระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพมีการแลกเปลี่ยนสินค้าต่อสินค้า ดังนั้นมีการกำหนดระบบเงินตราขึ้นมาใช้เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนนับตั้งแต่ทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ในพ.ศ. 2398 ส่งผลทำให้เศรษฐกิจไทยพัฒนาไปอย่างกว้างขวางและทัดเทียมกับชาติตะวันตกที่เข้ามาติดต่อค้าขายในสยาม

### บททวนวรรณกรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวกับความสำคัญของเงินที่มีต่อเศรษฐกิจไทยหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2450 มีอยู่เป็นจำนวนมากทั้งของนักวิชาการไทยและงานวิจัยของท่านอื่นๆ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประกอบในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

ชูศักดิ์ จรุธสวีสดี (2548) ระบบเศรษฐกิจและพัฒนาการเศรษฐกิจไทยหนังสือเล่มนี้อธิบายถึงรายได้ของประเทศ ด้านการเงินการคลังและพัฒนาการเศรษฐกิจไทย และรวมไปถึงสภาพเศรษฐกิจก่อนและหลังทำสนธิสัญญาเบาว์ริงที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทย ตลอดจนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระบบเดิมไปสู่ระบบใหม่

สมภพ มานะรังสรรค์ (2544) แนวโน้มพัฒนาการเศรษฐกิจไทย ในช่วงก่อนและหลังการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อธิบายถึงพัฒนาการเศรษฐกิจไทยในช่วงก่อนและหลังการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจที่ขยายตัวทางการค้าระหว่างประเทศและแนวโน้มของการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เป็นระบบและมีรูปธรรมที่ชัดเจน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2527) ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484 อธิบายถึงพัฒนาการทางเศรษฐกิจของไทยในสมัยอยุธยาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวทางการค้าและใช้เงินตราเพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในสมัยรัชกาลที่ 4 ที่รับอิทธิพลตะวันตกเข้ามาปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย ทั้งทางด้านการคลัง พระองค์ทรงปฏิรูปเงินตราให้เป็นไปตามสากลของต่างชาติ จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 5 เปิดโอกาสให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนในประเทศไทยเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า จนนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของประเทศไทย

ดังนั้นงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสำคัญของเงินที่มีต่อเศรษฐกิจไทยหลังสนธิสัญญาเบาว์ริงที่ผ่านมานั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการอธิบายถึงความสำคัญของเงินที่ใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน จนกระทั่งเกิดการคุกคามของชาติตะวันตกเป็นเหตุทำให้รัชกาลที่ 4 ทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ตลอดจนส่งผลทำให้รัชกาลที่ 5 ต้องปฏิรูปประเทศอย่างเร่งด่วน

### วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความสำคัญของเงินตราไทย
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของเงินตรา ตั้งแต่สนธิสัญญาเบาว์ริง-รัชกาลที่ 5

## ขอบเขตในการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้จะกำหนดขอบเขตในการศึกษาตั้งแต่ พ.ศ. 2398 จนถึง พ.ศ. 2450 ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการค้าหรือ การขยายตัวทางเศรษฐกิจหลังทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ความสำคัญของเงินตรา เพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนจึงเกิดขึ้น นับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของ เงินตราไทย เนื่องจากสยามทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศอังกฤษใน พ.ศ. 2398 ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจของไทย จากเดิม ที่นำสิ่งของมาแลกกับสิ่งของและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยเรียบง่าย แต่เมื่อสังคม เริ่มขยายตัวออกไปความจำเป็นในการใช้เงินตราเพื่อนำมาเป็นสื่อกลาง ในการแลกเปลี่ยนจึงเกิดขึ้น จนกระทั่ง พ.ศ. 2453 ในสมัยของพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีการประกาศอนุญาตให้ต่างชาติเข้ามา จัดตั้งกรมธนบัตรและตั้งธนาคารขึ้นในสังกัดกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ซึ่งทำหน้าที่ออกธนบัตรและเปิดโอกาสให้ประชาชนนำเงินโลหะมาแลกเปลี่ยน เป็นธนบัตร นับว่าธนบัตรได้เข้ามามีบทบาทในระบบเงินตราไทยอย่างจริงจัง นับแต่นั้นมา

## สมมติฐานของการศึกษา

ศึกษารูปแบบการเปลี่ยนแปลงของเงินตราที่เกิดขึ้น นับตั้งแต่ที่ไทย ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศอังกฤษในพ.ศ. 2398 เป็นต้นมา ทำให้ การแลกเปลี่ยนสิ่งของต่อสิ่งของลดความสำคัญลง จึงมีการกำหนดระบบ เงินตราขึ้นมาเพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนและกำหนดค่าเงินให้เป็น มาตรฐานสากลมากขึ้น ส่งผลทำให้รัฐบาลกำหนดรูปแบบของเงินตราขึ้นมา โดยผลิตเงินเหรียญและธนบัตร ซึ่งได้นำออกมาใช้ตั้งแต่สมัยของพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นับแต่นั้นมา

## วิธีดำเนินการศึกษา

การค้นคว้าวิจัยฉบับนี้ใช้วิธีการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยอาศัยข้อมูลจากงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ หนังสือ ซึ่งสืบค้นจากสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เพื่อนำมาสังเคราะห์ วิเคราะห์ และเรียบเรียงเป็นงานวิจัยโดยการเขียนแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์

## ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงความสำคัญระบบเงินตราของไทย
2. ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงของเงินตราตั้งแต่หลังสนธิสัญญาเบาว์ริง-รัชกาลที่ 5

## ผลการวิจัย

เงินตราเข้ามามีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจไทยตั้งแต่สมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และส่งผลให้เศรษฐกิจไทยในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก นับได้ว่าเงินตราเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นอดีตหรือปัจจุบัน เงินเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน สมัยโบราณมีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงชีพคือ การนำสิ่งของมาแลกกับสิ่งของ ต่อมาเมื่อสังคมเจริญขึ้น ทำให้สิ่งของที่นำมาแลกนั้นได้ลดความสำคัญลงดังนั้นจึงมีการกำหนดวัตถุกลางขึ้นมาเพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนที่เรียกว่าเงินตรา

นับตั้งแต่สมัยโบราณมนุษย์มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ต่อมาเมื่อสังคมเริ่มขยายตัวมากขึ้น มนุษย์สามารถผลิตสิ่งของเครื่องใช้ได้เพิ่มขึ้น

การแลกเปลี่ยนซื้อขายได้กลายเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตประจำวัน ดังนั้นเงินตราในสมัยโบราณที่นำมาเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนคือ เงินพดด้วง และ หอยเบี้ย จากการที่นำเงินทั้ง 2 ชนิดนี้มาใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนจึงส่งผลทำให้ระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงชี้นำไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรามากขึ้น ทำให้การค้าขายขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง โดยใช้เงินตราเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนนับแต่นั้นมา



รูปภาพที่ 1 : เงินพดด้วง



รูปภาพที่ 2 : เงินหอยเบี้ย

จากสาเหตุของความเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจไทยที่กล่าวมานั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่มที่จะปรับปรุงสยาม จากสมัยเก่ามาสู่สมัยใหม่ พระองค์ทรงเห็นว่าระบบเศรษฐกิจแบบเก่าเกิดความล้าหลัง และไม่ทัดเทียมกับชาติตะวันตก พระองค์ได้เปิดโอกาสให้ชาวสยามได้รับความรู้ ความคิดใหม่ ๆ จากตะวันตก เพื่อที่จะนำสยามไปสู่รากฐานประชาธิปไตยสมัยใหม่ ปัญหาที่สำคัญคือ ระบบการคลังของสยามขาดประสิทธิภาพในการบริหาร ตลอดจนระบบเงินตราของสยามไม่เป็นไปตามมาตรฐานสากลของต่างชาติ อีกทั้งมหาอำนาจตะวันตกต้องการเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าจากสยามคือ ด้านการค้าไม่ใช่การแสวงหาอาณานิคมเพิ่ม ดังนั้นรัฐบาลสยามจึงตกลงยอมทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษใน พ.ศ. 2398 ส่งผลทำให้สยามประสบความสำเร็จในการปรับตัวเข้าสู่สมัยใหม่นับตั้งแต่นั้นมา

จากการที่สยามยอมทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศอังกฤษนั้น ทำให้การเปลี่ยนแปลงของเงินตรา และการค้าขายในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว พระองค์ทรงเห็นว่าเงินตราในสมัยนั้นยังไม่เป็นไปตามมาตรฐานสากลของต่างชาติ และปลอมแปลงได้ง่าย พระองค์ได้ทำการปฏิรูปเงินตราครั้งใหญ่ ซึ่งจะเห็นได้จากการขาดแคลนเงินตราในการซื้อขายแลกเปลี่ยน ดังนั้นเงินตราที่ใช้กันอยู่ทั่วไปคือ หอยเบี้ย ซึ่งเป็นเงินชนิดหนึ่งที่ได้มาจากหมีเกาะมัลดีฟส์ ในมหาสมุทรอินเดีย และอัตราแลกเปลี่ยนหอยเบี้ยในท้องตลาดไม่ค่อยมีความคงที่เท่าใดนัก โดยปกติจะอยู่ราว 800 เบี้ยต่อ 1 เฟื้อง ส่วนเงินพดด้วงก็ปลอมแปลงได้ง่าย และมีปริมาณไม่เพียงพอต่อความต้องการของพ่อค้าจากต่างประเทศ ฉะนั้นแล้ว เงินตราทั้ง 2 ชนิดนี้จึงไม่เหมาะกับการค้าสมัยใหม่ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศให้ยกเลิกใช้เงินพดด้วง และหันมาใช้เงินเหรียญแทน พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงษาปณ์ขึ้นในสังกัดกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เพื่อผลิตเงินเหรียญ และให้ทันต่อความต้องการของพ่อค้าจากต่างประเทศ พระองค์ได้เปลี่ยนหน่วยเงินจาก อัฐ เฟื้อง โสฬส เบี้ย มาเป็น เหรียญบาท เหรียญสลึง เป็นต้น ดังนั้นพระองค์ทรงปฏิรูปเงินตราให้เหมาะกับการค้าสมัยใหม่ เพื่อให้ระบบเงินตราสอดคล้องกับอัตรารูปแบบของเศรษฐกิจที่กำลังขยายตัวมากขึ้นในขณะนั้น

จะเห็นได้ว่า เงินตราเข้ามามีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจไทยตั้งแต่สมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนับตั้งแต่นั้นมา พระองค์ได้ทำการปฏิรูปเงินตราครั้งใหญ่ โดยการเปลี่ยนหน่วยเงินเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพให้กับระบบการคลังของสยามและนับได้ว่าเป็นการวางรากฐานระบบเศรษฐกิจเพื่อสร้างพื้นฐานความมั่นคงให้กับประเทศ ตลอดจนทำให้พระบาท

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้นำแนวคิดเป็นหลักปฏิบัติสืบต่อมา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักดีว่าการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ สำเร็จได้ยาก หากไม่ทรงสร้างความมั่นคงให้กับศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองเสียก่อน พระองค์ทรงเริ่มปฏิรูปทางด้านการคลัง โดยเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องสร้างระบบการคลังแบบใหม่ให้เป็นระเบียบ และรัดกุมมากขึ้น พระองค์จึงหาวิธีรวบรวมรายได้เข้าสู่ศูนย์กลางให้มีประสิทธิภาพที่สุด เพื่อจะได้มีรายได้พอที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศด้านต่าง ๆ วิธีการที่พระองค์ทรงนำมาใช้ในขั้นต้นคือโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ขึ้น ในวันที่ 4 มิถุนายน พ.ศ. 2416 เพื่อให้เป็นที่รวบรวมรายได้จากการเก็บภาษีอากร อีกทั้งทรงปรับปรุงเกี่ยวกับการรับและการจ่ายเงินของพระคลังให้เป็นระเบียบมากขึ้น รวมทั้งจัดระบบให้เจ้าภาษีนายอากรส่งเงินมาตามงวด ตลอดจนห้ามหักเงินหรือจ่ายเงินภาษีอากรที่เก็บได้ ก่อนที่จะนำมาส่งพระคลังมหาสมบัติ จากการที่พระองค์ทรงปฏิรูปทางด้านการคลังนั้น ส่งผลให้การบริหารภาษีอากรมีประสิทธิภาพ และทำให้รัฐมีรายได้มากพอที่จะนำไปใช้จ่ายในการปรับปรุงประเทศในด้านอื่นๆ

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับปรุงด้านการเงินและการธนาคารเพื่อช่วยสนับสนุนกิจการทางด้านการค้า และส่งผลทำให้การค้าขายขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้น การใช้เงินตรา ก็ขยายตัวตามไปด้วย แต่ระบบเงินตราแบบเดิมของสยามนั้นเป็นอุปสรรคต่อการซื้อขายแลกเปลี่ยน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำริจะปรับปรุงระบบเงินตราเสียใหม่จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างโรงกษาปณ์ขึ้นมาใหม่และผลิตเงินตราประจำรัชกาลที่ 5 ขึ้น โดยใช้โรงกษาปณ์เดิมผลิตไปก่อนจนกว่าแห่งใหม่จะสร้างเสร็จ ต่อมาได้มีการปรับปรุงระบบเงินตราเสียใหม่ใน พ.ศ. 2422 โดยสร้างหน่วยเงิน ที่เรียกว่า

“สตางค์” กำหนด 100 สตางค์เท่ากับ 1 บาท พร้อมทั้งผลิตเหรียญสตางค์ขึ้น 4 ราคา คือ 20 สตางค์ 10 สตางค์ 5 สตางค์ และ 2 ½ สตางค์ ซึ่งเหรียญสตางค์ทั้ง 4 ชนิดนี้จะให้ใช้ปะปนกับ ชิก เสี้ยว อัฐ และโสฬสของเดิมอยู่ระยะหนึ่ง พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกเงินเฟื้อง ชิก เสี้ยว อัฐ และโสฬส ในตอนปลายรัชกาล จากการที่พระองค์กำหนดให้ใช้สตางค์แทนเงินปลีกย่อยแบบเก่านี้ ทำให้ตลาดการเงินได้รับความสะดวกขึ้น และให้ระบบเศรษฐกิจของไทยรอดพ้นจากภัยที่ติดขัดกับชาติตะวันตกนับแต่นั้นมา

จากการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดส่งผลทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกาศอนุญาตให้ชาติตะวันตกเข้ามาจัดตั้งธนาคารและจัดตั้งกรมธนบัตรขึ้นในสยาม การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจหลังจากปฏิรูปประเทศแล้ว พบว่าค่าเงินบาทของสยามต่ำกว่ามาตรฐานสากลของต่างชาติ จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ต่างชาติเข้ามาลงทุนในสยาม เพื่อต้องการที่จะได้เปรียบในด้านการค้าหรือสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับประเทศตนเองเป็นอย่างมาก จากการเข้ามาของต่างชาตินี้เอง ทำให้ระบบการคลังเป็นระเบียบ และรัดกุมมากยิ่งขึ้น ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งคือ สยามมีระบบการคลังที่ดีมาสนับสนุนส่งผลทำให้เงินตราที่เป็นธนบัตร และเหรียญกษาปณ์ เอื้ออำนวยต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี ตลอดรัชสมัยสืบมาจนถึงปัจจุบัน

ผลจากการศึกษาพบว่า ความสำคัญของเงินตราไทยนับตั้งแต่อดีตที่มีการพัฒนาจาก เงินพดด้วง และเงินเบี้ย มาเป็นเงินโลหะ จนกระทั่งสยามได้ติดต่อค้าขายกับชาติตะวันตกมากขึ้น ส่งผลให้เงินตรากลายเป็นปัจจัยสำคัญในการแลกเปลี่ยนสินค้า และเริ่มมีการพัฒนาความสำคัญของเงินตราในปัจจุบันเพื่อที่จะสามารถครอบคลุมต่อความต้องการของผู้คนในยุคสมัยนี้ เงินตราจึงถือว่าเป็นสิ่งสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนนับแต่อดีตเป็นต้นมา

## บรรณานุกรม

- นกวลี ชูชัยยะ. (2442). **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ เล่มที่ 2 รัชกาลที่ 4-พ.ศ. 2475**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- คลังหลวงแห่งประเทศไทย. (2558). **หนังสือคลังหลวงแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 1**. สืบค้นเมื่อ 1 มกราคม 2559, จาก <http://www.klangluang.com>.
- จรินทร์ เทศวานิช. (2534). **การเงินและการธนาคาร**. กรุงเทพฯ: โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์. (2527). **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชูศักดิ์ จุฑณศักดิ์. (2548). **ระบบเศรษฐกิจและพัฒนากิจการเศรษฐกิจไทย**. กรุงเทพฯ: ส.เสริมมิตรการพิมพ์.
- ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด. (2530). **สยามกัมมาจล**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ กรุงเทพฯ.
- นภาพร เรืองสกุล และจรินทร์ เกียรติเฟื่องฟู. (2533). **ความสำคัญของเงิน**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นกน้อยแห่งโพธิ์. (2551). **พดด้วงตำนานเงินไทย**. สืบค้นเมื่อ 31 ธันวาคม 2558, จาก <http://www.oknation.net/blog/nonglek>.
- นารัณญา ยนเปี่ยม. (2451). **การเงินและการธนาคาร**. กรุงเทพฯ: อักษราพิพัฒน์.
- พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ. (2545). **การปฏิรูปเมืองสยาม**. กรุงเทพฯ: กู๊ดมอนิ่ง.
- ภารดี มหาขันธ์. (2526). **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์. (2544). **หาอยู่หากิน เพื่อการค้าขายเศรษฐกิจไทย  
รัตนโกสินทร์ตอนต้น**. กรุงเทพฯ: มติชน.

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา. (2558).

**วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเก่า สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์,**  
2 (1).

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5  
**กระทรวงเกษตรธิการ ร.5 กษ.12.2/12. ผู้ช่วยที่ปรึกษาราชการ**  
**ทั่วไปของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า**  
**เจ้าอยู่หัวจดหมายเหตุกราบทูลพระ-เจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะ**  
**วงศ์วโรปการ (2449).**

สมภพ มานะรังสรรค์. (2544). **แนวโน้มพัฒนาการเศรษฐกิจไทยในช่วง  
ก่อนและหลังการปฏิรูปการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ**  
**จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Bank of Thailand. (2558). **ความรู้เรื่องนโยบายการเงิน.สืบค้นเมื่อ18**  
**ธันวาคม 2558, จาก** <https://www.bot.or.th/Thai /Banknotes>.

ธุรกิจข้าวอุทัยธานีในช่วง พ.ศ. 2535-2554

THE RICE BUSINESS IN UTHAI THANI

A.D. 1992-2008



วิธิสรรค์ ศรีเรือนงาม\*

\* นักศึกษาสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์  
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

## บทคัดย่อ

บทความเรื่องธุรกิจข้าวอุทัยธานีในช่วง พ.ศ. 2535-2554 เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของธุรกิจข้าวในจังหวัดอุทัยธานี เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อธุรกิจข้าวในจังหวัดอุทัยธานี ต้องการศึกษახบวนการหรือวิธีการผลิตข้าว และเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเลิกกิจการโรงสีข้าวในจังหวัดอุทัยธานี ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงในจังหวัดอุทัยธานีถึงสาเหตุการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนที่สามารถเข้ามามีอิทธิพลในการเป็นเจ้าของกิจการโรงสีข้าว โดยใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (historical method) ในการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรองร่วมกับสำรวจพื้นที่ภาคสนาม ด้วยการสังเกตและสัมภาษณ์ผู้คนในชุมชนซึ่งมีการรับรู้เรื่องราวความเป็นมาของจังหวัดอุทัยธานีต่างออกไปในหลายระดับ อาทิ สอบถามชาวนา ผู้สูงอายุ และเจ้าของโรงสีข้าว ข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดอุทัยธานีรวบรวมมาเป็นงานวิจัย

ชาวจีนเข้ามามีบทบาทในจังหวัดอุทัยธานีมากยิ่งขึ้นส่งผลให้ชาวจีนเหล่านี้เข้ามามีบทบาทในจังหวัดอุทัยธานีได้เป็นเจ้าของโรงสีข้าวในช่วง พ.ศ. 2463-2472 มีโรงสีข้าวเกิดขึ้นในจังหวัดอุทัยธานีมากยิ่งขึ้น ขนาดโรงสีข้าวยังเป็นการสีข้าวขนาดเล็ก จังหวัดอุทัยธานีเป็นการผลิตเพื่อส่งออกที่สำคัญเพื่อขยายเศรษฐกิจในจังหวัดอุทัยธานี โรงสีที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในจังหวัดอุทัยธานีส่วนใหญ่จะใช้ระบบไอน้ำในการเดินเครื่องระบบไอน้ำเป็นระบบสีข้าวที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาติตะวันตก ระบบไอน้ำเหล่านี้ทำให้เกิดฝุ่นละอองส่งผลกระทบต่อชุมชนชาวบ้านจึงประท้วง ทำให้โรงสีข้าวย้ายออกไปนอกเมือง

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา โรงสีข้าวบริเวณลุ่มแม่น้ำสะแกกรัง ได้ย้ายออกมานอกเมือง รูปแบบการสีข้าวก็ปรับเปลี่ยนใหม่ จากการสีข้าวระบบไอน้ำก็เปลี่ยนมาเป็นระบบไฟฟ้าทั้งหมด ระบบการคมนาคมก็เปลี่ยนจากการใช้เรือมาเป็นการคมนาคมทางบกมากยิ่งขึ้น ซึ่งสามารถติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงและเริ่มมีเครื่องจักรเข้ามาใช้มากยิ่งขึ้นรวมถึงพันธุ์ข้าวนาปีและนาปรังที่ใช้ทั้งหมดในอุทัยธานี อีกทั้งนโยบายของรัฐบาลในช่วง พ.ศ. 2552-2554 ส่งผลให้การค้าข้าวและโรงสีเกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนา เช่น นโยบายโครงการประกันราคาข้าวและนโยบายโครงการรับจำนำข้าว

## Abstract

This qualitative research aims (1) to study the development of rice business in UthaiThani. (2) To study factors impact on the rice business. (3) To study on rice production. (4) To study factors impact on stopping rice mill business. The research explained the influence of Chinese as the owner of rice mill.

The Chinese had significant role as the owner of rice mill during 1920-1929 AD. Several small rice mills were increase according to the expansion of rice production of the province. However, most of rice mills used steam engine machinery and it caused the huge amount of dust to the community. With the protest the mill had to relocate to the suburb.

Since 1992, the new system of rice mill had shifted from steam engine into electronic machinery. The transportation was more likely to be on land rather by the river. There were new grain for both in-season rice and for double crop rice method. During 2009 – 2011, the government policy on pawning rice also made rice business of UthaiThani growth.

## บทนำ

ประวัติศาสตร์ข้าวในประเทศไทยมีความสำคัญมีอารยธรรมไม่น้อยกว่า 5,000 ปี จังหวัดอุทัยธานีถือได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติและเป็นเมืองอยู่ด้วยน้ำด้วยแม่น้ำสะแกกรังที่ไหลผ่านทำให้เหมาะแก่การทำเกษตรกรรมและการคมนาคมเพื่อส่งออกที่สำคัญคือ ข้าวจึงเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญโดยผลิตใช้ภายในจังหวัดและผลิตส่งออกในจังหวัดใกล้เคียง ส่งผลให้ชาวบ้านยึดอาชีพเกษตรกร หลังจากที่ชาติตะวันตกเข้ามาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 พระองค์ได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ในสนธิสัญญาดังกล่าวเปิดโอกาสให้ข้าวเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศไทยทำให้ชาวนาเปิดพื้นที่ทำนาและยึดอาชีพเกษตรกรเป็นต้นมา

จังหวัดอุทัยธานีมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์รวมทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นจำนวนมาก จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการดึงดูดให้พวกชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์ และเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของจังหวัดอุทัยธานี ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ซึ่งกลุ่มคนชาวจีนแต่จิวในเมืองอุทัยธานีได้ขึ้นล่องซื้อขายข้าวเปลือกเป็นพวกล่องข้าวซื้อขายสินค้าอุปโภคบริโภค และ ลงทุนในกิจการโรงสี กล่าวได้ว่าชุมชนชาวจีนแต่จิว แผ่ขยายกิจการในแถบตัวเมืองแม่น้ำสะแกกรังและได้พัฒนาสืบทอดต่อมาถึงปัจจุบัน

จังหวัดอุทัยธานีอดีตเคยเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดชัยนาทมาก่อน ชาวจีนแต่จิวใช้แม่น้ำสะแกกรังเป็นเส้นทางขนส่งพืชผลทางการเกษตรมาอย่างยาวนาน เนื่องจากสภาพที่ตั้งของจังหวัดอุทัยธานีที่เหมาะสมแก่การ

ปลูกข้าวและมีแม่น้ำสะแกกรังที่เป็นปัจจัยในการเพาะปลูกข้าว และเป็นเส้นทางคมนาคมในการขนส่งทางน้ำที่สำคัญก่อให้เกิดการค้าและการขยายตัวของเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น

ข้าวจึงเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญส่งผลให้ชาวนาขยายพื้นที่ทำนามากยิ่งขึ้น รวมถึงผลผลิตเริ่มตั้งแต่ทำการเพาะปลูก ตลอดจนถึงการเก็บเกี่ยว รวมไปถึงลักษณะพันธุ์ข้าวที่มีหลากหลายสายพันธุ์เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของเกษตรกรที่สามารถนำสายพันธุ์ข้าวมาพัฒนาให้ชาวนามีผลผลิตมากยิ่งขึ้น ในช่วง พ.ศ. 2535 โรงสีข้าวได้ขยายตัวออกมานอกเมืองและได้เปลี่ยนระบบในการสีข้าวจากระบบดั้งเดิมคือระบบไอน้ำเผาด้วยกลบเปลี่ยนมาเป็นระบบไฟฟ้าทั้งหมด เพราะระบบไฟฟ้ามีฝุ่นละอองน้อยกว่าระบบไอน้ำ และเกิดทำข้าวที่เป็นนายหน้ารับซื้อข้าวโดยตรงจากชาวนา นับเป็นการเริ่มต้นของพ่อค้าคนกลางในการตั้งราคาของข้าว การเริ่มต้นของอุตสาหกรรมการผลิตข้าว การผูกขาดข้าว ของพ่อค้าคนกลาง เนื่องจากจังหวัดอุทัยธานี มีการพัฒนาในภาคอุตสาหกรรมการค้าข้าวไปได้อย่างรวดเร็วส่งผลให้เศรษฐกิจในจังหวัดอุทัยธานีขยายตัวมากยิ่งขึ้น

อีกทั้งนโยบายในแต่ละช่วงยังส่งผลให้การค้าข้าวและโรงสีเกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเช่นนโยบายประกันราคาข้าวในช่วง พ.ศ. 2552 ของรัฐบาล นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้นำเสนอแผนฟื้นฟูเศรษฐกิจที่ครอบคลุมทุกปัญหาไม่ว่าจะเป็นปัญหาของเกษตรกรและปัญหาความเดือดร้อนแก่ชาวนาเป็นช่วงประกันราคาข้าวที่ขายให้แก่รัฐบาล ข้าวจะมีอุดหนุน 15% ต่ำกว่านี้ทางรัฐบาลจะตัดราคาข้าว ชาวนาจะต้องผลิตข้าวไม่เกิน 25 เกวียน ทั้งนี้เป็นนโยบายของประกันราคาข้าว

จากนโยบายประกันราคาข้าวที่ยังแก้ปัญหาความยากจนของชาวนาไม่ได้ หลังจากนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรีในช่วง พ.ศ. 2554

เป็นช่วงโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลได้แก้ไขปัญหาคาความเดือดร้อนของเกษตรกรสร้างรายได้ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โครงการรับจำนำข้าวทำให้ผลผลิตข้าวมีจำนวนมากยิ่งขึ้น ทางรัฐบาลจะจ่ายเงินให้ชาวนาทันที แต่เดิมโรงสีข้าวต้องกู้ธนาคาร ทางรัฐบาลจะลงทุนให้แก่โรงสีส่งผลให้เศรษฐกิจข้าวขยายตัวเป็นอย่างมาก จึงต้องการศึกษาตั้งแต่ความเป็นมาของโรงสีข้าวเนื่องจากอุทัยธานีมีการผลิตภาคอุตสาหกรรมค้าข้าวไปอย่างรวดเร็วและเป็นการขยายตัวของโรงสีข้าวรวมไปถึงชาวนาที่มาฐานะมากยิ่งขึ้นจากความสัมพันธ์ของธุรกิจข้าวในจังหวัดอุทัยธานีดังที่อธิบายมาจึงเป็นประเด็นในการศึกษาธุรกิจข้าวในช่วง พ.ศ. 2535-2554

### วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาพัฒนาการของธุรกิจข้าวในจังหวัดอุทัยธานีตั้งแต่ พ.ศ. 2535-2554 เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อธุรกิจข้าวในจังหวัดอุทัยธานี พ.ศ. 2535-2554 ต้องการศึกษาวบนาการหรือวิธีการผลิตข้าวตั้งแต่ พ.ศ. 2535-2554 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการเลิกกิจการโรงสีข้าวในจังหวัดอุทัยธานี

### ขอบเขตการวิจัย

พื้นที่ทำการวิจัย ใช้การรับรู้ร่วมกันของผู้มีความรู้เกี่ยวกับจังหวัดอุทัยธานีรวมทั้งชาวบ้านที่มีส่วนร่วมเหตุการณ์สำคัญของชุมชน กลุ่มประชากรมาจากผู้คนหลายช่วงอายุและอาชีพ อาทิ กลุ่มชนชาวจีนที่อพยพผู้นำชุมชน เจ้าของโรงสีข้าว และชาวนาในพื้นที่ ระยะเวลาที่ใช้ทำการวิจัย ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2558 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2558

## ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับข้าวในประเทศไทยนั้น มีนักวิจัยศึกษาเป็นจำนวนมาก ซึ่งสามารถนำมาใช้ประกอบในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้ดังนี้

สำหรับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับข้าวในจังหวัดอุทัยธานีของนักวิชาการ เป็นการศึกษาเชิงภาพรวม เช่น งานของ อวยชัย วยสุวรรณ **เรื่องฐานข้อมูล จังหวัดอุทัยธานีปี พ.ศ. 2542** จะพูดถึงสภาพทั่วไปของจังหวัดอุทัยธานี รวมทั้งสภาพเศรษฐกิจและสังคม ในหนังสือเล่มนี้เป็นการศึกษาด้านต่าง ๆ ของเกษตรกรรมและการคมนาคมทางน้ำและทางบก แต่ยังมีได้ศึกษาเกี่ยวกับธุรกิจข้าวในจังหวัดอุทัยธานีในช่วง พ.ศ. 2535-2558 การศึกษา งานวิจัยของโรงสีข้าวส่วนมากยังเกี่ยวกับภาคกลางภาคอีสานอย่างเช่น งานเขียนของ ถนอม ตะนา หนังสือเรื่อง **กิจการโรงสีข้าวในที่ราบกลางของ ประเทศไทย พ.ศ. 2401-2481** เป็นการศึกษาโรงสีข้าวในภาคกลาง ภายหลัง ไทยได้ลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง ข้าวเป็นสินค้าส่งออกอย่างกว้างขวาง หลังจากได้ขยายตัวของโรงสี และเป็นช่วงเกิดโรงสีแห่งแรกในประเทศไทย ของนักวิชาการได้ศึกษาในภาคกลางโดยตรงรวมถึงภาคผลิตของโรงสี แบบระบบไอน้ำที่เริ่มใช้ในระยะแรก รวมไปถึงการส่งออกข้าวและชนิดพันธุ์ข้าวที่ใช้ทางโรงสีก็จะผลิตข้าวตามขนาดของโรงสี ส่วนมากจะเป็นคนจีน ที่ดำเนินกิจการโรงสีข้าวเพราะชาวจีนส่วนมากชอบค้าขาย ชาวนาส่วนมาก มาขายข้าวให้โรงสี ส่วนข้าวขาวจะเป็นของชาวนา ส่วนล่ำและปลายจะเป็นของโรงสี เมื่อเกิดชาวนาขายข้าวและเป็นช่วงแรงงานที่สำคัญที่เข้ามามีส่วนอพยพเข้ามาเป็นแรงงานลูกจ้างและทางเจ้าของโรงสีข้าวยังปล่อยเงินให้ชาวนากู้ยืม จากการศึกษาของนักวิจัยโรงสีข้าวส่วนมากจะศึกษาภาพรวมเป็นภาคแต่ยังไม่มีการศึกษาทวนไถศึกษา ธุรกิจข้าวในช่วง พ.ศ. 2535-2554 ผู้วิจัยจึงศึกษาข้อมูลดังกล่าวเพื่อเป็นแนวทางการศึกษาวิจัยครั้งนี้

นอกจากนี้ ยังมีงานเขียนที่ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมข้าวและความเป็นมาของข้าว เช่น งานเขียนของ เอี้ยว ทองดี หนังสือเรื่อง **ข้าววัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง** เป็นงานเขียนบันทึกขนบธรรมเนียม ประเพณีและความเชื่อนานารวมไปถึงวิถีชีวิตของคนไทยและกระบวนการเปลี่ยนแปลงอันเกิดขึ้นกับประเพณี เป็นการสะท้อนลักษณะทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมไทย งานเขียนชิ้นนี้ไม่ได้ศึกษาวิถีชีวิตของ จังหวัดอุทัยธานีและขบวนการของโรงสีข้าว ข้าวจ้างจึงนำเป็นแนวทางในการ ศึกษางานวิจัยของธุรกิจข้าวในช่วง พ.ศ. 2535-2554

ดังนั้นงานศึกษาวิจัยส่วนใหญ่เกี่ยวกับบทบาทของข้าวในประเทศไทยที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะมีการกล่าว อ้างอิงเกี่ยวกับข้าว เศรษฐกิจ และเกษตรกรรม ในการศึกษาของนักวิชาการมีอยู่หลายท่านเป็นการศึกษา วิธีการปลูก การดำนา ตลอดจนการเก็บเกี่ยว งานเขียนชิ้นนี้ทำให้เห็นมุมมอง ในการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับธุรกิจข้าวในช่วง พ.ศ. 2535-2554

## วิธีการดำเนินการศึกษา

ผู้วิจัยได้ข้อมูลเอกสารและสำรวจภาคสนามตามกระบวนการวิจัยทางประวัติศาสตร์ เพื่อนำข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาเอกสารการสำรวจภาคสนามและการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความถูกต้องดังต่อไปนี้

การสัมภาษณ์ (Interview) คือการสอบถามเจาะจงและไม่เจาะจง เพื่อศึกษาการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลในจังหวัดอุทัยธานีในด้านต่าง ๆ

การสำรวจภาคสนาม (Field survey) คือ การศึกษาข้อมูลจากภาพถ่ายเพื่อนำมาวิเคราะห์โครงสร้างทางกายภาพและความสำคัญของโรงสีข้าวการพัฒนาของชุมชนในช่วงเวลาต่าง ๆ

ขอบเขตด้านเนื้อหาผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาในประเด็นต่าง ๆ อาทิ การจัดเก็บข้อมูลในด้านประวัติศาสตร์กายภาพของพื้นที่ โครงสร้างประชากร การผลิตของชุมชน ความสัมพันธ์ของกลุ่มคน

ด้านประวัติศาสตร์ได้แก่ การก่อตั้งชุมชนร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนความสำคัญของชุมชนลักษณะของกลุ่มชนดั้งเดิมการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาวจีน และเหตุการณ์สำคัญในอดีตของชุมชน

ด้านกายภาพของพื้นที่ ได้แก่ สภาพภูมิประเทศลักษณะของทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิศาสตร์ของจังหวัดอุทัยธานี

## ผลการวิจัย

ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับข้าวในจังหวัดอุทัยธานีมีความสำคัญตั้งแต่อดีต ข้าวมีมาตั้งแต่โบราณมีความผูกพันกับคนไทยมาอย่างยาวนานข้าวจึงเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างมาก เรียกได้ว่าเริ่มตั้งแต่มีการพัฒนาเศรษฐกิจในระบบพออยู่พอกิน ศูนย์กลางเศรษฐกิจในสังคมอยุธยาอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นในลักษณะมูลนายปกครองชาวบ้านต้องมีพันธะส่งส่วยผลผลิตและแรงงานแลกกับการคุ้มครอง เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้เกิดการผลิตพืชผลทางการเกษตรเพื่อบริโภคของครอบครัวและชุมชนเป็นสำคัญ พืชผลทางการเกษตรที่ปลูกกันเป็นหลัก ได้แก่ ข้าววิธีปลูกง่ายไม่ซับซ้อน ใช้โคและกระบือในการไถนา คันไถทำจากไม้ และอาศัยน้ำฝนเป็นปัจจัยสำคัญในการทำนา เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวข้าวก็นำไปโคกระป้อนวดข้าว จากลักษณะที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า สังคมอยุธยา

สามารถพึ่งตัวเองได้ ไม่ได้พึ่งอาศัยโลกภายนอก รูปแบบการค้าในอยุธยา เป็นการค้าภายใต้ระบบบรรณาการ รัฐกับรัฐดำเนินการค้ากัน ซึ่งเป็นการค้าที่ควบคู่ไปกับการเจริญพระราชไมตรีหรือเรียกว่าจิมก้อง ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า ข้าวยังเป็นปัจจัยหลักสำคัญอย่างมากโดยพึ่งพิงอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของ แหล่งน้ำต่าง ๆ โดยการปลูกข้าวทำให้เศรษฐกิจในอยุธยาเป็นแบบพอยังชีพ ผลิตเพื่อหล่อเลี้ยงคนในประเทศเท่านั้น

ก่อน พ.ศ. 2398 ข้าวเป็นสินค้าที่รัฐบาลควบคุมไม่ให้ส่งออกขาย ในต่างประเทศได้โดยเสรี การค้าและการผลิตข้าวของไทยจึงมีลักษณะเพียง เพื่อเลี้ยงตัวเองเท่านั้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในอดีตนั้นการผลิตข้าวมีจุดมุ่งหมาย เพื่อใช้บริโภคภายในประเทศเท่านั้น พื้นที่ที่ใช้ปลูกข้าวยังขยายตัวออกไม่มาก ทั้งนี้เพาะการปลูกข้าวก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริงมิใช่เพื่อส่งออกดังที่กล่าวมา ก่อนหน้านี้ แต่หลังจากนี้ข้าวกลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ ทำให้คนไทย หันไปทำนานากันมากยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงมีการขยายพื้นที่เพาะปลูกข้าวออกไปอย่าง กว้างขวาง

ในช่วงที่ชาติตะวันตกขยายอาณานิคมในศตวรรษที่ 19 ทำให้ ชาวตะวันตกเข้ามาทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ในระยะต่อมาจุดประสงค์ในการผลิตข้าวได้เปลี่ยนแปลง ไปจากเดิมคือผลิตเพื่อส่งออกและการขยายพื้นที่ทำนามากยิ่งขึ้น รวมถึง ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจไทยเป็นอย่างมากในการแบ่งงานกันทำ และในการ ผลิตยังไม่มีพัฒนา การค้าภายในประเทศอยู่ในขอบเขตแคบ และทำให้ เศรษฐกิจพอเพียงของไทย การค้าระหว่างประเทศใน พ.ศ. 2398 ก็มีการ เปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจ คือ ระบบเศรษฐกิจเลี้ยงตัวเอง มาเป็นระบบ ผลิตเฉพาะอย่าง ซึ่งต้องอาศัยระบบตลาดกลไกโลก เงื่อนไขที่กล่าวไว้นั้น ก็หมดสิ้นไปสถานการณ์ที่เคยเอื้ออำนวย กล่าวได้ว่า เมื่อทำสนธิสัญญา

เบาวิ่ง ชาวนาเริ่มจับจองที่นา ขยายที่เพาะปลูกอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยจะต้องหักร้างทางพง เพราะที่เดิมเป็นป่าหรือพงหญ้า เป็นผู้บุกเบิกพงหญ้าให้เป็นนา

เครื่องมือแปรรูปข้าวเปลือกเป็นข้าวสารที่มาแต่โบราณ คือ ครกตำข้าว ซึ่งมีความสัมพันธ์และผูกพันกับชีวิตประจำวันของชาวนามาก แม้จะมีการพัฒนาเป็นครกกระเดื่องและโรงสีมือ ก็ยังมีการใช้มือในการสี แต่เมื่อชาติตะวันตกเข้ามาในศตวรรษที่ 19 ยุคล่าอาณานิคมเนื่องจากประเทศไทยอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติและมีทะเลเหมือนเป็นสะพานเชื่อมต่อกับโลกภายนอกจึงทำให้ชาติตะวันตกเข้ามาตอนแรกเพื่อต้องการเข้ามาเผยแผ่ศาสนา แต่ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 คณะทูต เซอร์จอห์น เบาว์ริง ได้เข้ามาเพื่อทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับไทย ส่งผลให้การค้าของไทยเปลี่ยนจากระบบผูกขาดมาเป็นระบบเสรี โดยเฉพาะการกำหนดให้ข้าวเป็นสินค้าที่จะซื้อขาย ส่งออกต่างประเทศได้อย่างเสรี เป็นแรงผลักดันให้การค้าข้าวเริ่มขยายตัวมากยิ่งขึ้น ชาวนาได้เพิ่มผลผลิตข้าวด้วยการขยายเนื้อที่นามากยิ่งขึ้นเพื่อตอบสนองต่อภาวะการค้าข้าวที่มาจากความต้องการของตลาดต่างประเทศ

การผลิตข้าวเป็นอาหารหลักที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตประจำวันของคนไทย ประชากรส่วนใหญ่จึงมีอาชีพทางการเกษตรที่สำคัญ คือ การทำนา ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณภาคกลางเพราะมีความอุดมสมบูรณ์อย่างเช่นจังหวัดนครสวรรค์ สุพรรณบุรี และอุทัยธานีเพราะเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำสายสำคัญ เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม และแม่น้ำน่านที่ไหลมาบรรจบกัน จึงเป็นสิ่งที่เอื้ออำนวยต่อการทำนาได้อุดมสมบูรณ์ มีผลผลิตส่วนเกินของชาวนาจากบริเวณนี้ได้หล่อเลี้ยงประชากรส่วนอื่นที่ไม่มีนา ทำให้บริเวณนี้มีประชากรหนาแน่น เช่นลุ่มแม่น้ำสะแกกรัง

ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงชาวนาก็เริ่มขยายพื้นที่มากขึ้น และรัฐบาลก็สนับสนุนส่งเสริมให้มีการขุดคลองซึ่งให้ประโยชน์ในด้านการเพาะปลูกและการคมนาคม ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลทำให้ข้าวมีราคาสูงขึ้น และเริ่มตั้งแต่การหักร้างถางพง ไถ หว่าน ดำ เก็บเกี่ยว และนวดข้าว ของชาวนาเป็นแรงงานภายในครอบครัวทั้งสิ้น เนื่องจากชาวนาทำนาถนอญเพียง 10-15 ไร่เท่านั้น พอเหมาะกับแรงงานในครอบครัวแต่ละครอบครัว แรงงานที่สำคัญตลอดฤดูกาลทำนาเป็นแรงงานหญิง ส่วนแรงงานชายมีอิสระจะทำงานให้ครอบครัวได้อย่างเต็มที่ เพราะอยู่ในระบบเกณฑ์แรงงานเข้ารับราชการหรือทำงานให้รัฐ

ในการเก็บเกี่ยวแต่ละครั้ง การปักดำ เก็บเกี่ยว ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการลงแขก การจ้างแรงงาน จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก การผลิตข้าวและการทำนาเพื่อความต้องการบริโภคในครอบครัว จึงลงทุนไม่มากนัก เครื่องมือบริโภคที่จำเป็นชาวนาใช้เอง เช่นเครื่องมือเครื่องใช้ ในการเก็บเกี่ยว ส่วนข้าวที่ทำการเก็บเกี่ยวหรือนำมาบริโภคในชีวิตประจำวันของคนไทย คือข้าวสาร ซึ่งแปรรูปมาจากข้าวเปลือกโดยวิธีตำด้วยครกไม้ และสีด้วยเครื่องสีมือที่ทำจากไม้ ซึ่งจะได้ในปริมาณน้อยพอบริโภคในวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2535 เป็นช่วงที่โรงสีข้าวย้ายจากแม่น้ำสะแกกรัง ย้ายออกมานอกเมืองในการผลิตรวมทั้งชาวนาในช่วงนั้นยังไม่มีเครื่องมือที่ทันสมัยและยังใช้เคียวในการเก็บเกี่ยววิถีชีวิตก็ยังยากลำบากเป็นอย่างมากการทำนาแต่ละครั้งก็ต้องหวังพึ่งธรรมชาติเป็นหลักเพราะการเก็บเกี่ยวยากลำบากในช่วงที่โรงสีข้าวย้ายจากตัวเมืองขยายออกมานอกเมืองก็เปลี่ยนจากการคมนาคมทางน้ำก็เปลี่ยนมาเป็นการคมนาคมทางบกกันมากยิ่งขึ้นรวมถึงเกษตรกรก็มีการพัฒนาตนเองมาอย่างขึ้นเริ่มนำสายพันธุ์ข้าวต่าง ๆ เข้ามาปลูกเพื่อให้ได้ผลผลิตมากยิ่งขึ้นทั้งยังเป็นช่วงที่เกษตรกร

มีรายได้มากยิ่งขึ้นพันธุ์ข้าวก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งแต่ละสายพันธุ์มีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาซึ่งทำให้ชาวนามีการเป็นอยู่ที่ดีขึ้นนอกจากนี้ยังส่งผลดีต่อโรงสีข้าวเป็นอย่างมากท่าข้าวก็เป็นสิ่งสำคัญในการรับซื้อข้าวจากชาวนาท่าข้าวก็มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการซื้อข้าวเปลือกโดยตรงจากชาวนา

การขยายตัวของเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับสถานะเศรษฐกิจเป็นหลักสำคัญเนื่องจาก ระบบเศรษฐกิจในจังหวัดอุทัยธานีเริ่มมีการขยายเศรษฐกิจในจังหวัดอุทัยธานีตั้งแต่ พ.ศ. 2535-2554 เป็นต้นมาส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาลจะหาทางแก้ภาวะเศรษฐกิจให้ประเทศไทยมีความมั่นคงไปในรูปแบบของรัฐบาล จึงมีความสำคัญกับคนไทยมาอย่างยาวนานและการส่งออกข้าวเข้าสู่ประเทศต่าง ๆ เช่นยุโรป เอเชีย และตะวันออกกลาง รวมถึงเศรษฐกิจในจังหวัดอุทัยธานีที่เป็นอยู่ข้าวอูน้า มาตั้งแต่สมัยโบราณ มีการส่งออกข้าวสู่ตลาดที่สำคัญจะเห็นได้ว่าโรงสีข้าวเริ่มมีการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้นนำไปสู่รูปแบบ ในช่วงที่นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของประเทศไทยในพรรคประชาธิปัตย์ ได้ใช้นโยบายเป็นตัวผลักดันให้เกิดการกระตุ้นทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาต่าง ๆ ทางสังคมของจังหวัดอุทัยธานี รวมถึงประเทศไทยอีกทั้งรัฐได้ดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาด้วยมาตรการต่าง ๆ คือ นโยบายการเงิน ได้แก่ การขึ้นอัตราดอกเบี้ย การกำจัดสินเชื่อ นโยบายการคลัง โดยการชะลอการเพิ่มงบประมาณรายจ่าย นโยบายด้านอัตราแลกเปลี่ยน และการลดค่าเงินบาท ทำให้เศรษฐกิจในจังหวัดอุทัยธานีขยายตัวมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้รวมถึงการแปรรูปข้าวส่งออกที่มีจำนวนมากแต่ละโรงสีก็แข่งขันลูกค้าเพื่อเปิดตลาดให้กว้างเพื่อส่งสินค้าข้าวขายภายในจังหวัดและภายในประเทศส่วนหนึ่งข้าวที่ส่งออกต้องมีคุณภาพ

ภายหลังจากที่พรรคเพื่อไทยได้รับชัยชนะจากการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2554 รัฐบาล นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เข้ามาบริหารราชการแผ่นดินเมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2554 และหลังจากนั้นได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภา โดยนโยบายที่จะดำเนินการมี 2 ส่วน คือ นโยบายเร่งด่วนและนโยบายเพื่อการพัฒนาประเทศในระยะยาว นโยบายเร่งด่วนที่สำคัญ คือ การยกระดับราคาสินค้าเกษตรและการให้เกษตรกรเข้าถึงแหล่งเงินทุน โดยดูแลราคาสินค้าเกษตรกรให้มีเสถียรภาพเหมาะสม คำนึงถึงกลไกราคาตลาดโลก โดยใช้สินค้าเกษตรได้ในราคาที่สูงส่งผลต่อเศรษฐกิจข้าวในจังหวัดอุทัยธานีมีการขยายตัวรวมทั้งโรงสีข้าวและชาวนา

### อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยธุรกิจข้าวอุทัยธานีในช่วง พ.ศ. 2535-2554 เป็นการดำเนินการองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญ การใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์มาอธิบายความสำคัญของชุมชนในช่วงเวลาต่าง ๆ เนื่องจากมีข้อจำกัดของหลักฐานประเภทเอกสาร ทำให้การเรียบเรียงเนื้อหาในงานวิจัยในการเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดอุทัยธานีมาอธิบายถึงการเกิดโรงสีข้าว และการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ มาศึกษาหาข้อมูล เช่น การสัมภาษณ์พบว่าการรับรู้ถึงอดีตของชาวบ้านมีน้อย และไม่เห็นความสำคัญของการถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นมาทำให้ข้อมูลที่จะศึกษามีข้อมูลน้อยซึ่งยากต่อการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยปรับวิธีการเก็บข้อมูลด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของจังหวัดอุทัยธานี มององค์ความรู้จากภายนอกจังหวัดมาศึกษา เพื่อให้ข้อมูลใกล้เคียงกันมากที่สุดทำให้เรื่องราวมีความน่าสนใจ

จากการวิจัยพบว่า ธุรกิจข้าวอุทัยธานี มี 4 ปัจจัย ประกอบด้วย หลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับชาติตะวันตกทำให้ประเทศไทยต้องเปิด

ประเทศสินค้าข้าวจึงเป็นสิ่งสำคัญในการส่งออก ชาวต่างชาติก็เริ่มเข้ามาลงทุนกิจการโรงสีข้าวนับตั้งแต่ พ.ศ. 2401–2463 เป็นต้น โดยโรงสีเหล่านี้เข้ามาจัดตั้งขึ้นในจังหวัดอุทัยธานี การเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมีมากยิ่งขึ้น เนื่องจากกลุ่มชาวจีนเริ่มอพยพเข้ามาลงทุนมากยิ่งขึ้น การพัฒนาเส้นทางคมนาคมช่วงหลัง พ.ศ. 2535 ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากการใช้คมนาคมทางเรือก็เปลี่ยนมาเป็นทางบกเนื่องจากอุทัยธานีสามารถติดต่อได้หลายจังหวัด เช่น ชัยนาท สุพรรณบุรี และนครสวรรค์ การขยายตัวของเศรษฐกิจซึ่งเกิดจากนโยบายของรัฐบาลที่ทำให้เศรษฐกิจในจังหวัดอุทัยธานีขยายตัวรวมทั้งชาวนาที่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เช่น นโยบายประกันราคาข้าวและนโยบายโครงการรับจำนำข้าวที่สร้างผลดีและผลเสียต่อประเทศแต่ยังคงคุ้มครองกลุ่มชาวนาฐานเศรษฐกิจให้ดียิ่งขึ้น

## บรรณานุกรม

- กาหลงโศลา. (2558, 25 ธันวาคม). ขาวนา [บทสัมภาษณ์].
- ขั้นตอนการเข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าว. (2559). สืบค้นเมื่อ 15 มกราคม 2559, จาก <http://news.sanook.com/1396>.
- เครื่องสีด้วยมือ. (2558). สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2558, จาก <http://www.oknation.net/blog/gorngamon/2008/12/06>.
- ครกกระต๊อ. (2558). สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2558, จาก <http://www.nextsteptv.com/khongdee/?p=1555>.
- ครกตำด้วยมือ. (2558). สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2558, จาก <http://203.172.179.24/historysk1/his7/history10.html>.
- ถนน ต.นา. (2527). **กิจการโรงสีข้าวในที่ราบกลางของประเทศไทย พ.ศ. 2401- 2481**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (2554). **แนวคิดและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ: อินทนิล.
- นรินทร์ วัฒนากุล. (2558, 17 สิงหาคม). **เจ้าของโรงสีข้าวปล่องเสือ** [บทสัมภาษณ์].
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2557). **ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- มลทิน แก้วนึม. (2558, 25 ธันวาคม). ขาวนา [บทสัมภาษณ์].
- สุด แก้วนึม. (2558, 25 ธันวาคม). ขาวนา [บทสัมภาษณ์].
- สมทบพืชสุวรรณสกุล. (2558, 16 สิงหาคม). **เจ้าของโรงสีข้าวพืชสุวรรณ** [บทสัมภาษณ์].

สุวิทย์ ไพทยวัฒน์. (ม.ป.ป.). วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของ  
ประเทศไทย พ.ศ. 2398-2475. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

อินแกรม, เจมส์ ซี. (2552). การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย  
1850-1970. ชุศรี มณีพุกษ์ และเฉลิมพจน์ เอี่ยมกมลลา, ผู้แปล.  
กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

เอี่ยม ทองดี. (2538). ข้าววัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ:  
มติชน.

บทบาทของชาวจีนที่มีต่อเศรษฐกิจไทย  
ในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325-2453  
The Chinese Role on Economics  
in Rattanakosin Period (1782-1910 AD.)

เจนจิรา คำแว่น\*

\* นักศึกษาด้านวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์  
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

## บทคัดย่อ

วิจัยฉบับนี้ เป็นการศึกษาถึงบทบาทของชาวจีนที่มีต่อเศรษฐกิจไทย สมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2453 โดยศึกษาความสัมพันธ์ทางการค้า ระหว่างไทยกับจีนตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ศึกษาปัจจัย ภายในและปัจจัยภายนอกที่ส่งผลให้ชาวจีนอพยพเข้ามาในไทย รวมทั้ง บทบาทของชาวจีนที่มีต่อเศรษฐกิจไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2453 ทั้งบทบาทในด้านการเกษตร การค้า การเก็บภาษีและการใช้แรงงาน ตลอดจนนโยบายของไทยที่มีต่อชาวจีน และปัญหาที่ชาวจีนมีต่อสังคมไทย ผลการศึกษาทำให้ทราบว่าชาวจีนเดินทางอพยพเข้ามาอยู่ในไทยตั้งแต่สมัย สุโขทัยเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ชาวจีนมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นนับตั้งแต่ ที่ไทยทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวส่งผลให้เศรษฐกิจไทยเปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบพอเพียงมาเป็น เศรษฐกิจเพื่อการค้า เมื่อการค้าขยายตัวมากขึ้นชาวจีนจึงกลายเป็นกลุ่มคน สำคัญที่เป็นแรงงานในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ ชาวจีนได้เข้า มามีบทบาทในเศรษฐกิจไทยเรื่อยมา โดยพัฒนาตนเองมาเป็นนายทุน และ เป็นเจ้าของธุรกิจ เมื่อชาวจีนเข้ามาอยู่ในไทยเป็นจำนวนมาก จึงเกิดปัญหา กระทบต่อสังคมไทยตามมา ทำให้ไทยจำเป็นต้องมีนโยบายในการควบคุม ชาวจีนเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

## Abstract

This research aims to study the role of Chinese on economics during Rattanakosin period (1782-1910 AD.) The research explored the relationship between Thai and Chinese since Sukhothai to Rattanakosin. How internal and external factors effect the Chinese to migrate into Thailand and played important roles in agriculture, trade, taxation, and labour. This paper also explained Thailand policy towards oversea Chinese and the issues of Chinese on social problem.

The study revealed that during Rattanakosin period, Chinese community increased their roles in economic. When Siam signed agreement of Bowring Treaty with British in the reign of King Rama IV, it transformed sufficiency economy into commercial economy. With the rapid growth in trading, the Chinese started to predominate in occupation requiring arduous labour, skill or entrepreneurship. For the large number of Chinese immigration, the social problem therefor arises. Certain policies were set to control the Chinese influence and to solve the problems.

## บทนำ

ชาวจีนเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทต่อเศรษฐกิจของไทยนับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ชาวจีนได้พัฒนาฐานะของตนเองจากแรงงานกลายมาเป็นนายทุนเจ้าของธุรกิจ และเป็นตระกูลที่มีอิทธิพลอยู่ในระบบเศรษฐกิจไทย ชาวจีนเริ่มเดินทางอพยพเข้ามาในไทยนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย เรื่อยมาจนกระทั่งเข้าสู่สมัยอยุธยา สมัยธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนเริ่มต้นจากการค้าในระบบบรรณาการ ในสมัยสุโขทัย โดยมีชาวจีนเดินทางเข้ามาทำการค้ากับไทย เมื่อเข้าสู่สมัยอยุธยาเริ่มมีชาวจีนเดินทางอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากขึ้น เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวจีนประสบกับปัญหาการเมืองภายในประเทศ ส่งผลให้ชาวจีนเดินทางอพยพเข้ามาในไทยอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ชาวจีนได้กลายมาเป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญในฐานะเป็นแรงงานในการสร้างบ้านเมือง อีกทั้งในช่วงเวลาดังกล่าวยังมีการพัฒนาประเทศและปฏิรูปประเทศในทุก ๆ ด้าน โดยเฉพาะในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยมีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ ส่งผลให้เศรษฐกิจไทยเปลี่ยนเป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้าไทยจึงต้องการแรงงานในภาคการผลิตเพิ่มขึ้น ในช่วงเวลาเดียวกันจีนประสบปัญหาการเมืองภายในประเทศ จากการแพ้สงครามฝิ่นกับอังกฤษทำให้มีชาวจีนจำนวนมากลี้ภัยทางการเมืองเข้าสู่ดินแดนไทย และไทยเองก็เปิดประตูต้อนรับชาวจีนอพยพเหล่านี้เพื่อเข้ามาเป็นแรงงานในระบบเศรษฐกิจของไทยที่เปลี่ยนจากเศรษฐกิจแบบพอเพียงมาเป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้า ชาวจีนจึงมีความสำคัญในการเป็นแรงงานในภาคเศรษฐกิจของไทยที่มีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องจากผลของสนธิสัญญาเบาว์ริง

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในไทยมีบทบาทสำคัญในด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การทำการเกษตร การค้าขาย การเป็นเจ้าภาษีนายอากร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้ามาเป็นแรงงานทดแทนแรงงานชาวไทยที่ไม่สามารถประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างอิสระเนื่องจากถูกควบคุมอยู่ในระบบไพร่ ชาวจีนพัฒนาฐานะตนเองจนกระทั่งขึ้นมามีบทบาทและมีอิทธิพลในด้านเศรษฐกิจของไทย อย่างไรก็ตามเมื่อชาวจีนเดินทางเข้ามาอาศัยอยู่ในไทยเป็นจำนวนมาก ได้ส่งผลให้เกิดปัญหาต่อสังคมไทยตามมา ได้แก่ การลักลอบค้าฝิ่น การรวมตัวเป็นสมาคมฮั้วยี้ ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงจำเป็นต้องมีนโยบายในการควบคุมชาวจีนทั้งในด้านความเป็นอยู่ และการเก็บภาษีจากชาวจีน

ด้วยความสำคัญของชาวจีนที่มีต่อเศรษฐกิจไทยดังกล่าว ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาบทบาทของชาวจีนที่มีต่อเศรษฐกิจไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2453 ในด้านต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีน ในภายใต้การค้าในระบบบรรณาการ สาเหตุการอพยพเข้ามาในไทยของชาวจีน บทบาทของชาวจีนที่มีต่อเศรษฐกิจไทยในด้านการเกษตร การค้า การเป็นเจ้าภาษีนายอากร และการใช้แรงงานชาวจีน ตลอดจนนโยบายของไทยที่มีต่อชาวจีนในไทย และปัญหาของชาวจีนที่มีต่อสังคมไทย

### บททวนวรรณกรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทยนั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งของนักวิชาการไทยและนักวิชาการต่างประเทศ ซึ่งสามารถนำมาใช้ประกอบในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

สกินเนอร์ (2529) **สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์** แปลโดยพรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ งานเขียนชิ้นนี้ได้รับการยกย่องและถูกกล่าวอ้างถึงกันเป็นอย่างมาก เพราะได้รับการยอมรับว่า

เป็นงานที่ศึกษาสังคมจีนในประเทศไทยที่ละเอียดและครอบคลุมที่สุด สกินเนอร์ได้มุ่งเน้นประเด็นการศึกษาไปสู่เรื่องการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมระหว่างคนจีนและคนไทย จนกระทั่งชาวจีนได้รับโอกาสทางสังคม ในการประกอบอาชีพและได้พัฒนาฐานะตนเองมาเป็นเจ้าภาชีนายอากร และเจ้าของธุรกิจในที่สุด

มัลลิกา เรื่องระพี (2518) **บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์** ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต (แผนกประวัติศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย งานเขียนชิ้นนี้เป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับ ชาวจีนในสมัย รัตนโกสินทร์ตอนต้น อย่างละเอียด อธิบายถึงบทบาทและอิทธิพลของ ชาวจีนที่มีต่อรัฐบาลไทยและความเป็นอยู่ของราษฎรไทย ในด้านเศรษฐกิจ สังคม ศิลปกรรม โดยอธิบายถึงสาเหตุที่ทำให้ชาวจีนเข้ามาประกอบอาชีพ ภายในประเทศ และเข้าควบคุมเศรษฐกิจของไทย จนกลายเป็นสังคมชาวจีน ที่เข้มแข็งในประเทศมาถึงปัจจุบัน

วิยะดา ทองมิตร (2527) **การใช้แรงงานของชาวจีนในสังคมไทย พ.ศ. 2325 - 2453** ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร งานเขียนชิ้นนี้เป็นการศึกษาบทบาทของกลุ่มแรงงานชาวจีน ซึ่งเป็น ชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมากที่สุดในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ระหว่าง พ.ศ. 2325 - 2453 เป็นช่วงระยะเวลาที่แรงงานชาวจีนได้อพยพเข้ามาทำมาหากิน ในไทยเป็นจำนวนมาก และเป็นกลุ่มแรงงานที่เข้ามาทดแทนแรงงานไทย ที่ติดอยู่ในระบบไพร่ แรงงานจีนจึงสามารถตอบสนองความต้องการ ในสังคมไทยและสอดคล้องกับระบบโครงสร้างเศรษฐกิจแบบใหม่ของไทย ที่เปลี่ยนแปลงจากการค้าผูกขาดไปเป็นการค้าเสรี หลังจากการทำสนธิสัญญา เบาว์ริงเป็นอย่างมาก

สืบแสง พรหมบุญ (2525) **ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย ค.ศ. 1282-1853** งานเขียนชิ้นนี้เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยอธิบายถึงความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการที่แตกต่างกัน กล่าวคือ จีนอ้างสถานภาพที่มีอำนาจเหนือกว่าไทย ในขณะที่ไทยเองกลับมองว่าจีนไม่ได้มีอำนาจเหนือกว่าไทย อีกทั้งการส่งของกำนัลไปจีนนั้นไทยได้แสดงให้เห็นถึงเสรีภาพในการติดต่อสัมพันธ์กับจีน เพื่อให้ไทยจะได้รับผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจจากจีนมากที่สุด

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชาศิลปศาสตร์ (2533) **เศรษฐกิจไทย** งานเขียนชิ้นนี้เป็นการศึกษาสภาพเศรษฐกิจไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยนำเสนอภาพรวมของเศรษฐกิจในช่วงที่มีการดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทั้งการเกษตร การค้าและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจเหล่านี้ชาวจีนเป็นแรงงานสำคัญและมีบทบาทอยู่ในเศรษฐกิจของไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่างานวิจัยเกี่ยวกับชาวจีนและบทบาทของชาวจีนในไทยที่ผ่านมา ส่วนใหญ่กล่าวถึงชาวจีนในภาพรวมเท่านั้น โดยไม่ได้เน้นบทบาททางด้านเศรษฐกิจของชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ครอบคลุมตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึง รัชกาลที่ 5 ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาบทบาทของชาวจีนที่มีต่อเศรษฐกิจไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2453 ให้ชัดเจนขึ้นโดยศึกษาตั้งแต่การอพยพเข้ามาในดินแดนไทย จนกระทั่งเข้ามามีบทบาทต่อเศรษฐกิจไทยเพิ่มขึ้นตามลำดับ

## ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

3.1 เพื่อศึกษาถึงปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่ส่งผลให้ชาวจีนอพยพเข้ามาในไทย

3.2 เพื่อศึกษาถึงบทบาทของชาวจีนที่มีต่อเศรษฐกิจไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325-พ.ศ. 2453)

3.3 เพื่อศึกษาถึงนโยบายของไทยที่มีต่อการควบคุมชาวจีนในไทย

### สมมติฐานของการศึกษา

4.1 ปัจจัยภายในจากสภาพการเมืองและเศรษฐกิจของไทย และปัจจัยภายนอกที่มาจากปัญหาทางการเมืองภายในของจีน ส่งผลทำให้มีชาวจีนเดินทางอพยพเข้ามาในไทยเป็นจำนวนมาก

4.2 ชาวจีนมีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของไทย ทั้งด้านการเกษตร การค้า การเก็บภาษี และการใช้แรงงาน

### ขอบเขตในการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้ได้กำหนดระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่ พ.ศ. 2325 - 2453 ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่มีการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ เป็นราชธานี มีการสร้างบ้านเมือง จึงจำเป็นต้องใช้แรงงานอพยพของชาวจีนเข้ามามีส่วนสำคัญในการสร้างบ้านเมือง รวมทั้งเป็นแรงงานสำคัญในระบบเศรษฐกิจไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษใน พ.ศ. 2398 มีผลทำให้เศรษฐกิจของไทยเปลี่ยนมาเป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้าไทย จึงต้องอาศัยแรงงานจากชาวจีนมาใช้ ในภาคการผลิต ความสำคัญของชาวจีนได้เพิ่มมากขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่มีการปฏิรูปประเทศทางด้านเศรษฐกิจไทยจึงต้องอาศัยแรงงานจากชาวจีนในการพัฒนาประเทศดังกล่าว

## ข้อตกลงเบื้องต้น

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาเฉพาะบทบาทของชาวจีนที่เดินทางอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย และมีอิทธิพลต่อไทยทางด้านเศรษฐกิจ

## วิธีดำเนินการศึกษา

การค้นคว้าวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากเอกสารชั้นรอง ซึ่งได้จากสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ได้แก่ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ บทความ และเอกสารอื่น ๆ รวมทั้งข้อมูลสืบค้นทางอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง โดยนำมาประเมินคุณค่าของหลักฐาน และนำมาวิเคราะห์เรียบเรียง โดยการเขียนตามแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์

## ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจถึงปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่ส่งผลให้ชาวจีนอพยพเข้ามาในไทย
2. ทำให้เข้าใจถึงบทบาทของชาวจีนที่มีต่อเศรษฐกิจไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325 - 2453)
3. ทำให้เข้าใจถึงนโยบายของไทยที่มีต่อการควบคุมชาวจีนในประเทศ

## บทบาทของชาวจีนที่มีต่อเศรษฐกิจไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2325-2453)

จากการศึกษา “บทบาทชาวจีนที่มีต่อเศรษฐกิจไทยสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2453” จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทย

กับจีนนั้นมามีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยเริ่มความสัมพันธ์กันอย่างเป็นทางการ ตั้งแต่ พ.ศ.1835 เริ่มจากการมีความสัมพันธ์ทางการค้าในระบบ บรรณาการ ทำให้มีการติดต่อค้าขายที่เจริญรุ่งเรืองโดยเฉพาะเครื่องสังคโลก ที่ไทยได้รับการถ่ายทอดความรู้จากช่างชาวจีน และกลายเป็นสินค้าส่งออก ที่สำคัญของสุโขทัยจนถึงอยุธยาตอนต้น ในเวลาต่อมาความสัมพันธ์ระหว่าง ไทยกับจีนได้หยุดชะงักไป เนื่องจากความผันผวนทางการเมืองที่เกิดขึ้น ทั้งในไทยและจีนที่มีการพลัดเปลี่ยนราชวงศ์ ส่วนไทยได้มีการตั้งอาณาจักรใหม่ขึ้น คืออาณาจักรอยุธยา เมื่อการเมืองภายในทั้งสองประเทศสงบลงจึงได้มีการ ติดต่อก่อสร้างความสัมพันธ์ทางการค้าภายใต้ระบบพหุบรรณาการอีกครั้ง ทำให้ ในสมัยอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองทางการค้ามีผลกำไรมากมาย สินค้า ที่สำคัญในสมัยอยุธยาเป็นสินค้าประเภทของป่า เช่น ไม้หอมสีทองสีเงิน ไม้ฝาง ไม้แก่นดำ งาช้าง หอระดาม กระวาน ช้าง นกยูง นกแก้วห้าสี ฤๅษณา กานพลู และพลู เป็นต้น นอกจากนี้ จีนยังสั่งซื้อข้าวจากไทยในสมัย อยุธยาเป็นจำนวนมาก และเมื่อสิ้นสุดสมัยอยุธยาความสัมพันธ์ระหว่างไทย กับจีนต้องหยุดชะงักลงอีกครั้งเมื่อไทยเกิดปัญหาทางการเมืองและมีการตั้ง อาณาจักรธนบุรี

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับจีนในสมัยธนบุรีไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่น ตั้งแต่ต้นรัชกาล แต่เริ่มมีความสัมพันธ์ทางการค้ากันในระบบบรรณาการ ระหว่างกันอีกครั้งในปลายสมัยธนบุรี ไทยกับจีนดำเนินความสัมพันธ์ในระบบ บรรณาการนี้ไปจนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ การค้าในระบบบรรณาการนี้ได้ สร้างความเจริญรุ่งเรือง และเฟื่องฟูทางการค้าเป็นอย่างมากในสมัยต้น รัตนโกสินทร์ และความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างไทยกับจีนได้ เสื่อมลง เนื่องจาก พ.ศ. 2369 ไทยได้ทำสนธิสัญญาทางการค้ากับอังกฤษ และกับสหรัฐอเมริกาใน พ.ศ. 2376 ส่วนจีนก็ประสบปัญหาสงครามฝิ่นที่ทำ

กับอังกฤษและจีนเองแพ้สงคราม ทำให้ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างจีนกับไทยได้เสื่อมลง

จากความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนถึงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ส่งผลทำให้ชาวจีนที่เดินทางมาทำการค้าขายนี้ได้เดินทางอพยพเข้ามาทำงานในไทย และอาศัยอยู่ในไทยเป็นจำนวนมากโดยการอพยพเข้ามาของชาวจีนนั้นมีสาเหตุ 2 ประการ คือ ปัจจัยภายในที่ส่งผลให้ชาวจีนอพยพเข้ามาในไทยและปัจจัยภายนอกที่ส่งผลให้ชาวจีนอพยพเข้ามาในไทย

ปัจจัยภายในที่ส่งผลให้ชาวจีนอพยพเข้ามาในไทยสมัยสุโขทัยเนื่องมาจากสุโขทัยนั้นได้มีการทำเครื่องสังคโลกซึ่งได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำเครื่องปั้นดินเผาเคลือบจากช่างชาวจีน ทำให้มีช่างชาวจีนเดินทางอพยพเข้ามาอยู่ในไทย ในสมัยอยุธยาด้วยสภาพภูมิศาสตร์ของอยุธยาเอื้อต่อการทำการค้า และมีการคมนาคมทางน้ำที่สำคัญทำให้ชาวจีนเดินทางเข้ามาค้าขายได้สะดวก และอยุธยาเองมีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติมีไม้เนื้อแข็งที่เหมาะสมในการต่อเรือ ชาวจีนมีความสามารถในการต่อเรือทำให้ชาวจีนได้อพยพเข้ามาอยู่ในสมัยอยุธยาเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ชาวจีนยังมีความสามารถในการเดินเรือสินค้าของไทยไปขายกับต่างประเทศมากกว่าชาวไทย ในสมัยธนบุรีสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงสนับสนุนให้ชาวจีนแต่จิวอพยพเข้ามาประกอบอาชีพในไทยจำนวนมาก เพราะบิดาของสมเด็จพระเจ้าตากสินทรงเป็นจีนแต่จิว

สมัยรัตนโกสินทร์เนื่องมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้สถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ จึงต้องการแรงงานในการสร้างบ้านเมืองขึ้น ชาวจีนจึงเป็นแรงงานที่มีส่วนสำคัญในการสร้างบ้านเมือง และยังมีส่วนช่วยในการทำการเกษตร และการค้ากับต่างประเทศเรื่อยมาจนถึง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไทยเองได้เปิดโอกาสให้ชาวจีนเข้ามาในไทยมากขึ้นเรื่อย ๆ สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2398 เมื่อไทยต้องทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษและชาติตะวันตกอื่น ๆ ในระยะหลังมีผลทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจของไทยเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจแบบพอยังชีพเป็นเศรษฐกิจเพื่อการค้าส่งออก ทำการค้าเสรี และมีระบบเจ้าภาษีนายอากร ซึ่งเปิดโอกาสให้ชาวจีนเข้ามาทำมาหากินในไทย ดังนั้นไทยจึงต้องการแรงงานในการทำการเกษตรมากขึ้น และชาวจีนมีสิทธิเดินทางไปได้ทั่วราชอาณาจักรในขณะที่แรงงานไทยตกอยู่ภายใต้ระบบไพร่ ต้องถูกเกณฑ์แรงงานไปใช้ในราชการ และกิจการส่วนตัวของมูลนาย สังคมไทยจึงต้องการใช้แรงงานในกิจการต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปฏิรูปประเทศทุก ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นการสร้างทางรถไฟ การขุดคลอง การทำงานกรรมกรก่อสร้าง จึงต้องการแรงงานเข้ามาช่วยในกิจการต่าง ๆ มากขึ้น

นอกจากปัจจัยภายในแล้ว ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลให้ชาวจีนอพยพเข้ามาในไทย เนื่องมาจากปัจจัยที่เกิดจากธรรมชาติ พื้นดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ฝนแล้ง ทำให้เพาะปลูกพืชผลไม่ได้ และยังเกิดอุทกภัยท่วมไร่นา บ้านเรือนประชาชนทำให้พืชผล ทรัพย์สิน บ้านเรือนเสียหาย ตลอดจนชีวิตผู้คนล้มตายจำนวนมาก ภัยธรรมชาติและ ความอดอยากนี้ทำให้ชาวจีนเดินทางอพยพออกนอกประเทศเพื่อมาหางานทำในไทย และปัจจัยทางด้านการเมืองเนื่องมาจากการเกิดสงครามบ่อยครั้งทั้งจากการสู้รบกันเอง และความขัดแย้งภายในประเทศ เช่น ถูกพวกมองโกลและแมนจูรุกรานทำให้ชาวจีนต้องลี้ภัยอพยพเข้ามาในไทย และการเกิดสงครามฝิ่นที่ทำกับอังกฤษ เกิดกบฏภายในจีนทำให้ประชาชนติดอยู่กับภาวะสงครามไม่สามารถประกอบอาชีพได้อย่างเต็มที่ทำให้ประชาชนอดอยาก ต้องการอพยพออกจาก

ประเทศเพื่อมาหางานทำในไทย แล้วส่งเงินกลับไปเลี้ยงครอบครัวในจีน

จากปัจจัยทั้งหลายทำให้ชาวจีนได้อพยพเข้ามาอยู่ในไทยเป็นจำนวนมาก และเข้ามามีบทบาทในการประกอบอาชีพและมีบทบาทต่อเศรษฐกิจไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2453 ชาวจีนมีบทบาทต่อเศรษฐกิจไทยเป็นอย่างมากโดยการเข้ามาใช้แรงงานในด้านการเกษตร ทำงานในสวนในไร่ เช่น การเข้ามาทำงาน ปลูกพริกไทย การเข้ามาใช้แรงงานในการดำเนินกิจการทำไร่อ้อย และน้ำตาล ตั้งแต่การปลูกอ้อย ทำน้ำตาล ขนส่ง รวมทั้งการค้าน้ำตาลทราย จนชาวจีนพัฒนานตนเองกลายมาเป็นเจ้าของไร่และนายทุน ด้วยอุปนิสัยของชาวจีนที่เป็นคนขยัน อ่อนน้อมถ่อมตน ชอบทำการค้า เป็นพ่อค้าคนกลางในการซื้อสินค้าจากชาวไทย ดังนั้นตลาดการค้าส่วนใหญ่จึงตกอยู่กับชาวจีนเรื่อยมาจนถึงในสมัยรัตนโกสินทร์

ชาวจีนเข้ามามีบทบาทในด้านการเป็นเจ้าภาษีนายอากรในการผูกขาดสินค้าให้แก่ไทย เนื่องจากชาวจีนเป็นผู้ริเริ่มในการเสนอภาษีให้แก่ไทย มีความสามารถในการดำเนินการเก็บภาษีดีกว่าชาวไทย ดังนั้นเจ้าภาษีนายอากรส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนเกือบทั้งสิ้น และการเก็บภาษีทำรายได้ให้แก่ไทยและจีน ผู้ประมุข บรรดาเจ้าภาษีนายอากรซึ่งพยายามเสนอภาษีชนิดต่าง ๆ เช่น ชาวนาต้องเสียค่านา ชาวไร่เสียอากรสมพัสดุ อากรฟักเขียว ฟักทอง เป็นต้น ชาวประมงเสียอากรค่าน้ำซึ่งเก็บจากเครื่องมือจับสัตว์น้ำ ผู้ประกอบการค้าเสียภาษีร้านโรงเรือติดแพ นอกจากนี้ ชาวจีนยังมีความสามารถในการต่อเรือสำเภา และรับจ้างเป็นลูกเรือให้แก่ชาวไทยซึ่งเป็นอาชีพแรกสุดที่ชาวจีนเข้ามาทำงานรับจ้างให้กับไทย เพราะชาวจีนมีความชำนาญในการเดินเรือสำเภา และมีบทบาทเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางการค้าให้กับไทย เพื่อนำสินค้าไปขายยังต่างประเทศ และการที่ไทยต้องทำสนธิสัญญาทางการค้ากับอังกฤษ ทำให้ไทยต้องยกเลิกการผูกขาดการค้า และเปลี่ยน

มาเป็นการค้าเสรี จึงต้องการแรงงานในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ชาวจีนยังเข้ามามีบทบาทในด้านการใช้แรงงาน โดยการที่ไทยจ้างแรงงานชาวจีนในการขุดคลองสร้างถนน เช่น ในช่วงรัชกาลที่ 1 มีความสำคัญในการใช้แรงงานในการสร้างบ้านเมือง เพราะชาวจีนเป็นแรงงานอิสระไม่ติดอยู่ในระบบไพร่เหมือนชาวไทย ชาวจีนจึงมีบทบาทในการก่อสร้างและงานโยธาต่าง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 2 มีการใช้แรงงานรับจ้างชาวจีนในการขุดคลอง สร้างถนน สร้างสะพาน สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมสาธารณูปโภคที่สำคัญต่อเส้นทางการคมนาคมและความเจริญก้าวหน้าของไทย สมัยรัชกาลที่ 5 มีการปฏิรูปประเทศในหลายด้าน มีการสร้างถนนขึ้นใหม่ ได้แก่ ถนนจักรพงษ์ ถนนพระอาทิตย์ ถนนพระสุเมรุ ถนนจักรเพชร และถนนมหาไชย เป็นต้น และยังมีการปรับปรุงซ่อมแซม และขยายถนนที่มีอยู่เดิม คือถนนเจริญกรุง ถนนบำรุงเมือง ถนนเฟื่องนคร เป็นต้น และนอกจากนี้ยังมีการขุดคลองขึ้นอีกหลายแห่งชาวจีนมีส่วนในการเป็นแรงงานรับจ้างในสมัยรัชกาลที่ 5 ตลอดจนการใช้แรงงานในการทำเหมืองแร่ในภาคใต้ โดยเริ่มจากการเป็นลูกจ้างในการทำเหมืองแร่ และพัฒนาตนเองจนได้กลายมาเป็นนายทุนในการทำเหมืองแร่ และชาวจีนจึงมีบทบาทในเศรษฐกิจไทยตลอดมา

ดังนั้น ไทยได้มีนโยบายในการควบคุมดูแลชาวจีนที่อยู่ในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็น การควบคุมคนจีนชาวจีนโดยผ่านกรมท่าซ้าย เป็นการมอบหมายให้ชาวจีนที่มีศักยภาพในการเป็นผู้นำ เข้ามาทำหน้าที่ช่วยไทยในการควบคุมดูแลกลุ่มชนที่เป็นพวกเดียวกับตนเอง โดยดำรงตำแหน่ง “โชฎีกราชเศรษฐี” และตั้งแต่รัชกาลที่ 3 เป็นต้นมาจำนวนชาวจีนในสังคมไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นไทยจึงได้ปรับปรุงวิธีการควบคุมชาวจีน โดยการเพิ่มตำแหน่งผู้ปกครองชาวจีนอีกหลายตำแหน่งในระบบราชการไทย ตำแหน่งที่เพิ่มขึ้นจะกระจาย

ไปอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ที่มีชาวจีนไปตั้งหลักแหล่งอยู่ประกอบด้วย นายอำเภอจีน จางวางจีน ปลัดจีน และกงสุลจีนในบังคับสยาม นอกจากนี้ยังมีการควบคุมชาวจีนโดยการผูกปื้ข้อมือจีน ซึ่งนับเป็นการควบคุมชาวจีนโดยทางอ้อม เพราะจุดมุ่งหมายหลักของการผูกปื้ข้อมือจีน คือ การเก็บภาษีทางตรงจากชาวจีนที่อยู่นอกระบบไพร่ ไทยต้องการผลประโยชน์ในรูปของเงินตราเป็นสำคัญมากกว่าจะมุ่งเกณฑ์แรงงาน หรือต้องการควบคุมชาวจีนโดยตรง แต่การผูกปื้ข้อมือจีนก็มีผลทางอ้อม ทำให้ไทยทราบว่ามิชาวจีนอาศัยอยู่ในไทยจำนวนเท่าไร อาศัยอยู่บริเวณใดในแผ่นดินไทย และเพื่อไม่ให้ชาวจีนก่อความวุ่นวายในสังคมไทย

แต่อย่างไรก็ตามชาวจีนยังได้ก่อความวุ่นวายในสังคมไทย ได้มีการตั้งสมาคมลับฮังยี่ที่ก่อปัญหาการลักลอบค้าฝิ่น และการนำฝิ่นเข้ามาของชาวจีน ทำให้ชาวไทยได้รับรู้วิธีการสูบฝิ่นจนติดฝิ่น และทำให้ร่างกายอ่อนแอลง ถ้าบ้านเมืองมีสงครามจะทำให้ไม่มีกำลังพลไปทำการรบ ชาวไทยทั้งหลายติดฝิ่นจนไม่ไปทำมาหากิน และทำอาชีพต่าง ๆ ไม่มีแรงงานในการทำงาน และยังทำให้เกิดการปล้นสะดมจนสังคมไทยวุ่นวาย พระมหากษัตริย์ต้องส่งขุนนางไปปราบปรามทำให้เสียเวลาและเสียงบประมาณ นอกจากนี้ปัญหาที่เกิดขึ้นสมาคมลับฮังยี่และการลักลอบค้าฝิ่นแล้ว ยังมีปัญหาอีกอย่างคือ การเข้ามาเป็นเจ้าภาษีนายอากรของชาวจีนในการผูกขาดสินค้าให้แก่ไทย มีผลกระทบต่อราษฎรไทย เกษตรกรไทยถูกพ่อค้าคนกลางกดราคาสินค้าโดยจ่ายให้ในอัตราที่ต่ำ และการประกอบอาชีพของราษฎรไทยถูกขูดรีดจากบรรดาเจ้าภาษี ซึ่งพยายามเสนอภาษีชนิดต่าง ๆ ที่กระทบกระเทือนอาชีพ และความเป็นอยู่ เช่น ชาวนาต้องเสียค่านา ชาวไร่เสียอากรสมปัดสรากรฟักเขียวฟักทอง เป็นต้น ชาวประมงเสียอากรค่าน้ำซึ่งเก็บจากเครื่องมือจับสัตว์น้ำ ผู้ประกอบการค้าเสียภาษีร้าน โรงเรือติดแพ การขูดรีด

เจ้าภาษีนี้เนื่องมาจากความบกพร่องของไทยในการตั้งเจ้าภาษี ซึ่งเป็นผลให้ชาวไทยเสียเปรียบชาวจีนตลอดมา และทำให้ชาวจีนที่มีความสามารถมีความขยันขันแข็งกว่า แย่งอาชีพไปจากราษฎรไทยโดยเฉพาะด้านการค้า จนทำให้ไทยไม่สามารถแข่งขันกับชาวจีนได้

## บรรณานุกรม

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์. (2527). **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณรงค์ พ่วงพิศ. (2529). **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2310-พ.ศ. 2394)**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ธีระพงษ์ เขมฤกษ์อำพล. (2534). **วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เปรมมา สัตยาวิพิงศ์. (2546). **แรงงานรับจ้างชาวจีนในกรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2425-2492** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ. (2545). **การปฏิรูปเมืองสยาม**. กรุงเทพฯ: กู๊ดมอนิ่ง.
- มัลลิกา เรืองระพี. (2518). **บทบาทชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และศิลปกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ยีนส์ลีไวน์กับการตื่นทอง**. สืบค้นเมื่อ 22 ตุลาคม 2558,  
จาก <http://www.komkid.com/ประวัติศาสตร์สังคม/ยีนส์ลีไวน์การตื่นทอง/>.
- เรือสำเภาจีน เรือสำเภา เรือมงคล**. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2558,  
จาก <https://otoplanna.wordpress.com>.
- เรือนไทยวิชาการคอม. (2555). **ครึ่งและตราประทับ**. สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2558, จาก <http://www.reurnthai.com/index.php?topic=5401>.

วิยะดา ทองมิตร. (2527). **การใช้แรงงานของชาวจีนในสังคมไทย**

**พ.ศ.2325-2453** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

วิลเลียม สกินเนอร์, จี. (2529). **สังคมจีนในประวัติศาสตร์ไทย:ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. (2529). **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทย ก่อนการติดต่อกับตะวันตก (พ.ศ. 1781-พ.ศ. 2054).**

(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

\_\_\_\_\_. (2529). **เศรษฐกิจไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-พ.ศ. 2398).** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สกินเนอร์, ยอร์จ วิลเลียม. (2529). **สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์[Chinese society in Thailand : An analytical history]** (พรณี นัตรพลรักษ์ และคณะ, ผู้แปล).

กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สารสิน วีระผล. (2526). **จี้มก้องและกำไร : การค้า-จีน**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

สืบแสง พรหมบุญ. (2525). **ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

China Radio International. (2558). **การควบคุมชาวจีนในสังคมไทย ก่อนการปฏิรูปการปกครอง**. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2558, จาก <http://thai.cri.cn/1/2004/09/28/21@27700.htm>.

Pantip.(2555). **การรวมกลุ่มช่วยเหลือกันของชาวจีนโพ้นทะเล**. สืบค้นเมื่อ 5 ธันวาคม 2558, จาก <http://2g.pantip.com/cafe/blueplanet/topic/E12474023/E12474023.html>.

SakanAwae. (2558). **ศิลปะกรรมสมัยสุโขทัย**. สืบค้นเมื่อ 20 ตุลาคม 2558, จาก [https://www.google.co.th/search?q=เครื่องสังคโลกสุโขทัย & biw](https://www.google.co.th/search?q=เครื่องสังคโลกสุโขทัย&biw).

ประวัติศาสตร์ชุมชนตะพานหิน จังหวัดพิจิตร  
ตั้งแต่ พ.ศ. 2486 - 2524

History of “TaphanHin” Community : Pichit  
(1943-1981 AD.)

วุฒิพร พุฒพรม\*

\* นักศึกษาสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์  
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

## บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง ประวัติศาสตร์ชุมชนตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ตั้งแต่ พ.ศ.2486-2524 เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1.ศึกษา พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนตะพานหิน 2. ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพล ต่อความเปลี่ยนแปลงของชุมชนตะพานหิน ซึ่งการวิจัยใช้วิธีการทาง ประวัติศาสตร์ (Historical method) ในการค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสาร ชั้นต้น เอกสารชั้นรองและการสำรวจพื้นที่ภาคสนาม ด้วยการสังเกตและ การสัมภาษณ์ผู้คนในชุมชนซึ่งมีการรับรู้เรื่องราวของชุมชนต่างกันไป ในหลายระดับ อาทิ ผู้สูงอายุ พระภิกษุ คนวัยกลางคน นักการเมืองท้องถิ่น ข้าราชการ และนำข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนรวบรวมมาเป็นผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า ชุมชนตะพานหินมีบทบาทสำคัญมาตั้งแต่ในสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เพราะชุมชนตะพานหิน มีสถานะเป็นชุมทางรถไฟ และได้มีการพัฒนาไปอย่างมากในช่วงจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะเมืองที่สร้างถนนไปจังหวัดเพชรบูรณ์ ชุมชนตะพานหิน มีการปรับตัวเพื่อรองรับผู้คนที่ย้ายเข้ามา แม้มีความอุดมสมบูรณ์ แต่ด้วย ประชากรที่เพิ่มมากขึ้นและชุมชนไม่สามารถโต้ได้ทันกับประชากร ทำให้ผู้คน เริ่มอพยพออกจากชุมชน และกิจการต่าง ๆ ที่บ่งบอกว่าตะพานหินเคยรุ่งเรือง นั้นต้องปิดตัวลง และด้วยตัวเมืองที่มีความสำคัญมากยิ่งขึ้นทำให้ตะพานหิน ถูกลดบทบาทลง เป็นเพียงชุมชนขนาดกลางเท่านั้น

## Abstract

The research study on History of TaphanHin :Pichit (1943-1981 AD.) aims (1) to study the development of “TaphanHin” history. (2) to study factors influence on the change of TaphanHin community. Historical methods used were primary and secondary documents, field work, observation and interviewing community people on their different perceptions. These were such as elderly people, monks, local politicians and local officers.

The research found that “TaphanHin” community had an important role since King Rama V period as it was a railway junction. The community had developed since then until period of PS. Phibunsongkhram, it was on road construction to Phetchabun. The community had adjusted to the new settlers, nevertheless it could not meet with the increasing population. Some people began to leave the community. Many activities that once flourish had ceased. TaphanHin became a medium size community.

## บทนำ

เรื่องราวของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเริ่มได้รับความสนใจจากบุคคลทั่วไป แต่กลับพบปัญหาในการหาหลักฐานเพื่ออธิบายเรื่องราวของท้องถิ่น ซึ่งหลักฐานส่วนใหญ่บันทึกไว้โดยรัฐส่วนกลาง ภาพของผู้คน วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของท้องถิ่นถูกละเลยทั้งที่มีตัวตนในประวัติศาสตร์ จึงนำมาสู่การศึกษาเรื่อง “ประวัติศาสตร์ชุมชนตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ตั้งแต่ พ.ศ. 2486 - 2524” เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าว ชุมชนตะพานหิน มีความเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากการประกาศตั้งจังหวัดเพชรบูรณ์ ในปี พ.ศ. 2486

รวมไปถึงการที่รัฐบาลได้สร้างถนนเชื่อมระหว่างสถานีรถไฟตะพานหิน ไปยังจังหวัดเพชรบูรณ์ในปี พ.ศ. 2486 ทำให้มีกลุ่มคนจากอีสานและชาวจีนอพยพเข้ามาเป็นแรงงานรับจ้างในการสร้างถนน และเห็นโอกาสในการประกอบอาชีพ จึงเกิดการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ตะพานหิน ในช่วงเวลาดังกล่าว ตะพานหินกลายเป็นเมืองชุมทางการคมนาคมดังปรากฏตลาด ท่ารถ ท่าเรือ โรงภาพยนตร์ บ่อนการพนัน และช่องโสเภณี เพื่อบริการผู้คนจากเพชรบูรณ์ กำแพงเพชรและอำเภอรอบๆ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาจากความสะดวกในการคมนาคมและทำเลที่ตั้งของชุมชนตะพานหินที่สามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่ต่างๆ ได้สะดวก อาทิ พาหนะการคมนาคมทางบก ได้แก่ ทางรถไฟ รถสองแถวประจำทาง ส่วนทางน้ำคือทางเรือมีเรือรับจ้างข้ามฟาก แพถ่อ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2515 รัฐบาลและชาวบ้านได้รวบรวมเงินเพื่อจัดสร้างสะพานข้ามแม่น้ำน่าน ทำให้การติดต่อทางเศรษฐกิจของตะพานหิน มีความโดดเด่นยิ่งชัดมากขึ้นในฐานะเมืองการค้า เพียงแต่เพิ่มอัตราการว่างงานของคนที่ประกอบอาชีพ คือ ท่าเรือรับจ้าง ถ่อแพ ทำให้คนเหล่านี้ต้องหันไปประกอบอาชีพใหม่ อาทิ เกษตรกรรม รับจ้างทั่วไปและค้าขาย เป็นต้น

สะพานหินลดความสำคัญลงในช่วงปี พ.ศ. 2524 อันเนื่องมาจากการเปิดใช้ถนนสายเอเชียถึงตำบลเขาทราย อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร ถนนสายดังกล่าวอยู่ห่างจากชุมชนสะพานหินเพียง 20 กิโลเมตร ประกอบกับการคมนาคมทางน้ำเริ่มไม่เป็นที่สนใจจากคนทั่วไป เนื่องจากความล่าช้าและอุปสรรคในการเดินทาง จึงทำให้การติดต่อทางน้ำหมดบทบาทลงไป ในที่สุด

เห็นได้ว่าการขยายตัวของพื้นที่ชุมชนสะพานหินได้รับความเจริญจากการสร้างเส้นทางรถไฟและถนน ก่อให้เกิดการขยายตัวของการปลูกข้าว ชุมชนสะพานหินพัฒนาตนเองจากชุมชนเล็ก ๆ มาเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม จากการลงพื้นที่ศึกษาพบกลุ่มคนชาวจีน ชาวมุสลิม ชาวลาวทั้งลาวพวนและลาวโซ่ง ซึ่งแต่ละกลุ่มชนได้มีบทบาททางเศรษฐกิจและสังคม อีกทั้งตลอดระยะเวลาที่ผ่านมากลุ่มชนเหล่านี้ มีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมร่วมกัน เห็นได้จากการร่วมแรงร่วมใจพัฒนาชุมชนสะพานหินให้เป็นเมืองสำคัญทางเศรษฐกิจ

ปัจจุบันชุมชนสะพานหินมีสภาพเศรษฐกิจขบเซา ผู้คนรุ่นใหม่อพยพออกไปนอกชุมชน บางส่วนเข้ามาประกอบอาชีพในจังหวัดพิจิตร ผู้คนที่อาศัยในชุมชนปัจจุบันลดน้อยลงและเยาวชนไม่สนใจความเป็นมาของชุมชนและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมจึงทำให้ความทรงจำของสะพานหินค่อย ๆ เลือนหายไป การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนสะพานหินจึงต้องการนำเสนอปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงของชุมชนสะพานหินและความสำคัญของกลุ่มคนที่มีต่อความเจริญทางเศรษฐกิจของสะพานหิน โดยรวบรวมข้อมูลจากคำบอกเล่าของคนในท้องถิ่น

จากการศึกษาประวัติของชุมชนสะพานหิน นั้นพบว่ามีผู้ที่ได้ทำการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนสะพานหินไว้หลายประเภท ได้แก่ 1.การรวบรวม

ประวัติความเป็นมาของชุมชนตะพานหิน ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ หนังสือเรื่อง เมืองพิจิตร ของ พละ วัฒน 2. วิทยานิพนธ์ของ พูนพร พูลทาจกร เรื่อง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพหลังการตัดรถไฟสายเหนือ พ.ศ. 2464 - 2484 3. หนังสือเรื่อง พิจิตรของเรา ของหวน พันธุ์พันธ์ ซึ่งผู้เขียนจะนำเสนอในแง่มุมที่ยังไม่ได้รับความสนใจทั้งที่เป็นเรื่องที่ทำให้ชุมชนตะพานหินมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก คือทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในรูปแบบประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ

### ประวัติศาสตร์ชุมชนตะพานหิน จังหวัดพิจิตร ตั้งแต่ พ.ศ. 2486 - 2524

ตะพานหินพบหลักฐานแสดงถึงความเป็นชุมชนมาตั้งแต่สมัยทวารวดี ดังปรากฏรูปแบบของคันน้ำคูดินจนมาถึงสุโขทัยได้มีการพบว่ามีเมืองพิจิตรในศิลาจารึกหลักที่ 8 รัชกาลพระยาสิทธิเท เรียกว่า “เมืองสระหลวง” ซึ่งมีสถานะเป็นหัวเมืองเอกของกรุงสุโขทัย ซึ่งตะพานหินก็ถูกรวมไปเป็นหนึ่งในเมืองสระหลวง จากการที่ตะพานหินไม่ใช่จุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในสมัยนั้น จึงไม่มีการปรากฏร่องรอยหลักฐานของตะพานหิน แต่เนื่องด้วยการที่ชุมชนตะพานหินตั้งอยู่ไม่ห่างจากตัวเมืองสระหลวง จึงสันนิษฐานว่าตะพานหินน่าจะถูกผนวกรวมกับเมืองสระหลวง เพราะที่ตั้งที่ไม่ใช่ยุทธศาสตร์สำคัญ จึงไม่ถูกบันทึกไว้ในขณะนั้น

สภาพทั่วไปของชุมชนตะพานหิน ปัจจุบันตะพานหินเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดพิจิตร เป็นอำเภอขนาดกลาง ทางทิศตะวันออกติดแม่น้ำน่าน ห่างจากตัวเมืองพิจิตรประมาณ 28 กิโลเมตร หินดินดานจะเห็นได้ระดับน้ำลดต่ำลงในช่วงฤดูแล้ง คล้ายสะพานหินหรือตะพานหิน ซึ่งนำไปสู่ชื่ออำเภอตะพานหิน “...ตะพานหิน ได้รับการยกฐานะเป็นตำบลตะพานหินเมื่อ 1 มีนาคม พ.ศ. 2479 ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มขึ้นมีความเจริญทางเศรษฐกิจและ

อุตสาหกรรม จึงได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอตะพานหินเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2483...”

อำเภอตะพานหินแบ่งตามเขตการปกครองของกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย 12 ตำบลได้แก่ 1. ตำบลดงตะขบ 2. ตำบลคลองคูณ 3. ตำบลจั่วราย 4. ตำบลทับหมัน 5. ตำบลทุ่งโพธิ์ 6. ตำบลไพรโรงโชน 7. ตำบลไผ่หลวง 8. ตำบลวังสำโรง 9. ตำบลวังหลุม 10. ตำบลวังหั่ว 11. ตำบลหนองพยอม และ 12. ตำบลห้วยเกตุ

### ปัจจัยการเติบโตและความเปลี่ยนแปลงของชุมชนตะพานหินในปี พ.ศ. 2486-2524

ตะพานหินเป็นชุมชนที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจของจังหวัดพิจิตร เป็นจังหวัดที่เติบโตได้ด้วยปัจจัยทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยชุมชนตะพานหินเริ่มมีบทบาทมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เพราะตะพานหินเป็นชุมสายทางรถไฟ จึงทำให้เป็นชุมชนศูนย์กลางการค้ามาตั้งแต่สมัยนั้นเป็นต้นมา ซึ่งในช่วงสมัยอยุธยาจนถึงก่อนหน้าสมัยรัชกาลที่ 5 ตะพานหินเอง ไม่ได้มีบทบาทในฐานะเมืองที่มียุทธศาสตร์สำคัญต่อระบบการเมืองเป็นเพียงเมืองที่ผ่านของสินค้าเท่านั้น จึงหาหลักฐานมาประกอบไม่ได้ แต่สันนิษฐานกันว่าตะพานหินเอง ก็เป็นส่วนหนึ่งของเมืองสระหลวง

ปัจจัยที่สนับสนุนตะพานหินในฐานะเมืองศูนย์กลางของจังหวัดพิจิตร คือการที่มีแม่น้ำน่านไหลผ่ากลางเมืองทำให้ติดต่อค้าขายกับจังหวัดที่ต้องการสินค้าเช่น ข้าว ข้าวโพด อ้อย และด้วยปัจจัยทางสังคมต่าง ๆ เช่น การมีสถานีรถไฟ การซื้อขายที่ดินถูก ไร่ละ 600 บาท (แถม ดีผาด, 2558, สัมภาษณ์) ซึ่งในขณะนั้นทองบาทละ 400 บาท

การที่มีสถานบันเทิงต่าง ๆ เช่น โรงแรม โรงภาพยนตร์ ทารรถ ซ่องโสเภณี ที่คอยอำนวยความสะดวกแล้วด้วย ล้วนเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงความเจริญของชุมชนตะพานหินนั้นมีการติดต่อกับชุมชนภายนอกมาอย่างยาวนาน และการติดต่อทางแม่น้ำ ตัวอย่างที่สะท้อนถึงการติดต่อกับชุมชนอื่นทางเรือสินค้า เช่น บริเวณบ้านหัวดานจะมีท่าขึ้นข้าวโพดจากแม่น้ำน่านของ บริษัท ไชโย บุญชัยซึ่งยังคงปรากฏอยู่เสมอสะท้อนถึงการขนถ่ายสินค้าเข้าสู่พื้นที่

จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัจจัยการเติบโตของชุมชนตะพานหินสรุปได้ว่าตะพานหินมีความเจริญเติบโตมาจากปัจจัยทั้งภายนอกและภายในได้

### ความเติบโตของชุมชนตะพานหินในช่วงปีพ.ศ. 2486-2524

ในปี พ.ศ.2486 ซึ่งเป็นช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลไทย ซึ่งมี จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ได้วางแผนย้ายเมืองหลวงมาตั้งที่เพชรบูรณ์ เพราะในขณะนั้น ประเทศไทยกำลังตกอยู่ในภาวะคับขัน กรุงเทพฯ ถูกโจมตีจากการทิ้งระเบิดอย่างหนักจากฝ่ายสัมพันธมิตร และเห็นว่าเพชรบูรณ์มีความเหมาะสมที่จะเป็นเมืองหลวงแห่งใหม่ เพราะมีชัยภูมิเหมาะสม มีภูเขาล้อมรอบ มีเส้นทางคมนาคมเข้าออกเพียงทางเดียว มีภูมิประเทศสวยงาม อากาศดี อยู่ตรงกลางของประเทศ เป็นศูนย์กลางภาคเหนือกับภาคอีสาน และกรุงเทพฯ ทั้งยังต้องการสร้างเพชรบูรณ์ให้เป็นฐานทัพลับเพื่อซ่อนสมุทกกำลังไว้ตามแผนการเพื่อรบขับไล่ศัตรู (ฝ่ายญี่ปุ่น) ในอนาคตอีกด้วย (วิศัลย์ โฆษิตานนท์, 2558, ออนไลน์)

การดำเนินการสร้างเมืองหลวงใหม่แห่งนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้บัญชาการโดยออกเป็นคำสั่งนายกรัฐมนตรีเป็นส่วนใหญ่ โดยมีคำสั่ง

ครั้งแรกในวันที่ 13 มีนาคม 2486 และได้มีประกาศใช้พระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ฯ พ.ศ. 2487 กำหนดให้ราชการบริหารส่วนภูมิภาคจังหวัดเพชรบูรณ์เป็นนครบาลเพชรบูรณ์ และดำเนินการอพยพราษฎรมาตั้งหลักแหล่งที่เพชรบูรณ์ พร้อมกับย้ายที่ทำการรัฐบาลตลอดจนกระทรวง กรมและสถานที่ราชการต่าง ๆ มาตั้งที่เพชรบูรณ์ มีการทำพิธีตั้งหลักเมืองนครบาลฯ ที่บ้านบุงน้ำเต้า อำเภอหล่มสัก เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2487 ส่วนที่ทำการราชการต่าง ๆ นั้นจะสร้างเป็นลักษณะชั่วคราวเรียกว่าโครงสร้าง จ.ผ.ด. (จักสาน-ไม้ไผ่-ดินเผา)<sup>1</sup> ซึ่งได้เสื่อมสภาพไปหมดแล้วในปัจจุบันคงเหลือแต่เพียงเสาหลักเมืองนครบาลเพชรบูรณ์เท่านั้น จึงได้มีการจำลองมาสร้างเป็นอนุสรณ์นครบาลเพชรบูรณ์

รัฐบาลในขณะนั้นได้เกณฑ์คนมาสร้างเมืองหลวงใหม่ และปรับปรุงขยายถนนสายตะพานหิน-เพชรบูรณ์ อันเป็นเส้นทางคมนาคมเพียงทางเดียวในสมัยนั้น ทำให้ชุมชนตะพานหินได้มีบทบาทสำคัญเพราะเป็นเส้นทางเดียวที่สามารถไปเพชรบูรณ์ อีกทั้งการที่รัฐบาลเกณฑ์คนจากแถบอีสานและจังหวัดอื่น ๆ เข้ามาช่วยทำการสร้างถนนเป็นจำนวนมาก พวกคนเหล่านั้นก็ได้เข้ามาอยู่อาศัยประกอบอาชีพตามเส้นทางที่ได้สร้างมาจากตะพานหินเข้าสู่เพชรบูรณ์ เช่น ชุมชนป่าแดง ที่เป็นกลุ่มคนชาวลาวพวนเข้ามาพัฒนาจากที่เป็นป่ารกก็ได้ถากถางป่าจนเข้าไปอยู่อาศัยได้และเกิดเป็นชุมชนบ้านป่าแดง และจะมีคนที่มาสร้างถนนก็ได้จับจองเป็นเจ้าของที่ดินตามเส้นทางที่ผ่านมา ด้วยนโยบายของรัฐทั้งเส้นทางรถไฟและการย้ายเมืองหลวง ส่งผลให้เกิดสถานบริการต่าง ๆ เช่น รถเมล์ ท่าเรือแพ และศูนย์ท่ารถบรรทุกของ

<sup>1</sup>จ.ผ.ด. จักสาน-ไม้ไผ่-ดินเผา เป็นชื่อโครงการลับที่เกิดขึ้นในสมัยจอมพลป. ที่มีโครงการชั่วคราวที่จะย้ายกระทรวงต่าง ๆ ไปยังจังหวัดเพชรบูรณ์เพราะจอมพล ป. พิบูลสงคราม นั้นต้องการสร้างเพชรบูรณ์ให้เป็นเมืองหลวง, (จำกัดความโดยผู้เขียน)

โดยสะพานหินจะมีหน้าที่เป็นศูนย์กลางการถ่ายสินค้าจากที่หนึ่งไปสู่ที่หนึ่ง โดยสินค้าสำคัญของสะพานหิน ก็จะเป็นข้าว แร่ใยหิน โครเกอร์บือ และของป่า เช่น เขากวาง น้ำผึ้ง สมุนไพร เป็นต้น

การก่อสร้างเมืองหลวงใหม่ได้ดำเนินการโดยเร่งด่วน และถือเป็นความลับของราชการ ยุทธวิธีของชาติตลอดมา เพื่อมิให้ข้าศึกรู้แผนการ กระทั่งวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เสนอพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ฯ พ.ศ. 2487 ต่อสภาผู้แทนราษฎรเพื่ออนุมัติเป็นพระราชบัญญัติ มีผลดำเนินการอย่างถาวรตลอดไป แต่ในที่สุดสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่อนุมัติด้วยคะแนนเสียง 48 ต่อ 36 ด้วยเหตุผลว่า เพชรบูรณ์เป็นแดนทุรกันดารภูมิประเทศเป็นป่าเขา และมีไข้ป่าชุกชุม เมื่อเริ่มสร้างเมืองนั้นผู้ที่ถูกเกณฑ์ไปทำงานล้มตายลงนับเป็นพัน ๆ คน จึงถูกล้มเลิกไปในที่สุด แต่แผนการนี้ทำให้สะพานหินมีความเจริญและโดดเด่นขึ้นมาในฐานะศูนย์กลางเมืองการค้าของทางเหนือกับจังหวัดเพชรบูรณ์

ชุมชนสะพานหินมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นเส้นทางขนส่ง การรับจ้างของรถสองแถว การเกษตรกรรม อาทิ ไซโลเก็บของ โรงสีข้าว ทำข้าว จนถึงในช่วงปี พ.ศ. 2515 ซึ่งตรงกับสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ชุมชนสะพานหินได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องอันเป็นผลมาจากการวางแผนเค้าโครงเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งเค้าโครงเศรษฐกิจฉบับนี้เน้นไปที่การกระจายตัวของระบบเศรษฐกิจไปสู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศ จังหวัดพิจิตรก็ได้รับการพัฒนา การเกิดโครงการริเริ่มสร้างเส้นทางถนนจากจังหวัดนครสวรรค์ถึงลำปาง ในช่วงปี 2506-2513 สะพานหินได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐบาลคือการสร้างสะพานรัฐราษฎร์รังสรรค์ ได้เริ่มก่อสร้างในปี 2515 และเสร็จสิ้นในปี 2516 ทำให้สะพานหินในช่วงนี้มีความสำคัญ

ต่อจังหวัดรอบ ๆ เป็นอย่างมาก เช่น จังหวัดกำแพงเพชรคือการขนส่งน้ำตาล จังหวัดเพชรบูรณ์ในการขนส่งของป่า จังหวัดนครสวรรค์ในการขนส่งสินค้าประเภทแร่ใยหินเพื่อไปอยุธยาต่อไป และจังหวัดพิษณุโลกเป็นการขนส่งน้ำตาล เพราะตะพานหินเป็นตั้งประตูระหว่างสี่จังหวัดใหญ่ สินค้าสำคัญต่าง ๆ ของจังหวัดมารวมกันที่ตะพานหิน เพราะมีเส้นทางรถไฟเพื่อที่จะไปกรุงเทพมหานคร เห็นได้จากการที่สถานีรถไฟตะพานหินมีคลังเก็บสินค้า (ปัจจุบันเหลือเพียงด้านเดียวคือทางด้านทิศเหนือของสถานีรถไฟตะพานหิน)

นโยบายของรัฐทั้งสองชุดนี้เป็นการพัฒนาตะพานหินไปให้มีความเจริญเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและคมนาคม ไม่ว่าจะเป็นการเข้ามาของชาวลาวพวนที่อพยพมาจากอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เพื่อเป็นแรงงานตัดถนนจากตะพานหินไปสู่จังหวัดเพชรบูรณ์ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และต่อมาในช่วงจอมพลถนอม กิตติขจร ก็ได้ดำเนินการตามเค้าโครงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 1 โดยการสร้างทางคมนาคม คือสะพานรัฐราษฎร์รังสรรค์ ในปี 2515 และแล้วเสร็จในปี 2516 เป็นการกระตุ้นจากปัจจัยภายนอกของรัฐบาลที่มากระตุ้นระบบเศรษฐกิจ สังคมและคมนาคมของตะพานหินให้เป็นศูนย์กลางการค้าที่โดดเด่นที่สุดในจังหวัดพิจิตร เนื่องจากการเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ระหว่างกลางของจังหวัดใหญ่ ๆ รอบข้าง เปรียบเทียบจากรูปแผนที่จังหวัดพิจิตร



รูปภาพที่ 1: แผนที่อำเภอตะพานหิน

ที่มา: <http://www.oceansmile.com/N/Pijit/Pijit1.htm>,

เข้าถึงเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2558.

สินค้าที่เป็นที่ต้องการของตลาดสินค้าในอำเภอตะพานหิน จากคำบอกเล่าของนายเข้า อ่ำรักษ์ (2558, สัมภาษณ์) ว่าเมื่อก่อนในพื้นที่ตะพานหินนั้น มีสินค้าที่สำคัญทางการเกษตรที่ใช้ในการค้าขาย จำพวก ข้าวโพด ถั่ว อ้อย ข้าวและของป่า ที่คนในพื้นที่จะนำออกมาขายที่ตลาดตะพานหิน และด้วยการเจริญเติบโตของพืชไร่ต่าง ๆ ทำให้คนในพื้นที่หันมาทำเป็นธุรกิจระดับชุมชน ที่ทำกันโดยเฉพาะกลุ่มชุมชนหรือหมู่บ้าน เช่น โรงหีบอ้อย ที่คั้นน้ำอ้อยเพื่อส่งไปโรงงานน้ำตาลที่จังหวัดกำแพงเพชรและจังหวัดพิษณุโลก ในพื้นที่ตะพานหินมีงานปลูกอ้อยรองจากการปลูกข้าว โดยอ้อยที่คนในตะพานหินนิยมปลูกมี 2 ชนิดคือ อ้อยเคี้ยว คืออ้อยที่มีเปลือกและขานนิ่ม มีความหวานในระดับปานกลางถึงระดับสูง ปลูกเพื่อนำน้ำอ้อยไปบริโภคโดยตรง หรือใช้สำหรับรับประทานสด และอ้อยอีกชนิดคืออ้อยผลิตน้ำตาลนอกจากส่งพื้นที่ตั้งที่กล่าวมาแล้วยังมีการนำไปทำน้ำตาลปึกด้วย

ส่วนข้าวจะเป็นผลผลิตสำคัญของตะพานหินและพื้นที่ใกล้เคียง จากคำบอกเล่าของคุณยายแถม ตีผาด ได้บอกว่าเมื่อก่อนตะพานหินนั้นมีการปลูกข้าวกับอ้อยค่อนข้างมาก จึงได้มียุ้งฉางไว้ในบ้านของตัวเองเพราะเมื่อก่อนนั้น จะสีกินกันเองในบ้าน ส่วนคนที่ปลูกข้าวมากก็จะมีการเช่ายุ้งฉาง โดยจะมีผู้ที่เปิดเป็นยุ้งเช่า ซึ่งบางที่ก็ได้รับการฝากข้าวของโรงสีในสมัยก่อนด้วย (บุญเหลือ พุฒพรม, 2558, สัมภาษณ์)

สถานบันเทิงต่างๆ ของชุมชนตะพานหิน ในช่วงนี้ได้มีกิจการมากมายที่ได้รับการสนใจที่จะลงทุนในชุมชนตะพานหิน ด้วยเนื่องจากการเติบโตของตะพานหินนั้นมีความโดดเด่นเป็นอย่างมาก กลุ่มนักลงทุนจึงเริ่มหันมาลงทุนในพื้นที่นี้ ไม่ว่าจะเป็นโรงแรมที่เข้ามาเปิด ตะพานหินในช่วงนี้จะมีโรงแรมนิวหัวหิน โรงแรมโรสฮิน โรงแรมเลิศดิลก โรงแรมเปรมชัย และมีโรงภาพยนตร์คือ ตะพานหินรามา สังกาลวัฒนา

ช่องโสเภณี เป็นอาชีพที่เก่าแก่อาชีพหนึ่งที่อยู่กับตะพานหิน จากคำบอกเล่าของคุณบุญเหลือ พุฒพรม (2558, สัมภาษณ์) ได้บอกว่าช่องที่ตะพานหินนั้นเป็นที่โด่งดังมากในจังหวัดพิจิตร ช่องโสเภณี ซึ่งเป็นช่องที่เปิดมาอย่างยาวนานสอบถามจากชาวบ้านในละแวกนั้นเรียก ช่องแปดห้อง บริเวณหน้าช่องนั้นเหมือนมีงานเทศกาล ส่วนสาเหตุที่ได้ชื่อว่าช่องแปดห้องนั้นได้มาจากบ้านไม้แถวหนึ่งจะมีทั้งหมดแปดห้อง ซึ่งเป็นการเรียกของคนในชุมชน จนกลายเป็นชื่อของสถานบริการนี้ไปในที่สุด กลุ่มคนที่เข้ามาใช้บริการก็จะมีทั้งชาวจีนและชาวไทย คนที่เข้ามาให้บริการก็จะเป็นคนจากทางเหนือ บางคนก็มาด้วยความเต็มใจ บางคนก็โดนหลอกมา อัตราค่าบริการครั้งละ 30-50 บาท ซึ่งค่าทองคำบาทละ 400 บาทในช่วงปี พ.ศ. 2515 นับว่าเป็นช่องที่โด่งดังของชุมชนตะพานหิน เป็นช่องโสเภณีขนาดใหญ่ มีผู้ใช้บริการทั้งวันทั้งคืน ไม่มีการปิดให้บริการ ทำให้สะท้อนถึงความคึกคักของกิจการการค้าในชุมชนตะพานหิน

ชุมชนตะพานหินเป็นชุมชนที่มีความเจริญเป็นอย่างมากในพื้นที่ฐานเศรษฐกิจของจังหวัดพิจิตรโดยปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตะพานหินลดความสำคัญลงเนื่องจากการสร้างถนนตัดผ่านเส้นทางไปยังจังหวัดต่าง ๆ เช่นการสร้างถนนสายเอเชียในช่วงปี พ.ศ. 2524 การสร้างห้างสรรพสินค้าในตัวเมืองพิจิตรปี พ.ศ.2525 ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตะพานหินมีความสำคัญลดลงเพราะการเปลี่ยนแปลงทางเส้นทางเศรษฐกิจ

การเปิดถนนสายเอเชียเส้น 32 ในช่วงปี พ.ศ. 2524 เป็นทางหลวงแผ่นดินสายรองประธานที่รู้จักกันทั่วไปในฐานะส่วนหนึ่งของโครงข่ายทางหลวงเอเชีย เป็นเส้นทางหลักที่เชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพมหานครสู่จังหวัดในภาคกลางและภาคเหนือตอนล่างของประเทศ ซึ่งการที่มีถนนตัดผ่านพื้นที่อื่นที่ไม่ใช่ตะพานหินส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ คือตะพานหินไม่ได้เป็นชุมชนเศรษฐกิจอีกต่อไป และทำให้ตะพานหินไม่ใช่เมืองที่สำคัญของจังหวัดพิจิตรเหมือนเมื่อก่อน

การเติบโตของตัวเมืองพิจิตร เช่น การสร้างวิทยาลัยเทคนิคพิจิตร พ.ศ. 2524 ใช้หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พ.ศ. 2524 โดยมีทั้งหมด 7 แผนกวิชาที่เปิดสอนและวิทยาลัยสารพัดช่างจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2525 ขึ้นที่ตัวเมืองพิจิตร และห้างสรรพสินค้าเกิดขึ้นในจังหวัดพิจิตร ในช่วงปี พ.ศ. 2535 ทำให้ตัวเมืองพิจิตรทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น สถานีรถไฟพิจิตรได้รับความนิยมเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพราะเป็นสถาปัตยกรรมแบบนีโอคลาสสิก เป็นรูปแบบตัวอาคารการก่ออิฐ 2 ชั้น ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั่วประเทศไทยพบแค่ 2 แห่งด้วยกันคือ สถานีพิจิตรและสถานีหัวลำโพง ผู้คนเดินทางไปเที่ยวที่ตัวเมืองเพื่อที่จะได้ดูสถาปัตยกรรมนี้ (สถานีรถไฟพิจิตร,ออนไลน์) อย่างไรก็ตาม สถานีรถไฟพิจิตรไม่ใช่เส้นทางที่เดินทางไปไหนต่อได้สะดวกเนื่องจาก

ความห่างระหว่างตัวเมืองกับ ตัวสถานีห่างกันหลายสิบกิโลเมตร ซึ่งทำให้เดินทางไม่สะดวก อีกทั้งการที่ ไม่สามารถเดินทางไปไหนต่อได้และไม่มีสถานที่บริการต่าง ๆ รอบ ๆ สถานี สถานีรถไฟพิจิตรจึงไม่ได้รับความนิยมเท่าไร ซึ่งต่างกับสะพานหินที่สามารถนั่งรถต่อไปจังหวัดเพชรบูรณ์ได้ เพราะมีท่ารถคอยรับส่งอยู่ที่ใกล้สถานีอยู่แล้ว

ตัวเมืองพิจิตรนั้นยังมีห้างสรรพสินค้าชัยพงศ์พลาซ่า ซึ่งสร้างขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2527 ความเจริญจึงถ่ายโอนจากตัวสะพานหินไปยังตัวเมืองพิจิตร จึงทำให้ผู้คนต่างเลือกที่จะเข้าไปประกอบอาชีพที่ตัวเมือง ผู้คนทั้งจังหวัดที่ส่งลูกหลานมาเรียนเทคนิคช่าง จะต้องเข้ามาเรียนที่ตัวเมืองพิจิตร และมีโรงเรียนที่สอนเทคนิคการช่างที่ตัวเมืองเท่านั้น ความเจริญจึงเข้ามาสู่ตัวเมืองมากขึ้นเพราะที่สะพานหินไม่มีสถานที่เหล่านี้เลยทำให้ชุมชนสะพานหินลดบทบาทลง

ผู้คนออกไปทำมาหากินที่อื่น เนื่องด้วยคนในชุมชนมีมากขึ้นอัตราการแย่งงานกันก็มีสูงขึ้น ทำให้เกิดการว่างงานในชุมชน กลุ่มคนก็เริ่มออกจากพื้นที่สะพานหินเพราะไม่มีงานทำ จำนวนการจ้างงานไม่พอสู้ผู้สมัครงาน เพราะอัตราที่สูงขึ้นของคนในชุมชนสะพานหิน ส่งผลให้คนเกิดความเบื่อหน่ายเริ่มอพยพไปหาที่ประกอบอาชีพใหม่ ๆ และไปยังสถานที่แห่งใหม่ เช่น การไปอาศัยอยู่ที่อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์โดยเป็นการเข้าไปบุกเบิกถางป่านำมาเป็นที่อยู่อาศัยหลายครอบครัว เช่น ครอบครัวของคุณตาทองอยู่ดีผาด และอพยพไปยังพื้นที่ที่มีความเจริญอยู่แล้วอย่างเช่นในกรุงเทพฯ และปริมณฑล

การที่คนอพยพไปยังพื้นที่ใหม่ ส่งผลให้เกิดการขาดทุนของกิจการต่าง ๆ เนื่องจากไม่ได้รับความนิยมเหมือนในสมัยช่วงก่อน ๆ จนทำให้ต้องปิดกิจการลง กลุ่มคนที่มาลงทุนเกิดการขาดทุน กิจการสำคัญที่เป็นตัวบอกว่าสะพานหินมีความเจริญได้ปิดตัวลงไปในขณะนี้ ก็จะมีโรงภาพยนตร์

ได้แก่ โรงภาพยนตร์สังวาลวัฒนา ปิดตัวลงในปี พ.ศ. 2537 โรงภาพยนตร์ ตะพานหินรามานันท์ปิดตัวลงไปในช่วงปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังจาก การตัดถนนเพียงไม่นาน ทำให้คนที่เป็นลูกจ้างของโรงภาพยนตร์นั้นไม่มี งานทำและไปประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปบ้าง ค้าขายและทำนาบ้าง (แถม ดีผาด, 2558, สัมภาษณ์) เป็นต้น

เมื่อมีการตัดถนน การค้าประเพณีนี้ก็ลดลงเป็นอย่างมาก และรัฐบาล ได้ออกพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเพณี ปี พ.ศ. 2539 จึงทำให้ช่องโสเภณีถูกปิดตัวลงด้วยทั้งปัจจัยภายนอกคือพระราชบัญญัติ การค้าประเพณี และปัจจัยภายใน คือการลดลงของจำนวนผู้ใช้บริการ ส่งผล ให้คนที่ได้ผลประโยชน์จากการประกอบการค้าช่องต้องไปหาอาชีพใหม่หรือ กลับไปอยู่ตามภูมิสำเนาเดิม

การเลิกผลิตน้ำตาลจากอ้อยของกลุ่มหมู่บ้านคลองทองหลวงพัฒนา ตามคำบอกเล่าของคุณลุงนวย คำแก้ว อายุ 58 ปี อาชีพค้าขาย อดีตผู้ทำการ ผลิตน้ำตาล ซึ่งได้บอกว่าเมื่อก่อนนั้นปลูกอ้อยกันเยอะมาก แต่เมื่อช่วงนั้น ได้ให้ราคาดีกว่า จึงหันมาผลิตข้าวปลูกข้าวกันอย่างแพร่หลาย จนในที่สุด ก็ไม่มีใครปลูกอ้อยอีกเลย เนื่องจากโรงสีข้าวได้รองรับการผลิตที่มากขึ้น ด้วย การที่โรงสีข้าวนั้นเป็นระบบไฟฟ้าแทนที่การเผาด้วยกลบในช่วงปี พ.ศ. 2537 จึงทำให้มีความต้องการผลิตข้าวเป็นจำนวนมาก ข้าวจึงเป็นสินค้าหลักของ ชุมชนเพื่อส่งออกไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ทำให้ข้าวมีราคาสูงขึ้น เกษตรกรที่ทำ ผลผลิตเกี่ยวกับอ้อยจึงหันมาปลูกข้าวแทนและเมื่อช่วงนั้นได้ให้ผลผลิตที่ดี กว่าอ้อย เกษตรกรส่วนใหญ่จึงหันมาปลูกข้าวแทน ทำให้ไร่อ้อยถูกเปลี่ยน เป็นแปลงนาข้าวแทน อ้อยที่ผลิตน้ำตาลจึงไม่มีการปลูกเพราะได้เปลี่ยนเป็น นาข้าวแทน การผลิตอ้อยจากน้ำตาลจึงต้องปิดตัวลงในท้ายที่สุดคนที่ทำงาน ที่ในโรงอ้อยหมู่บ้านได้หันไปทำไร่ ทำนา หรือค้าขาย เป็นต้น

## สรุป

ชุมชนตะพานหินเป็นชุมชนที่มีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยทวารวดี ในฐานะเมืองผ่านของสินค้า และยังคงเป็นเมืองท่าการค้ามาในทุกยุค ทุกสมัย ตะพานหินเป็นเมืองที่มีการพัฒนาการมาเรื่อย ๆ ด้วยที่ตั้งอยู่ในเส้นทางการค้าระหว่างเมืองสำคัญ เช่น เมืองพระบาง เมืองซำกักราว เป็นต้น ต่อมาการค้าจึงขยายตัวเมืองขึ้น จากการที่ศึกษาชุมชนตะพานหินนั้นได้พบปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจของตะพานหินมีอยู่หลากหลาย ปัจจัย แบ่งออกเป็นปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนตะพานหิน เช่น นโยบายของรัฐในช่วงปี พ.ศ. 2486 - พ.ศ.2524 เป็นช่วงเวลาที่ชุมชนตะพานหินถึงจุดสูงสุดของความเจริญในฐานะเมืองเศรษฐกิจส่งผลให้เกิดโรงภาพยนตร์ โรงแรม ซ่องโสเภณี ทำให้เราทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองในฐานะศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของจังหวัดพิจิตร เพราะมีนโยบายของรัฐทั้งเรื่องโครงการสร้างเมืองหลวงที่เพชรบูรณ์ ตะพานหินก็ได้รับผลประโยชน์จากการที่เป็นเมืองที่เป็นจุดเริ่มต้นของการตัดถนนเส้นตะพานหิน-เพชรบูรณ์

เมื่อนำข้อมูล ประวัติศาสตร์ชุมชนตะพานหินที่ค้นพบไปเปรียบเทียบกับทฤษฎีของผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของ ยงยุทธ ชูแว่นที่ได้กำหนดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่าเป็นการศึกษาเกี่ยวกับหมู่บ้านเพียงแห่งเดียว เมืองขนาดเล็กหรือขนาดกลาง หรือไม่ก็เป็นอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่ไม่ใหญ่เกินกว่าจังหวัดหรือมณฑล หน่วยของการศึกษาท้องถิ่นอาจจะเป็นหมู่บ้านหนึ่งหรือหลาย ๆ หมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือเมืองขนาดเล็กหรือไม่ก็อาจเป็นแคว้น ภาค หรือมณฑล ที่สมาชิกของชุมชนท้องถิ่นนั้นต่างก็มีความสำนึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมสังคมและการเมือง สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ชุมชน

ชุมชนตะพานหิน เป็นเมืองทำการค้าที่สำคัญของจังหวัดอื่น ๆ เช่น อำเภอุมแสง จังหวัดนครสวรรค์ที่เป็นเมืองทำการค้าที่มีกลุ่มคนชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก รวมไปถึงประวัติศาสตร์ของตัวนครสวรรค์เองก็เป็นอีกเมืองที่ถูกใช้ในการเปรียบเทียบการเจริญเติบโตของเมืองที่เป็นศูนย์กลางการค้าขาย โดยทั้งสามชุมชนนี้มีการเจริญเติบโตไล่เลี่ยกัน จากการที่เมืองทั้งสามอยู่บริเวณริมแม่น้ำเหมือนกันและมีเส้นทางรถไฟตัดผ่านเหมือนกัน ทำให้เราทราบถึงความเจริญเติบโตกันในฐานะเมืองการค้า

จากการที่ได้ลงพื้นที่สอบถามชาวบ้านประกอบกับการศึกษาจากหนังสือที่มีอยู่น้อยมาก ทำให้เป็นอุปสรรคในการค้นคว้าหาข้อมูลประกอบด้วยเรื่องราวบางข้อมูลไม่มีชาวบ้านคนไหนจำได้อย่างแม่นยำ ซึ่งทำให้ข้อมูลอาจคลาดเคลื่อนไปได้ ทำให้อาจจะไม่ทราบถึงข้อมูลที่แท้จริง รวมไปถึงระยะเวลาอันจำกัดในการเขียนชิ้นงาน ส่งผลให้ข้อมูลที่ค้นหามานำเสนอได้ไม่ครบถ้วนในทุกด้าน

จากการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลของชุมชนตะพานหินในแง่มุมต่าง ๆ ทำให้ได้เกิดแนวคิดในเรื่องที่จะศึกษาและมีความคิดที่จะให้คนที่สนใจชุมชนตะพานหินในแง่มุมทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและประเพณี และผู้ที่ต้องการศึกษาข้อมูลของชุมชนที่ผู้เขียนได้เสนอแนะไปทำการศึกษาต่อในเรื่องราวเหล่านี้เพื่อให้คนรุ่นหลังที่สนใจในประวัติศาสตร์ของชุมชนตะพานหิน ศึกษาต่อไปในภายภาคหน้า

## บรรณานุกรม

- คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.  
(2543). **วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และ  
ภูมิปัญญา จังหวัดพิจิตร**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- จังหวัดพิจิตร. (2558). สืบค้นเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2558,  
จาก <http://www.oceansmile.com/N/Pijit/>.
- จิราภรณ์ สถาปนาวรรณะ. (2546). **เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้าน  
ภาคเหนือตอนล่าง : ลักษณะพัฒนาการ และการปรับตัว**.  
กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ. (2533). **เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต**.  
กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ชินวงศ์ หัตถมาศ. (2558, 11 ธันวาคม). **อดีตข้าราชการครู[บทสัมภาษณ์]**.  
เข้า อารักษ์. (2558, 12 ตุลาคม). [บทสัมภาษณ์].
- ตารางรถไฟสะพานหินเที่ยวขึ้น-ลง. (2558). สืบค้นเมื่อ 3 พฤศจิกายน  
2558, จาก [www.wikipidai.com/](http://www.wikipidai.com/).
- แถม ดีผาด. (2558, 12 ตุลาคม). **ค้าขาย [บทสัมภาษณ์]**.
- ทองอยู่ ดีผาด. (2558, 11 ธันวาคม). **ค้าขาย [บทสัมภาษณ์]**.
- ทศพล เตียวประเสริฐกุล (บ.ก.). (2556). **ภาพเก่าเล่าขานตำนานสะพานหิน**.  
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- บุญเหลือ พุฒพรม. (2558, 12 ตุลาคม). **ค้าขาย [บทสัมภาษณ์]**.
- พูนพร พูลทจักร. (2530). **การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในมณฑลพายัพ  
หลังการตัดรถไฟสายเหนือ พ.ศ. 2464 - 2484 (วิทยานิพนธ์  
ปริญญามหาบัณฑิต)**. มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.

พงษ์ชัย ไทวรรณศรี. (2553, 16 มีนาคม.). **วันวานที่ตะพานหิน**. สระหลวง  
ปฏิรูปการศึกษา, น. 8.

ยุพาพิน ตาลเลี้ยง. (2550). **10 ชาติพันธุ์ในจังหวัดพิจิตร**. อุดรดิตถ์:  
พี ออฟเซ็นอาร์ต.

**เรื่องประวัติศาสตร์จังหวัดพิจิตร**. (2558). สืบค้นเมื่อ 10 กันยายน 2558,  
จาก <http://www.m-culture.go.th>.

วิศัลย์ โฆษิตานนท์. (2558). **นครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2486 - 2487**  
**เมืองหลวงประเทศไทย**. สืบค้นเมื่อ 13 ตุลาคม 2558,  
จาก [https://www.facebook.com/วิศัลย์ โฆษิตานนท์](https://www.facebook.com/วิศัลย์_โฆษิตานนท์).

**สถานีรณโตะพานหิน**. (2558). สืบค้นเมื่อ 23 พฤศจิกายน 2558,  
จาก [www.rotfaithai.com](http://www.rotfaithai.com).

**สถาปัตยกรรมนิโอคลาสสิก**. (2558). สืบค้นเมื่อ 3 พฤศจิกายน 2558, จาก  
<http://worldcivil14.blogspot.com/2014/01/neo-classic.html>.

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตร. (2548). **เอกสาร**  
**แผนพัฒนาชุมชนอำเภอตะพานหินประจำปี 2548**. พิจิตร:  
สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอตะพานหิน.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2548). **วัฒนธรรมในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ:  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรุณี จันทระฤทาส. (2558, 11 ธันวาคม). **รับจ้างทั่วไป** [บทสัมภาษณ์].

องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเกตุ อำเภอตะพานหิน. (ม.ป.ป.). **ประวัติ**  
**หมู่บ้านในตำบลห้วยเกตุ**. พิจิตร: องค์การบริหารส่วนตำบล  
ห้วยเกตุ.

พัฒนาการรูปแบบการศึกษาไทย พ.ศ. 2430-2503  
Development of Thai Education System  
(1887-1960 AD.)



น้ำเพชร บุตรศรี\*

\* นักศึกษาสาขาวិชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์  
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

## บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสำคัญของการศึกษาในฐานะที่เป็นเครื่องมือพื้นฐานในการพัฒนาศักยภาพของตัวบุคคลตลอดจนยกระดับสังคมให้ก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการรวบรวมข้อมูลเพื่อสะท้อนพัฒนาการรูปแบบการศึกษาไทยตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงวางรากฐานในการปฏิรูประบบการศึกษาจนถึงการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับแรกในปี พ.ศ. 2503

ผลการศึกษาพบว่า การปฏิรูปการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาระบบการศึกษาไทย และช่วงเวลาต่อมาได้มีการปรับรูปแบบการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมขณะนั้น การศึกษาไทยเริ่มเป็นระบบมากขึ้นเมื่อมีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 ที่กลายเป็นหลักสูตรแกนกลางในการกำกับข้อมูลและหลักสูตรทั่วประเทศ

## Abstract

This research aims to study the significance of education role as to raise individual potential and enhance social development. Method of study bases on documentary research on the development of education system since King Rama V's reformation on education. In 1960, the first National Education Scheme was introduced formally granting access to education regardless ability, gender and social background.

The research found that the reformation of education during the reign of King Rama V had set foundation for the education system. The Command Declaration on School was proclaimed. Department of Education was established by the king in 1887 and later it became Ministry of Education. The national system of education was remodel from time to time according to social context. When the government promulgated the National Education Scheme in 1960, the core curriculum were set and centralized.

## บทนำ

การศึกษา ตามความหมายของพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ให้คำนิยามไว้ว่า “การศึกษา” หมายถึง กระบวนการการเรียนรู้ เพื่อความเจริญของงานของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

สังคมทั่วไปในโลกนี้จะยอมรับ และให้ความสำคัญกับเรื่องของ การศึกษาเป็นอย่างมาก โดยมีความเชื่อที่ว่าการศึกษาเป็นสิ่งที่น่าพาความเจริญ มาสู่ประเทศ และเป็นสิ่งที่พัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้มีชีวิตที่มั่นคง เพราะฉะนั้นการศึกษาจึงเปรียบเสมือนรากฐานของการพัฒนาสังคม

การศึกษาไทยเริ่มปรากฏเป็นแบบแผนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยก่อนหน้านี้การศึกษายังไม่ขยายวงกว้าง

ผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนจะต้องบวชเรียนหรืออาศัยศึกษาตามวัด บุคคล ที่มีโอกาสได้รับการศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นชนชั้นสูง ครั้นเมื่อถึงสมัยพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเกิดการปฏิรูปครั้งใหญ่แก่ระบบการศึกษา ไทย ทำให้การศึกษาไทยในช่วงนั้นเป็นระบบแบบแผนและขยายการศึกษา ออกไปอย่างทั่วถึงแก่ประชาชนทั่วไปทุกระดับชั้น

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึง ความสำคัญของการศึกษาเป็นหลักโดยมีปัจจัยหลายด้านที่ทำให้พระองค์ ต้องยกระดับการศึกษาไทยให้มีการพัฒนา ทัดเทียมกับอารยประเทศ ความจำเป็นเร่งด่วนที่ร้ายล้อมในขณะนั้นพิจารณาแยกประเด็นได้ดังนี้

ปัจจัยภายในประเทศเนื่องด้วยประชาชนยังขาดความรู้อย่างมาก ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศเพราะขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาช่วยเหลือนงานราชการแผ่นดินประกอบกับปัจจัยภายนอกที่เกิดจากการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกที่แผ่ขยายอิทธิพลเข้ามายังเอเชีย ความจำเป็นดังที่กล่าวมาทำให้พระองค์ต้องทรงเร่งรัดพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้านให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและทัดเทียมนานาประเทศ โดยเฉพาะด้านการศึกษาที่ประชาชนจำเป็นจะต้องมีความรู้ควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศ เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยแท้จริง

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่าเป็นการวางรากฐานระบบการศึกษาไทย อย่างแท้จริง การศึกษาไทยเริ่มมีการขยายตัวอย่างเป็นวงกว้างโดยเริ่มจากการจัดตั้งโรงเรียนนายทหารมหาดเล็กเพื่อผลิตบุคคลเข้ารับราชการ ต่อมาได้พัฒนาการศึกษาให้ทั่วถึงแก่ประชาชนทุกระดับชั้นได้จัดตั้ง โรงเรียนเพื่อทวยราษฎร์และมีการสถาปนากรมศึกษาธิการขึ้นในปี พ.ศ. 2430 ภายหลังยกให้เป็นกระทรวงธรรมการเพื่อทำหน้าที่ดูแลและจัดการการศึกษาโดยตรง จนท้ายที่สุดได้มีการจัดตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติในปี พ.ศ. 2502 เพื่อรับผิดชอบดูแลตลอดจนพัฒนาระบบการศึกษาไทยอย่างเป็นแบบแผน

นับแต่ปี พ.ศ. 2502 ตรงกับสมัยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีได้จัดตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติขึ้นเป็นครั้งแรกโดยมีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการวางแผนการศึกษา แผนการศึกษานี้จะร่างผ่านคณะกรรมการ 77 คนจากหลายสาขาอาชีพ โดยมีหม่อมหลวง ปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาในขณะนั้นเป็นประธานและท้ายที่สุดแผนการศึกษานี้ได้ประกาศใช้ใน พ.ศ. 2503 ในฐานะหลักสูตรแกนกลางของประเทศ เพื่อทำหน้าที่กำกับข้อมูลและหลักสูตรแกนกลางของประเทศ

แล้วจึงจัดส่งให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา แต่ละเขตนำไปดำเนินการให้เหมาะสมกับองค์ความรู้ของแต่ละท้องถิ่น

ตลอดระยะเวลาของประวัติศาสตร์ จะเห็นการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาควบคู่มาโดยตลอด ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาระบบการศึกษาคือพื้นฐานในการพัฒนาประเทศที่สำคัญอีกทางหนึ่ง การศึกษาเรื่องพัฒนาการรูปแบบการศึกษาไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2430 - 2503 จึงเป็นการอธิบายถึงความสำคัญของระบบการศึกษาไทยพร้อมทั้งบอกถึงการพัฒนาการศึกษานับแต่สมัยรัชการที่ 5 จนถึงการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติเป็นครั้งแรก

### ทบทวนวรรณกรรม

การปฏิรูปการศึกษาไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนับได้ว่าเป็นการวางรากฐานสำคัญของการศึกษาไทย ในองค์ความรู้ด้านการศึกษาพบว่าได้มีผู้สนใจทำการศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการรูปแบบการศึกษาของไทย นับแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มาจนกระทั่งถึงช่วงการร่างหลักสูตรเพื่อประกาศใช้เป็นหลักสูตรประถมศึกษา เช่น งานเขียนของวุฒิชัย มูลศิลป์ เรื่องการปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยทำการศึกษาถึงปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการปฏิรูปการศึกษาและจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษา ทำให้งานเขียนนี้มีจุดสิ้นสุดถึงแค่ช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 งานวิจัยฉบับนี้ยังขาดในเรื่องของการศึกษาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จึงต้องทำการศึกษาเพิ่มเติมจากงานเขียนของพนัส หันนาคินทร์ ที่ทำการศึกษาเรื่องการศึกษาของไทย โดยนำเสนอเกี่ยวกับการศึกษาตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังพบงานของสมบุรณ์ พรรณนาภ เรื่องประวัติปรัชญาการศึกษาไทย โดยทำการศึกษาถึงประวัติการศึกษาไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและหนังสือ 200 ปี ของการศึกษาไทย โดยกระทรวงศึกษาธิการ ที่รวบรวมข้อมูลการศึกษารวมถึงการวางแผนศึกษาแห่งชาติ และการออกพระราชบัญญัติแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ยังขาดไป จะเห็นได้ว่าการค้นคว้าเกี่ยวกับการศึกษาไทยจะแบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลาสำคัญ คือ ก่อนและหลัง พ.ศ. 2475 และยังไม่พบงานใดที่ศึกษาด้วยช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2430 จนถึง พ.ศ. 2503 การศึกษาเรื่องพัฒนาการรูปแบบการศึกษาไทย จึงเป็นการรวบรวมข้อมูลโดยนำเสนอในช่วงเวลานับตั้งแต่ พ.ศ. 2430 ที่ได้มีการจัดตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นเป็นครั้งแรกถึง พ.ศ. 2503 มีการประกาศใช้แผน การศึกษาแห่งชาติ เพื่อให้เห็นถึงช่วงเวลาสำคัญของการวางรากฐานระบบการศึกษาไทย

### ความมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการของการศึกษาไทย (พ.ศ. 2430-2503)

### สมมติฐานของการศึกษา

การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาตัวบุคคลให้มีคุณภาพและนำความรู้ ความสามารถจากที่ศึกษานั้นมาพัฒนาประเทศให้เกิดความเจริญก้าวหน้า เพราะสังคมทั่วไปจะเชื่อมั่นและยอมรับในเรื่องการศึกษาเป็นส่วนมาก การศึกษาจึงถือเป็นเครื่องชี้วัดความก้าวหน้าทางสังคมได้อีกทางหนึ่ง

## ขอบเขตของการศึกษา

เนื้อหาสาระสำคัญในเรื่องพัฒนาการรูปแบบการศึกษาไทยได้กำหนดระยะเวลาในการทำการศึกษาดังแต่การปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้มีการจัดตั้งกรมศึกษาธิการขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2430 เพื่อดูแลและจัดการศึกษาให้เป็นแบบแผนจนถึงการพัฒนาการศึกษาให้มีความมั่นคงและเป็นระบบมากขึ้นโดยการร่างแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 ขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักสูตรแกนกลางและประกาศใช้อย่างเป็นทางการในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั่วประเทศ

## ข้อตกลงเบื้องต้น

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาถึงความสำคัญของการศึกษาและการพัฒนาการศึกษาไทยของแต่ละช่วงเวลา เพื่อให้เห็นถึงรูปแบบการศึกษาที่มีผลต่อสังคมไทยหลังจากที่บุคคลได้รับการศึกษาแล้ว

## วิธีการดำเนินการศึกษา

การค้นคว้าวิจัยเรื่องพัฒนาการรูปแบบการศึกษาไทย (พ.ศ. 2430-2503) ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากเอกสารชั้นรอง ซึ่งได้จากสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ได้แก่ หนังสือ วิทยานิพนธ์ บทความและเอกสารอื่น ๆ รวมทั้งข้อมูลสืบค้นทางอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้อง โดยนำมาประเมินคุณค่าของหลักฐานและนำมาวิเคราะห์เรียบเรียง โดยการเขียนตามแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ พร้อมทั้งบอกที่มาหรือแหล่งอ้างอิงของข้อมูลนั้น ๆ เพื่อให้การศึกษาครั้งนี้มีความสมบูรณ์ทางวิชาการมากขึ้น

## ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจถึงความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อสังคมไทย
2. เข้าใจถึงพัฒนาการของการศึกษาไทย (พ.ศ. 2430-2503)

## ผลการวิจัย

การศึกษาไทยได้มีการพัฒนารูปแบบของระบบการศึกษาอยู่ตลอดเวลาเรื่อยมาจากระบบการศึกษาที่ไม่ทั่วถึงตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้ประชาชนขาดความรู้เพราะไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ กลายเป็นปัญหาใหญ่สำหรับการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองและทัดเทียมกับนานาประเทศ นอกจากปัญหาหรือปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในประเทศเพราะประชาชนยังขาดความรู้แล้ว ปัจจัยภายนอกก็ยังเป็นส่วนสำคัญที่คุกคามไทย สิ่งเหล่านี้ที่เกิดขึ้นทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงด้านการศึกษาเป็นอย่างมากจึงนำไปสู่การปฏิรูปครั้งใหญ่ทางการศึกษา

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการศึกษาขึ้นครั้งใหญ่ พระองค์ได้ทรงจัดตั้งกรมศึกษาธิการ ขึ้นในปี พ.ศ. 2430 เพื่อทำหน้าที่ดูแลระบบการศึกษาที่กำลังจะขยายตัวขึ้นหลังจากการปฏิรูปการศึกษาที่เกิดขึ้น ทำให้ระบบการศึกษามีหน่วยงานเข้ามาดูแลอย่างเป็นระบบ ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเป็นกระทรวงธรรมการในปี พ.ศ. 2435 และมี 5 กรมที่ต้องสังกัดอยู่ในกระทรวงธรรมการประกอบไปด้วยกรมศึกษาธิการ กรมพยาบาล กรมสังฆการี กรมพิพิธภัณฑสถานและกรมธรรมการเข้าไว้ด้วยกัน

ด้วยจุดมุ่งหมายในการปฏิรูปการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ต้องการจะขยายการศึกษาออกไปให้ทั่วทุกระดับชั้น

ประชาชนทั้งหญิงและชายควรที่จะได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง พระองค์จึงทรงจัดตั้งโรงเรียนเพื่อทวยราษฎร์ขึ้นเป็นครั้งแรก คือ โรงเรียนวัดมหรณพาราม ในปี พ.ศ. 2427 นับแต่นั้นเป็นต้นมาการศึกษาก็ได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มิได้ให้ความสำคัญแต่ในเรื่องการให้การศึกษาภายในประเทศเท่านั้น แต่พระองค์ยังทรงส่งนักเรียนให้ไปศึกษาหาความรู้ ณ ต่างประเทศอีกด้วย เพื่อที่จะได้กลับมาพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า จะเห็นได้ว่าผลจากการส่งนักเรียนไปศึกษาต่างประเทศของพระองค์จะมีผลในระยะเวลาต่อมา ที่นำไปสู่เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง และในการปฏิรูปการศึกษาครั้งนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้มีจุดมุ่งหมายที่ต้องการจะผลิตบุคคลเข้ามารับราชการ โดยบุคคลที่จะเข้ามาช่วยเหลือราชการแผ่นดินนั้นจะต้องได้เล่าเรียนมาอย่างครบถ้วนและสมบูรณ์ สามารถช่วยเหลืองานราชการได้และงานระหว่างประเทศด้วยเช่นกัน

ผลจากการปฏิรูปการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นย่อมส่งผลกระทบในระยะเวลาต่อมา ซึ่งจะเห็นได้ว่าอาชีพข้าราชการเป็นที่นิยมมากขึ้น ทำให้ปัจจุบันเกิดค่านิยมที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่สมัยการปฏิรูปการศึกษาคือ บุคคลที่ได้รับการศึกษาเมื่อเรียนจบแล้วจะต้องเข้ารับราชการมีตำแหน่งที่สูง การศึกษามีการแข่งขันกันมากขึ้น การศึกษาเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมและเป็นที่นิยมมากในการที่จะการศึกษาให้สูงขึ้น และสิ่งที่ส่งผลกระทบสำคัญต่อสังคมคือการที่ส่งนักเรียนไปศึกษา ณ ต่างประเทศ ทำให้บุคคลเหล่านี้มีแนวความคิดเป็นนักเรียนสมัยใหม่และต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงประเทศให้มีความก้าวหน้าและทัดเทียมกับนานาประเทศ ซึ่งจะเห็นได้ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่บุคคลกลุ่มเหล่านี้รวมตัวกันเพื่อ

ทำการเรียกร้อยระบอบประชาธิปไตย สิ่งเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นผลผลิตของการปฏิรูปการศึกษาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พัฒนาการรูปแบบการศึกษาไทยในช่วง พ.ศ. 2453-2475 ที่ปรากฏในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น จะเห็นได้ว่าโดยพื้นฐานทั้ง 2 พระองค์ทรงยึดมั่นในนโยบายการบริหารราชการแผ่นดินตามแบบอย่างของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงกำหนดไว้แล้ว ดังนั้นแนวความคิดหรือการจัดรูปแบบการศึกษาของไทยที่ปรากฏอยู่ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีลักษณะที่สอดคล้องกัน สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ องค์ประกอบและรูปแบบของการจัดการศึกษาอย่างเดียวกันกับที่เคยมีอยู่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น โครงการการศึกษา การบริหารงานของกระทรวงธรรมการ และการขยายการศึกษาทั้งในส่วนกลางและภูมิภาค ประกอบกับจุดมุ่งหมายและความต้องการขั้นพื้นฐานในการศึกษาที่สอดคล้องกันมาก เช่น การฝึกคนเข้ารับราชการ และการจัดการศึกษาสำหรับทวยราษฎร์ การขยายการศึกษาที่ต้องการให้คนทุกระดับชั้นมีความรู้และเข้ารับการศึกษา สิ่งเหล่านี้ก็ยังคงดำเนินการในรูปแบบอย่างเดียวกัน แต่สิ่งที่แตกต่างกันออกไปคือ รูปแบบการศึกษาไทยในแต่ละช่วงสมัย การศึกษาได้มีการพัฒนา ปรับปรุงเพิ่มเติมเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่กำลังเผชิญอยู่เพื่อให้เกิดความเหมาะสม

สำหรับการศึกษาในสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เนื่องด้วยพระองค์ทรงมีแนวความคิดแบบชาตินิยมจึงนำมาใช้เป็นอุดมการณ์ในการปกครองประเทศ พระองค์ได้ทรงดำเนินการต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ลัทธิชาตินิยมผ่านหน่วยงานหรือผ่านในรูปแบบของวิชาเรียน โดยมีวัตถุประสงค์ประการหนึ่งของการจัดการศึกษาคือ การมุ่งสร้าง

ความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชาติเช่น กิจการลูกเสือที่ทรงให้กำหนดกิจการลูกเสือให้อยู่ในหลักสูตรของการเรียนเพื่อที่จะได้ปลูกฝังบุคคลให้มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้ทรงให้ความสำคัญกับด้านวิชาชีพเป็นหลัก เพราะต้องการที่จะให้ผู้เรียนได้ทั้งความรู้ และมีวิชาชีพติดตัวไปด้วย เมื่อจบการศึกษาจะได้ไปพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

ส่วนการศึกษาไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เนื่องด้วยพระองค์ทรงมีเวลาในการปกครองประเทศสั้นมาก อีกทั้งพระองค์เองก็ยังไม่พร้อมที่จะทรงรับภาระในการบริหารราชการแผ่นดิน ดังนั้นรูปแบบการศึกษาไทยในรัชสมัยของพระองค์จึงไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงหรือผิดแผกไปจากที่เคยปรากฏอยู่ก่อนหน้านี้แล้ว แต่เนื่องด้วยมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ และปัญหาอันเกิดจากการจัดการศึกษาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนับเป็นปัญหาที่สืบทอดต่อกันมา ทำให้พระองค์ต้องทรงแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเหล่านั้นไปก่อน เช่นการที่พระองค์จำเป็นต้องยุบหน่วยงานราชการที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษาบางหน่วยงานออกไปเพื่อจะได้ประหยัดค่าใช้จ่ายภายในประเทศ เช่น การยุบกรมสามัญศึกษาและกรมวิสามัญศึกษาและให้กิจการเดียวกันขึ้นตรงต่อกรมศึกษาธิการ และประกอบกับสถานการณ์ทางการเมืองในระบอบเวลานั้นที่เกิดการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากกลุ่มบุคคลที่มีแนวความคิดสมัยใหม่หรือกลุ่มบุคคลที่เป็นผลผลิตมาจากการปฏิรูปการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งใหญ่จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

จากแนวความคิดและรูปแบบทางการศึกษาไทยที่ปรากฏทั้งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงต้องการที่จะสนองความต้องการของประเทศทางด้านวิชาชีพและเน้นความสำคัญของวิชาชีพเป็นหลัก เหตุผลที่ต้องการจะให้ประชาชนเมื่อจบไปแล้วไม่ใช่เพียงแต่มีความรู้แต่ต้องการที่จะให้มีอาชีพติดตัวไปด้วย เป็นเพราะในการปฏิรูปการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องการที่จะผลิตเข้ารับราชการ ทำให้ในระยะเวลาต่อมาเกิดปัญหาคนล้นงาน อาชีพข้าราชการเสมียนมีมากเกินไป ผู้คนลืมหาชีพของบรรพบุรุษตัวเองเกิดค่านิยมในอาชีพข้าราชการพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องทรงเร่งหาวิธีแก้ไขจึงมีพระบรมราชโบายที่ต้องการจะเปิดโอกาสทางการศึกษาดังที่ปรากฏอยู่ในโครงการการศึกษา พ.ศ. 2464 เป็นการเปิดโอกาสทางเลือกทางการศึกษาสำหรับผู้ที่ไม่สนใจจะเรียนในวิชาสายสามัญหรือวิชาชีพเพิ่มขึ้นเป็นอีกทางเลือกของการศึกษา

รูปแบบการศึกษาไทยภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สิ้นสุดลงในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อกลุ่มที่เรียกตนเองว่า คณะราษฎรได้เข้าทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ทำให้รูปแบบการศึกษาไทยมีระบบที่ชัดเจนมากขึ้น เพราะได้มีการประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2503 ที่กลายมาเป็นหลักสูตรแกนกลางประกาศใช้ทั่วประเทศ

รูปแบบการศึกษาภายใต้การบริหารงานของคณะราษฎรนั้นกล่าวได้ว่า เป็นระบบการศึกษามีความชัดเจนมากขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากการประกาศใช้หลัก 6 ประการของคณะราษฎรที่เห็นความสำคัญของการศึกษาและประกอบกับกลุ่มคณะราษฎรส่วนใหญ่เป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาจาก

ต่างประเทศจึงมีแนวความคิดแบบตะวันตก มีการนำความคิด และรูปแบบ การศึกษาจากต่างประเทศมาปรับใช้กับประเทศไทย อีกทั้งการเข้าร่วมกับ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม (UNESCO) ทำให้การศึกษาไทย ในระยะนี้มีความเคลื่อนไหวและพัฒนาเร็วขึ้น

การประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2503 โดยมีคณะกรรมการ สภาการศึกษาเป็นผู้พิจารณาการร่างแผนการศึกษานั้น ทำให้ระบบการศึกษา ไทยเป็นมาตรฐานเนื่องมาจากมีหลักสูตรกฎเกณฑ์ที่เป็นแม่แบบสำหรับการ จัดส่งให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาแต่ละเขตนำไปปรับใช้ให้เหมาะสม กับองค์ความรู้ของแต่ละท้องถิ่น

นับได้ว่าหลักสูตรแกนกลางของประเทศที่มีคณะกรรมการการศึกษา และสภาการศึกษาเป็นผู้พิจารณาการร่างแผนการศึกษาครั้งแรกนั้น ทำให้ การศึกษาไทยขยายตัวอย่างรวดเร็วมีโรงเรียนเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากและ ในหลักสูตรยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกสายที่ตนเองสนใจ ที่จะศึกษาและ ยังกำหนดอายุของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษาเพื่อที่จะได้รับความรู้ตาม อัตรภาพแก่ตนเอง มีการแบ่งระดับชั้นที่ชัดเจนและยังเป็นต้นแบบมาจนถึง ปัจจุบัน

## บรรณานุกรม

- เกริกฤทธิ์ เชื้อมงคล. (2551). พระจุลจอมเกล้าฯมหากษัตริย์ผู้พลิกแผ่นดิน  
สยามสู่อารยประเทศ. กรุงเทพฯ: บางกอกบุ๊ก.  
แจ่ม สุนทรเวช. (2513). พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระ  
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เล่ม 7. กรุงเทพฯ: ศูรสภา.  
พนัสหันทนาคินทร์. (2521). การศึกษาของไทย. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.  
ระลึกธานี. (2527). วิวัฒนาการในการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย  
พ.ศ. 2475-2503. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.  
วุฒิชัย มูลศิลป์. (2516). การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5. กรุงเทพฯ:  
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.  
สาขาวิชาศิลปศาสตร์. (2537). ไทยศึกษา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย  
สุโขทัยธรรมาธิราช.  
สุรเดช วิเศษสุรกร. (2526). 200 ปีของการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ:  
กระทรวงศึกษาธิการ.  
สมบุญ พรธรรณภาพ. (2524). ประวัติและปรัชญาการศึกษาไทย.  
กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.



การเปลี่ยนภาษาและการดำรงภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่น  
ของชาวบ้านเขาเล็บบงา

อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

The Change and Conservation of Northeastern  
Thai Dialect in Khao Leb Ngoa Village,  
Hnogbua District, Nakhonsawan



สุวดี ชมพูน\*  
นันทิณี พลอยใหม่\*  
เอื้อมเดือน เรืองอยู่\*  
จิรภา อีสสระ\*

\* นักศึกษาด้านวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์  
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

### บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนภาษาและการอ้างภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นของชาวบ้านเขาเล็บงา อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้แบบสอบถามการเปลี่ยนทางภาษาไทยถิ่นอีสานซึ่งเทียบกับภาษาถิ่นกลาง จำนวน 100 ข้อ ผลการศึกษาพบว่า การสื่อสารกับคนนอกชุมชน ทำให้เกิดการแพร่หลายของภาษาไทยถิ่นกลางในหมู่บ้านเขาเล็บงา และกลายเป็นภาษาที่สองของคนในชุมชน ทั้งสองภาษามีบทบาทหน้าที่ต่างกัน คือ ภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นภาษาหลัก จะใช้ติดต่อสื่อสารกันในชุมชน หรือผู้ที่มีภาษาเดียวกัน ส่วนภาษาไทยถิ่นกลางจะใช้สื่อสารกับคนนอกพื้นที่ เมื่อมีภาษาไทยถิ่นกลางเป็นภาษาที่สอง จึงเกิดปัญหาการเปลี่ยนแปลงทางภาษา คนรุ่นหลังใช้ภาษาถิ่นกลางปนกับภาษาถิ่นอีสาน คำศัพท์บางคำจึงมีการพูดต่างกันออกไป แม้จะเป็นคนในชุมชนเดียวกันก็ตาม แต่ถึงกระนั้นคนในชุมชนก็ยังตระหนักถึงความสำคัญของภาษาหลัก มีความภาคภูมิใจในภาษาชาติพันธุ์ และอนุรักษ์ภาษาให้ดำรงสืบต่อไป

---

## Abstract

This research aims to study the language change and conservation of the Northeastern Thai Dialect in Khao Leb Ngoa Village, Hnoglobua District, Nakhonsawan. The research tool was the questionnaires with 100 questions focused on the change of northeastern Thai dialect compare to the central Thai dialect. The result shows that due to the intercommunication between the local and the outsiders, the central Thai dialect has been disseminated throughout the community and become their second dialect. Those 2 dialects have been used in different contexts; the northeastern Thai dialect is used among local community as a first language, whereas the central Thai dialect is used to communicate with the outsiders. However, having central Thai dialect as a second language causes the major change in the community because the young generation tends to mix the central dialect with the northeastern n's and some vocabularies are said differently. Nevertheless, people in the community proud and realize the important of their first dialect and they try to conserve their dialect.

## บทนำ

การอพยพย้ายถิ่นฐาน มีมาตั้งแต่อดีตและในปัจจุบันก็ยังมี การย้ายถิ่นฐานอยู่เรื่อยมา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสาเหตุจากสภาพแวดล้อมทาง เศรษฐกิจและสังคม หรือการย้ายถิ่นฐานเพื่อไปอยู่กับครอบครัว ฯลฯ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใด ๆ ก็ตามทำให้เห็นว่าการย้ายถิ่นฐานนั้นมักส่งผลให้เกิด การปะปนของคนแต่ละพื้นที่ เนื่องจากในแต่ละกลุ่มชนมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งด้านการใช้ ภาษา ซึ่งภาษาเป็นสิ่งสำคัญที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์และความเป็น ชนกลุ่มเดียวกัน เมื่อมีการย้ายถิ่นฐานไปชนกลุ่มเหล่านั้นบางชนกลุ่มก็ยังคง ใช้ภาษาเดิมของตนเอง บางชนกลุ่มอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงด้านภาษา บ้างเล็กน้อย หรือไม่มีการใช้ภาษานั้นเลย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการที่ชนกลุ่มนั้น ได้ใช้ภาษาตามถิ่นฐานใหม่ที่ตนได้ย้ายมาอยู่

การพลัดถิ่นของประเทศไทยนั้นมีการเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพราะ มีหลาย ๆ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพลัดถิ่นฐานของประชากรในท้องถิ่นเข้าไปสู่ แหล่งอาศัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ถ้าท้องถิ่นใดมี ภูมิประเทศ ภูมิอากาศที่เหมาะสมและมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ย่อมดึงดูดใจให้ผู้คนย้ายถิ่นเข้าไปอยู่มากกว่าท้องถิ่นที่มีสภาพแวดล้อม แห้งแล้ง และขาดแคลนทรัพยากร ปัจจัยด้านความปลอดภัย ถ้าท้องถิ่นใด มีภัยอันตรายต่าง ๆ เกิดขึ้น เช่น การสงคราม โรคระบาด โจรผู้ร้าย หรือ ภัยธรรมชาติ ย่อมทำให้ประชากรอพยพย้ายถิ่นเพื่อไปหาแหล่งที่อยู่ใหม่ ที่ให้ความปลอดภัยมากกว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ท้องถิ่นใดมีการขยายตัว ทางเศรษฐกิจที่ดี และมีอาชีพที่หลากหลายทั้งด้านการเกษตร อุตสาหกรรม การค้าและบริการ ย่อมทำให้ประชากรพากันเข้าไปประกอบอาชีพเป็น

จำนวนมาก เป็นการเพิ่มรายได้ยกฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง และครอบครัวให้สูงขึ้น เพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการดำรงภาษา เนื่องด้วยภาษาใดก็ตามที่มีสถานภาพเป็นภาษาพลัดถิ่นย่อมได้รับผลกระทบที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนภาษาและการดำรงภาษาซึ่งกระทบในระดับใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยทางสังคมของผู้ใช้ภาษานั้น ๆ เช่น เพศ วัย การศึกษา ระยะเวลา และพื้นที่อาศัย เป็นต้น

นครสวรรค์ เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ระหว่างภาคกลางและภาคเหนือ จึงเป็น “ประตูสู่ภาคเหนือ” และเป็นศูนย์กลางการคมนาคมที่สำคัญของภาคเหนือตอนล่าง มีภาษาถิ่นหลายภาษาที่แตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่น แต่ที่น่าสนใจคือ ภาษาถิ่นของหมู่บ้านเขาเล็งบา ตำบลหนองกล้วย อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งชุมชนดั้งเดิมของอำเภอนองบัว คือ ชุมชนในเขตพื้นที่อำเภอนองบัวทั้งหมดที่อยู่อาศัยมาก่อนประกาศตั้งเป็นอำเภอตามหลักฐานที่ปรากฏ บางหมู่บ้านมีชุมชนอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าชุมชนดั้งเดิมจำนวนหนึ่งอพยพมาจากสุโขทัย ทั้งยังมีชาวไทยพวนและคนลาว มีทั้ง ลาวโซ่ง หรือ ที่เรียกว่า “ไทยทรงดำ” หรือ “ไทยดำลาวใต้ หรือลาวเวียง” ซึ่งย้ายมาจากเวียงจันทน์ มีจำนวนประมาณ 900 คน คนไทยจากถิ่นอื่น ๆ ซึ่งอพยพย้ายถิ่นมาจากทางจังหวัดภาคกลาง รวมถึงคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งอาศัยอยู่กระจายไปในส่วนต่าง ๆ ของอำเภอใกล้เคียงหนองน้ำ ชาวบ้านต่างก็ยึดพื้นที่ใกล้หนองน้ำแห่งนี้เป็นที่พักอาศัยทำมาหากินต่อกันมา ต่อมาเมื่อมีคนอพยพมาจากถิ่นอื่น ๆ เช่น สุโขทัย ชัยภูมิ นครราชสีมา เพชรบูรณ์ มาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ และยังมีคนหนองบัวบางส่วนสืบเชื้อสายไทใหญ่ที่อพยพเข้าอยู่อาศัยมานาน จนเหลือแต่ร่องรอยความทรงจำในสำเนียงที่พูดเสียงแปร่งไปกว่าคนทั่วไป ด้วยเหตุนี้จึงจัดให้คนหนองบัวเป็นไทยพลัดถิ่น (จิรวุฒิ เสนาคำ, 2547)

ในปัจจุบันคนหนองบัวใช้ภาษาที่ต่างกันออกไปตามแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งตระกูลของภาษานั้นส่วนใหญ่จะมาจากตระกูลเดียวกัน คือ ภาษาไทยถิ่นกลาง แต่มีความแตกต่างกันทางด้านสำเนียงในการพูด แต่โดยภาพรวมจะมีการใช้ ภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นส่วนใหญ่ อาจมีการใช้ภาษาไทยถิ่นกลางอยู่บ้าง ตามแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของภาษา และยังส่งผล ให้เห็นถึงการธำรงภาษาของชนกลุ่มนั้น ๆ ซึ่งการธำรงภาษาเป็นสิ่งที่บ่งบอก ถึงทิศทางของการใช้ภาษาหรือการเปลี่ยนแปลงภาษาทั้งในปัจจุบันและ อนาคตว่าชนกลุ่มนั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงของภาษาเป็นอย่างไร และ จะสามารถธำรงภาษาไว้ต่อไปได้หรือไม่อย่างไร รวมทั้งการธำรงภาษาใน ลักษณะการถ่ายทอดภาษาจากพ่อและแม่ไปสู่ลูกจะเป็นอย่างไร ภายใต้ อาณาเขตพื้นที่ และภายใต้การใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบันที่เชื่อมโยงกับความ ทันสมัยของเทคโนโลยี

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จึงเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษา คณะผู้วิจัย ได้เล็งเห็นความสำคัญในการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน จึงได้มีความสนใจ ที่จะศึกษาสภาพการพลัดถิ่นและการตั้งถิ่นฐานของประชากรโดยเฉพาะ กลุ่มประชากรในหมู่บ้านเขาเล็บบา ตำบลหนองกลับ อำเภอนองบัว จังหวัด นครสวรรค์ เพราะถือได้ว่าเป็นพื้นที่หนึ่งในภาคกลางที่มีประชากรพลัดถิ่น มาจากหลายท้องที่และมีภาษาถิ่นที่น่าสนใจแก่การศึกษา ทั้งนี้ยังสามารถ ศึกษาหาการเปลี่ยนภาษาของประชากรบ้านเขาเล็บบา และศึกษาการธำรง ภาษาว่าหลังจากการตั้งถิ่นฐานประชากรมีความภาคภูมิใจและต้องการ อนุรักษ์ภาษาถิ่นของตน เพื่อสืบทอดสู่คนรุ่นหลังมากน้อยเพียงใด และ ในที่สุดผู้ที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานจะกลืนตัวเข้ากับผู้ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่แต่เดิม หรือ ผู้ที่ย้ายถิ่นฐานไปตั้งอยู่ใหม่กลายเป็นบ้านเกิดเมืองนอนใหม่หรือไม่อย่างไร อีกด้วย

## วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นของชาวบ้านเขาเล็งงา อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์
- 2.2 เพื่อศึกษาการอ้างภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นของชาวบ้านเขาเล็งงา อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์

## ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนภาษาและการอ้างภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นของหมู่บ้านเขาเล็งงา อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

### 3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ชาวบ้านเขาเล็งงา อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 930 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ชาวบ้านเขาเล็งงา อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 100 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจง

### 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถาม การเปลี่ยนภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นหมู่บ้านเขาเล็งงา อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 100 ข้อ
2. แบบสัมภาษณ์ การอ้างภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นหมู่บ้านเขาเล็งงา อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์จำนวน 25 ข้อ
3. กล้องถ่ายภาพ
4. เครื่องบันทึกเสียง
5. รูปภาพ

### 3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บและรวบรวมข้อมูล 2 ชุด ดังนี้ เครื่องมือชุดที่ 1 ใช้แบบสอบถามการเปลี่ยนทางภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่น หมู่บ้านเขาเล็บบง อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเทียบกับภาษาถิ่นกลาง จำนวน 100 ข้อ และสอบถามประวัติของกลุ่มตัวอย่าง โดยการทำแบบสอบถามนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ข้อมูลจากผู้วิจัยต้องการโดยตรง และเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับผู้อ่านและเขียนภาษาไทยไม่ได้ ผู้วิจัยได้ออกแบบการสัมภาษณ์ตามแบบสอบถามไว้ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างและการใช้ภาษานั้นผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่สอบถามข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา ชาติพันธุ์ของบิดามารดา และภาษาที่ใช้

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับความแตกต่างทางด้านภาษาของประชากรในหมู่บ้านเขาเล็บบง เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับภาษาไทยถิ่นกลาง โดยนำคำศัพท์ของภาษาไทยถิ่นอีสานมาใช้ในการสอบถามหาภาษาไทยถิ่นกลางของประชากรในหมู่บ้านเขาเล็บบง จำนวน 100 คำ

เครื่องมือชุดที่ 2 ใช้แบบสัมภาษณ์ การอ้างภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นหมู่บ้านเขาเล็บบง อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 25 ข้อ โดยได้แบ่งออกเป็น 1 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลการสัมภาษณ์ถึงการอ้างภาษาไทยถิ่นอีสานของประชากรในหมู่บ้านเขาเล็บบงว่ามีความภาคภูมิใจในภาษาถิ่นของตนเองหรือไม่ และคิดที่จะสืบทอดภาษาถิ่นของตนไปสู่รุ่นลูกหลานหรือไม่อย่างไร

### 3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์โดยนำข้อมูลของทุกรายการมาวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์

ต่าง ๆ ที่ตั้งไว้ ตามลำดับนี้

1. การวิเคราะห์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นของชาวบ้านเขาเล้งงา อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ว่าภาษาที่กลุ่มตัวอย่างใช้ในชีวิตประจำวันว่ามีความแตกต่างกับภาษาไทยถิ่นกลางหรือไม่ อย่างไร วิเคราะห์จากแบบสอบถามการเปลี่ยนแปลงทางภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นของหมู่บ้านเขาเล้งงา อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเทียบกับภาษาไทยถิ่นกลาง จำนวน 100 ข้อ

ผู้วิจัยนำข้อมูลแบบสอบถามจากส่วนที่ 2 ซึ่งเกี่ยวกับความสามารถของประชากร ในการใช้ภาษามาใช้ในการวิเคราะห์ซึ่งข้อมูลส่วนนี้ผู้วิจัยได้ให้กลุ่มตัวอย่างประชากรตอบแบบสอบถามทักษะทางภาษา 4 ด้าน (ทักษะการฟัง พูด อ่าน และเขียน) ของตนเอง (Self-Evaluation) และจากแบบสอบถามที่ใช้ประเมินระดับทักษะทางภาษาวัดความสามารถในการใช้ภาษา โดยในคำถามแต่ละข้อจะบ่งบอกได้ถึงระดับความสามารถของประชากร ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดระดับคะแนนไว้ดังนี้

ลักษณะของคำตอบ	ระดับคะแนน
ไม่ได้	0
ได้	1

ทั้งนี้คำถามในแบบสอบถามจะแบ่งออกเป็น 5 ระดับความสามารถทางภาษาของ The United Stated Foreign Service Institute (FSI) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดหนึ่งในคุณสมบัติของกลุ่มตัวอย่างประชากรคือ มีความสามารถในการพูดได้ 2 ภาษาขึ้นไปจึงทำให้ระดับความสามารถทางภาษาไทยถิ่นอีสานของกลุ่มตัวอย่างประชากรจัดอยู่ตั้งแต่ในระดับ 1 ขึ้นไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงไม่นำเกณฑ์วัดระดับความสามารถทางภาษาในระดับ 0 มาวิเคราะห์ในประเด็นนี้

ระดับ 0 ไม่มีความสามารถทางภาษา

ระดับ 1 มีความสามารถทางภาษาอยู่ในระดับพื้นฐาน  
(Elementary Proficiency)

ระดับ 2 มีความสามารถทางภาษาอยู่ในระดับปานกลาง  
(Limited Working Proficiency)

ระดับ 3 มีความสามารถทางภาษาอยู่ในระดับดี (Professional  
Proficiency)

ระดับ 4 มีความสามารถทางภาษาอยู่ในระดับดีมาก (Full  
Professional Proficiency)

ระดับ 5 มีความสามารถทางภาษาอยู่ในระดับเดียวกับ  
เจ้าของภาษา หรือผู้ที่พูดได้สองภาษา (Native or Bilingual Proficiency)

2. การวิเคราะห์การอ้างภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นของ  
ชาวบ้านเขาเล็งงา อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ว่า  
ชาวบ้านเขาเล็งงา มีความภาคภูมิใจในภาษาถิ่นของตนหรือไม่ และมีความคิด  
ที่จะสืบสานภาษาถิ่นของตนสู่รุ่นลูกหลานต่อไปหรือไม่ อย่างไร วิเคราะห์  
จากแบบสัมภาษณ์ การอ้างภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นของหมู่บ้านเขาเล็งงา  
อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 25 ข้อ โดยจะวิเคราะห์ทัศนคติ  
ของกลุ่มตัวอย่างประชากรที่มีต่อภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาไทยถิ่นกลาง  
โดยผู้วิจัยจะวิเคราะห์ว่ากลุ่มตัวอย่างประชากรจำนวน 100 คนมีทัศนคติ  
อย่างไรต่อภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาไทยถิ่นกลาง โดยคิดเป็นร้อยละ

ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์จาก  
เครื่องมือชุดที่ 2 ส่วนที่ 1 มาวิเคราะห์แยกเป็น 2 กลุ่ม คือ ทัศนคติที่มีต่อ  
ภาษาไทยถิ่นอีสานซึ่งมีข้อความที่ให้กลุ่มตัวอย่างประชากรแสดงความคิดเห็น  
ที่มีต่อภาษาไทยถิ่นอีสานจำนวน 14 ข้อความ ซึ่งมีข้อความเชิงลบจำนวน 1

ข้อความ และมีข้อความเชิงบวก 13 ข้อความ และทัศนคติที่มีต่อภาษาไทย ถิ่นอีสานนำข้อมูลกลุ่มตัวอย่างประชากรจำนวน 100 คน มาคำนวณหา ร้อยละของแต่ละความคิดเห็นแล้ว นำข้อมูลที่ได้มาคิดเป็นร้อยละทั้งหมด ของแต่ละข้อความบนมาตราวัดแบบประเมินค่า (Rating Scale) 4 ช่วงคะแนน ซึ่งผู้วิจัยได้ดัดแปลงมาจากการวัดเจตคติแบบลิคเคอร์ต (Likert Scale อ้างใน บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2547: 311) ดังนี้

ข้อความในเชิงบวก		ข้อความในเชิงลบ
4	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	1
3	เห็นด้วย	2
2	ไม่เห็นด้วย	3
1	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	4

## ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนภาษาและการอ้างภาษาไทยถิ่นอีสาน พลัดถิ่นของหมู่บ้านเขาเล็บงา อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยได้ วิเคราะห์โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์วัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่ตั้งไว้ ตามลำดับนี้

1) การวิเคราะห์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางภาษาไทยถิ่นอีสาน พลัดถิ่นของชาวบ้านเขาเล็บงา อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัย จะวิเคราะห์ว่าภาษาที่กลุ่มตัวอย่างใช้ในชีวิตประจำวันมีความแตกต่างกับ ภาษาไทยถิ่นกลางหรือไม่ อย่างไร วิเคราะห์จากแบบสอบถามการเปลี่ยนแปลง ทางภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นของหมู่บ้านเขาเล็บงา อำเภอนองบัว จังหวัด นครสวรรค์ ซึ่งเทียบกับภาษาไทยถิ่นกลาง จำนวน 100 ข้อ

2) การวิเคราะห์การอ้างภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นของชาวบ้าน เขาเล็บงา อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ว่าชาวบ้าน

เขาเล็งงามีความภาคภูมิใจในภาษาถิ่นของตนหรือไม่ และมีความคิดที่จะสืบสานภาษาถิ่นของตนสู่รุ่นลูกหลานต่อไปหรือไม่ อย่างไร วิเคราะห์จากแบบสัมภาษณ์ การอ่านภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นของหมู่บ้านเขาเล็งงา อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จำนวน 25 ข้อ ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีดังต่อไปนี้

4.1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงทางภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นของชาวบ้านเขาเล็งงา อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ดังแสดงในตารางที่ 1

**ตารางที่ 1** สรุปคำร้อยละของกลุ่มตัวอย่างประชากรจำนวน 100 คน ที่ใช้คำเรียกชื่อสิ่งต่าง ๆ จำแนกเป็นภาษาไทยถิ่นอีสาน และภาษาไทยถิ่นกลาง

คำเรียกชื่อ	ภาษาไทยถิ่นอีสาน		ภาษาไทยถิ่นกลาง	
	จำนวนประชากร	ร้อยละ	จำนวนประชากร	ร้อยละ
ผัก ผลไม้	82	82	18	18
สิ่งของเครื่องใช้	77	77	23	23
สัตว์	84	84	16	16
อวัยวะในร่างกาย	93	93	7	7
แทนตัวบุคคล	69	69	31	31
อารมณ์/ความรู้สึก	87	87	13	13
อื่น ๆ	79	79	21	21

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างประชากรจำนวน 100 คน มีการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานในการเรียกชื่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีค่าร้อยละสูงที่สุด คือ ร้อยละ 93 จะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างอย่างมากเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับภาษาไทยถิ่นกลางในการเรียกชื่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมีค่าร้อยละรองลงมา คือ ร้อยละ 7

จากการศึกษา พบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นภาษาหลักในการติดต่อสื่อสารกันในชุมชน แม้ว่าในชุมชนจะมีกลุ่มคนที่ใช้ภาษาไทยถิ่นกลางในการติดต่อสื่อสารได้เข้ามาอยู่ร่วมกัน แต่ก็ไม่ได้ทำให้ภาษาไทยถิ่นอีสานเปลี่ยนแปลงไป เพราะคนในชุมชนยังคงสอนคนรุ่นหลังให้ใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานในการติดต่อสื่อสารกันอยู่เสมอ

4.2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์การอ้างภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นของชาวบ้านเขาเล็งงา อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ทศนคติที่มีต่อภาษาของกลุ่มตัวอย่างประชากรชาวบ้านเขาเล็งงา อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือทศนคติที่มีต่อภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาไทยถิ่นกลางดังนี้

#### **ทศนคติที่มีต่อภาษาไทยถิ่นอีสาน**

ผลจากการศึกษาทศนคติของกลุ่มตัวอย่างประชากรที่มีต่อภาษาไทยถิ่นอีสานซึ่งเป็นภาษาประจำกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองดังแสดงในตารางที่ 2

**ตารางที่ 2** สรุปทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างประชากร 100 คน  
ที่มีต่อภาษาไทยถิ่นอีสานจำแนกตามทัศนคติของแต่ละบุคคล

ข้อความที่ให้แสดง ความคิดเห็น	ทัศนคติที่มีต่อภาษาไทยถิ่นอีสาน							
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง		เห็นด้วย		ไม่เห็นด้วย		ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	
	จำนวน ประชากร	ร้อยละ	จำนวน ประชากร	ร้อยละ	จำนวน ประชากร	ร้อยละ	จำนวน ประชากร	ร้อยละ
1. คุณต้องการให้ลูกหลาน พูดภาษาไทยถิ่นอีสานได้	86	86	10	10	4	4	-	-
2. คุณสามารถอธิบาย ให้คนเข้าใจได้ดีกว่าถ้าใช้ ภาษาไทยถิ่นอีสาน	82	82	6	6	8	8	4	4
3. ภาษาไทยถิ่นอีสานมี ประโยชน์ใช้ได้กว้างขวาง กว่าภาษาไทยถิ่นกลาง	60	60	22	22	10	10	8	8
4. คุณรู้สึกสนิทสนมกับ เพื่อนที่พูดภาษาไทยถิ่น อีสานได้มากกว่าเพื่อน ที่พูดภาษาไทยถิ่นอีสาน ไม่ได้	46	46	34	34	19	19	1	1
5. การพูดภาษาไทยถิ่น อีสานได้ทำให้หางานง่าย ขึ้น	16	16	44	44	33	33	7	7
6. ในการซื้อของตาม ร้านค้าในหมู่บ้าน หาก พูดภาษาไทยถิ่นอีสาน ได้จะซื้อของได้ในราคา ถูกกว่า	-	-	-	-	69	69	31	31
7. คนที่พูดภาษาไทยถิ่น อีสานได้สามารถทำงาน ให้ก้าวหน้าได้เร็วกว่าคน ที่พูดภาษาเดียว	-	-	66	66	34	34	-	-

ข้อความที่ให้แสดง ความคิดเห็น	ทัศนคติที่มีต่อภาษาไทยถิ่นอีสาน							
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง		เห็นด้วย		ไม่เห็นด้วย		ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	
	จำนวน ประชากร	ร้อยละ	จำนวน ประชากร	ร้อยละ	จำนวน ประชากร	ร้อยละ	จำนวน ประชากร	ร้อยละ
8. ในประเทศไทยภาษาไทยถิ่นอีสานยังเป็นภาษาที่มีความสำคัญต่อชีวิตประจำวันอยู่	58	58	40	40	2	2	-	-
9. ภาษาไทยถิ่นอีสานมีความสำคัญในแง่ของขนบธรรมเนียมประเพณี	73	73	27	27	-	-	-	-
10. ภาษาไทยถิ่นอีสานมีความสำคัญในด้านการค้าขาย	77	77	13	13	10	10	-	-
11. ภาษาไทยถิ่นอีสานมีความสำคัญในด้านการศึกษา	60	60	31	31	9	9	-	-
12. คุณชอบภาษาไทยถิ่นอีสานมากกว่าภาษาไทยถิ่นกลาง	85	85	11	11	4	4	-	-
13. คุณคิดว่าคนพูดภาษาไทยถิ่นอีสานได้จะมีจำนวนลดลงในอนาคต	-	-	5	5	8	8	87	87
14. ควรมีการสอนภาษาไทยถิ่นอีสานในโรงเรียนเช่นเดียวกับภาษาอังกฤษ	83	83	12	12	5	5	-	-

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างประชากรจำนวน 100 คน มีทัศนคติไปในทางบวกต่อภาษาไทยถิ่นอีสาน โดยกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติคิดว่าต้องการให้ลูกหลานพูดภาษาไทยถิ่นอีสานได้ มีจำนวนร้อยละสูงที่สุดคือร้อยละ 86 รองลงมาคือทัศนคติของบุคคลที่ชอบภาษาไทยถิ่นอีสานมากกว่าภาษาไทยถิ่นกลาง และต้องการให้มีการสอนภาษาไทยถิ่น

อีสานในโรงเรียนเช่นเดียวกับภาษาอังกฤษตามลำดับซึ่งมีค่าเฉลี่ยที่ค่อนข้างใกล้เคียงกันคือ 85 และ 83 ตามลำดับ

ทัศนคติที่มีต่อภาษาไทยถิ่นกลาง

การสำรวจทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างประชากรที่มีต่อภาษาไทยถิ่นกลางพบผลการศึกษาดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 สรุปทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างประชากร 100 คนที่มีต่อภาษาไทยถิ่นกลางจำแนกตามทัศนคติของแต่ละบุคคล

ข้อความที่ให้แสดง ความคิดเห็น	ทัศนคติที่มีต่อภาษาไทยถิ่นอีสาน							
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง		เห็นด้วย		ไม่เห็นด้วย		ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	
	จำนวน ประชากร	ร้อยละ	จำนวน ประชากร	ร้อยละ	จำนวน ประชากร	ร้อยละ	จำนวน ประชากร	ร้อยละ
15. ทุกคนควรเรียนรู้ภาษาไทยถิ่นกลางให้ได้ดี	-	-	87	87	13	13	-	-
16. คนที่พูดภาษาไทยถิ่นกลางไม่เก่ง จะทำงานไม่ก้าวหน้า	-	-	13	13	47	47	40	40
17. คุณจะรู้สึกเสียตายถ้าลูกหลานพูดภาษาไทยถิ่นกลางไม่เก่ง	3	3	6	6	24	24	67	67
18. ภาษาไทยถิ่นกลางมีความจำเป็นต่อชีวิตอย่างมาก	-	-	47	47	53	53	-	-
19. ถ้าพูดภาษาไทยถิ่นกลางไม่ได้จะหางานทำไม่ได้	9	9	11	11	80	80	-	-
20. ถ้าพูดภาษาไทยถิ่นกลางไม่เก่งจะมีเพื่อนน้อย	-	-	8	8	92	92	-	-

ข้อความที่ให้แสดง ความคิดเห็น	ทัศนคติที่มีต่อภาษาไทยถิ่นอีสาน							
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง		เห็นด้วย		ไม่เห็นด้วย		ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	
	จำนวน ประชากร	ร้อยละ	จำนวน ประชากร	ร้อยละ	จำนวน ประชากร	ร้อยละ	จำนวน ประชากร	ร้อยละ
21. ถ้าจะให้เข้าถึงสังคม ชั้นสูงได้ต้องพูดภาษาไทย ถิ่นกลางให้เก่ง	47	47	40	40	13	13	-	-
22. ถ้าอยากมีตำแหน่งสูง ในราชการต้องพูดภาษา ไทยถิ่นกลางให้เก่ง	20	20	23	23	57	57	-	-
23. ใช้ภาษาไทยถิ่นกลาง กับคนแปลกหน้าดีกว่าใช้ ภาษาไทยถิ่นอีสาน	78	78	12	12	10	10	-	-
24. ใช้ภาษาไทยถิ่นกลาง ติดต่อราชการดีกว่าภาษา ไทยถิ่นอีสาน	89	89	10	10	1	1	-	-
25. ภาษาไทยถิ่นกลางใช้ พูดเรื่องราวต่าง ๆ ได้ มากกว่าภาษาไทยถิ่น อีสาน	33	33	17	17	50	50	-	-

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างประชากรจำนวน 100 คน มีทัศนคติค่อนข้างไปในทางบวกต่อภาษาไทยถิ่นกลางโดยกลุ่มตัวอย่างประชากรจำนวน 100 คน มีทัศนคติคิดว่าการใช้ภาษาไทยถิ่นกลางติดต่อราชการดีกว่าภาษาไทยถิ่นอีสาน มีจำนวนร้อยละสูงที่สุดคือร้อยละ 89 รองลงมาคือทัศนคติของบุคคลที่ใช้ภาษาไทยถิ่นกลางกับคนแปลกหน้าดีกว่าใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน และต้องการให้เข้าถึงสังคมชั้นสูงได้ต้องพูดภาษาไทยถิ่นกลางให้เก่งได้ คือ 78 และ 47 ตามลำดับ

จากการศึกษาการเปลี่ยนและการอ้างภาษาไทยถิ่นอีสาน พลัดถิ่นของหมู่บ้านเขาเล็บบง อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ผู้วิจัยพบว่า นอกจากพบการเปลี่ยนภาษาและการอ้างภาษาไทยถิ่นอีสาน ยังพบว่า มีความหลากหลายในการใช้ภาษาทั้ง 2 ภาษา คือภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาไทยถิ่นกลางปะปนกัน ดังแสดงในตารางที่ 4

**ตารางที่ 4** คำร้อยละของจำนวนกลุ่มตัวอย่างประชากรที่มีความหลากหลายในการใช้ภาษาทั้ง 2 ภาษา คือภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาไทยถิ่นกลางปะปนกัน

ภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน	กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้พูด	
	จำนวนประชากร	ร้อยละ
ภาษาไทยถิ่นกลาง	14	14
ภาษาไทยถิ่นอีสาน	86	86
รวม	100	100

จากการวิจัยพบว่าภาษาที่กลุ่มตัวอย่างประชากรใช้เป็นหลักในชีวิตประจำวันมีทั้งหมด 2 ภาษาคือภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาไทยถิ่นกลาง โดยเมื่อจำแนกดูรายละเอียดเกี่ยวกับจำนวนประชากรที่ใช้ภาษาพบว่า ร้อยละ 86 ใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน รองลงมาคือ ใช้ภาษาไทยถิ่นกลางในชีวิตประจำวันร้อยละ 14 ดังแสดงในตารางที่ 5

ดังนั้นจากการวิเคราะห์ พบว่าการติดต่อสื่อสารกับคนนอกพื้นที่ เนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการใช้ภาษาของคนในชุมชนนี้ เพราะคนนอกพื้นที่ใช้ภาษาไทยถิ่นกลาง จึงเกิดการแพร่หลายของภาษาไทยถิ่นกลาง ส่งผลให้คนรุ่นหลังใช้ภาษาไทยถิ่นกลางปะปนกับภาษาไทยถิ่นอีสาน การใช้คำศัพท์บางคำ อาจจะแตกต่างกันออกไปถึงจะเป็นคนในชุมชนเดียวกันก็ตาม

อนึ่ง แม้ชุมชนนี้จะมีการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสานควบคู่กับภาษาไทยถิ่นกลาง แต่ภาษาไทยถิ่นอีสานก็ยังคงเป็นภาษาหลักและยังเป็นภาษาที่สำคัญ เพราะคนในชุมชนมีความภาคภูมิใจในภาษาและให้การสนับสนุนการใช้ภาษาไทยถิ่นอีสาน ซึ่งเป็นภาษาประจำกลุ่มชาติพันธุ์ของตน ทั้งนี้แม้ว่าผลจากการศึกษากับกลุ่มตัวอย่างประชากรสามารถนำมาสนับสนุนได้ว่าภาษาไทยถิ่นอีสานจะยังคงอยู่ในชุมชน แต่เมื่อสังเกตจากสภาพการใช้ภาษาในปัจจุบัน พบว่ามีการแผ่ลักษณะของการลดบทบาทหรือความสำคัญของภาษาลง โดยมีการอ้างบทบาทสำคัญของภาษาไทยถิ่นอีสานไว้ได้ด้วยบริบททางวัฒนธรรมเป็นสำคัญ หรืออาจกล่าวได้ว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภาษาไทยถิ่นอีสานในชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ คือ วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์อีสานผสมผสานกับความพยายามของคนในชุมชนในการอนุรักษ์ภาษาของตนเองไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา

### อภิปรายผล

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนภาษาและการอ้างภาษาไทยถิ่นอีสานพลัดถิ่นของหมู่บ้านเขาเล็งงา อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ จะเห็นได้ว่า มีภาษาที่ประชากรส่วนใหญ่ใช้ติดต่อสื่อสารกันในชุมชน 2 ภาษา คือ ภาษาไทยถิ่นอีสาน และภาษาไทยถิ่นกลาง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ประชากรส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเขาเล็งงา อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ มีลักษณะเป็นสังคมแบบทวิภาษา (Diglossia) ที่มีการใช้ภาษาหลักในชุมชน 2 ภาษา ซึ่งแต่ละภาษามีบทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดในชุมชน ซึ่งจะเห็นได้จาก ผลการศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับการเลือกภาษา (Language Choice) ของกลุ่มตัวอย่างประชากร โดยที่ภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นภาษาที่กลุ่มตัวอย่างประชากรเลือกใช้มากที่สุดชุมชน ทั้งนี้อาจสรุปได้ว่าภาษาไทย

ถิ่นอีสานเป็นภาษาที่ใช้กันภายในชุมชน และเป็นภาษาที่มีบทบาท มีความสำคัญต่อคนในชุมชนหมู่บ้านเขาเล็งงา อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ ในขณะที่ภาษาไทยถิ่นกลางเป็นภาษาที่กลุ่มตัวอย่างประชากรเลือกใช้ในการติดต่อกับบุคคลภายนอกชุมชน หรือใช้กับบุคคลที่พูดภาษาไทยถิ่นกลาง และเป็นภาษาที่มีบทบาทในด้านการดำรงชีวิตในสังคม เช่น การทำงาน การติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก การศึกษา เป็นต้น

จากการที่ภาษาทั้ง 2 ภาษาในชุมชนมีบทบาทและความสำคัญที่แตกต่างกันในชุมชน ประกอบกับวิเคราะห์จากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และการสังเกต จึงสรุปได้ว่า ภาษาไทยถิ่นอีสานเป็นภาษาหลักที่ใช้ติดต่อสื่อสารกันภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ ผลการวิจัยยังมีลักษณะสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัทธรา อัมพวานนท์ (2551) ได้ศึกษาการอ้างและการเปลี่ยนภาษาในชุมชนมอญ กรณีศึกษาชุมชนบางขันหมาก ตำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ผลการศึกษา พบว่า 1) ในชุมชนบางขันหมากมีภาษาที่ประชากรใช้พูดเป็นภาษาแม่ 2 ภาษาคือภาษามอญ และ ภาษาไทย ซึ่งเป็นภาษาหลักของชุมชนทั้งสองภาษา 2) การเลือกภาษาของกลุ่มตัวอย่างประชากรแตกต่างกันไปตามกลุ่มอายุ ตามแนวทางการใช้ภาษาและคู่สนทนา โดยประชากรรุ่นที่ 1 และ 2 มีความถนัดในการใช้ภาษามอญมากกว่าประชากรรุ่นที่ 3 3) ความสามารถในการใช้ภาษาของกลุ่มตัวอย่างประชากรแตกต่างกันไปโดยลดหลั่นตามกลุ่มอายุ โดยกลุ่มอายุ 55-70 ปี มีความสามารถในการใช้ภาษามอญสูงที่สุดรองลงมา คือ กลุ่มอายุ 35-50 ปี ในขณะที่กลุ่มอายุ 15-30 ปี มีความสามารถในการใช้ภาษามอญน้อยที่สุด 4) กลุ่มตัวอย่างประชากรทุกกลุ่มอายุมีทัศนคติในทางบวกต่อทั้งภาษามอญและภาษาไทย 5) ลักษณะของชุมชนตามเกณฑ์สังคมมานุษยวิทยาแสดงให้เห็นว่า ภาษามอญในชุมชนมีแนวโน้มที่จะดำรงอยู่ได้

นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริพร มณีชูเกตุ (2552) ได้ศึกษาภาวะการเปลี่ยนแปลงภาษาและการอ้างภาษาไทยถิ่นเหนือพลัดถิ่นกับการสลายเส้นแบ่งและการลากเส้นแบ่งใหม่ของครอบครัวที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือและภาษาไทยถิ่นกลาง ภาวะการเปลี่ยนแปลงภาษาของกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาคือระดับน้อย ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าภาษาไทยถิ่นเหนือของกลุ่มตัวอย่างยังไม่อยู่ในภาวะวิกฤต และยังมี การอ้างภาษาในระดับปัจเจกอยู่ ลักษณะนี้จึงเป็นการอ้างภาษาที่ปราศจากการจงจำด้วยอาณาเขตพื้นที่อีกต่อไป นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ถ่ายทอดภาษาไทยถิ่นเหนือให้แก่ลูกในลักษณะของ “การอ้างภาษาแบบบังเอิญ”

ดังนั้น จากการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนและการอ้างภาษากับกลุ่มตัวอย่างประชากร ซึ่งเป็นประชากรเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น มิใช่ประชากรทั้งหมด จึงไม่สามารถนำไปอ้างอิงกับประชากรในชุมชนทั้งหมดได้ แต่อย่างไรก็ตาม ผลจากการศึกษาที่ได้สามารถนำไปเป็นแนวคิดในการทำนายแนวโน้มว่าภาษาไทยถิ่นอีสานของคนในชุมชนหมู่บ้านเขาเล็บงา อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ โดยเฉพาะภาษาพูดนั้น จะยังคงอยู่สืบต่อไป

### ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเห็นควรที่จะได้มีการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนและการอ้างภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ เพราะกลุ่มชนที่มีเอกลักษณ์ทางภาษาที่แตกต่างจากภาษาหลักนั้น ควรค่าแก่การอนุรักษ์และช่วยกันสืบทอดให้คงอยู่ต่อไป

## บรรณานุกรม

- จิรวุฒิ เสนาคำ. 2547. บทความเรื่อง แนวคิดคนพลัดถิ่นกับการศึกษา  
ชาติพันธุ์, ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์,  
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, กรุงเทพฯ.
- พัชราอัมพวานนท์. 2551. การดำรงและการเปลี่ยนภาษาในชุมชนมอญ  
กรณีศึกษาชุมชนบางขันหมาก ตำบลบางขันหมากอำเภอเมือง  
จังหวัดลพบุรี(Online). [http://research.rdi.ku.ac.th/world/  
cache/6c/PhatcharaAMPAll.pdf](http://research.rdi.ku.ac.th/world/cache/6c/PhatcharaAMPAll.pdf), 11 เมษายน 2558.
- ศิริพร มณีชูเกตุ. 2552. บทความเรื่อง ภาพการณ์เปลี่ยนภาษาและ  
การดำรงภาษาไทยถิ่นเหนือพลัดถิ่นกับการสลายเส้นแบ่งและ  
การลากเส้นแบ่งใหม่ของครอบครัวที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมือง  
จังหวัดพิษณุโลก, วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร,  
87-106.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2532. คำจำกัดความศัพท์ในภาษาศาสตร์สังคม.  
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การศึกษาเปรียบเทียบอาหารที่ปรากฏ  
ในมหาชาติเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นสี่ภาค

The Comparative Study of Food

in the 4-Region Version of the Story of Gautama  
Buddha as Vessantara



สุนิสา สัตยพงษ์\*  
เกียรติศักดิ์ พุกคะชา\*  
พิมรพรรณ ละสูงเนิน\*  
วรุตม์ สาคกรสิทธิ์\*

\* นักศึกษาสาขาวិชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์  
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

## บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบอาหารที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่น 4 ภาค โดยภาคกลางใช้ฉบับกระทรวงศึกษาธิการ ภาคเหนือใช้ฉบับไม้ไผ่แจ้เรียวแดง ภาคอีสานใช้ฉบับพิมพ์ ของกรมศิลปากรและภาคใต้ใช้ฉบับภัทรคี พิพิธภัณฑวัดมณีมาวาส สงขลา ผลการศึกษาพบว่าอาหารที่ปรากฏในมหาเวสสันดรชาดก ฉบับท้องถิ่น 4 ภาค แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ อาหารคาว อาหารหวานและอื่น ๆ อีกทั้งยังปรากฏชื่อที่แตกต่างกันตามแต่ละท้องถิ่น นอกจากนี้ยังพบว่ากวียังใช้บทบาทของอาหารในการดำเนินเรื่อง ได้แก่ การสร้างความสมจริง การสร้างฉาก การเปรียบเทียบ และการแสดงฐานะความเป็นอยู่ของตัวละคร และบทบาทในด้านวัฒนธรรม ได้แก่ การแสดงแนวคิดเกี่ยวกับอาหาร การถ่ายทอดภูมิปัญญา และหน้าที่ของสตรีกับการทำอาหาร

## Abstract

The purpose of this research is to study and compare the food which presented in the 4-region version of the story of Gautama Buddha as Vessantara; the central version by the Ministry of Education, the northern version by Mai Phai Jae Ryo Dang, the northeastern version by the National Fine Arts Department and the southern version by the National Museum, Matchanamavas Temple, Songkha. The study found that all the food that presented in the 4-region version of the story of Gautama Buddha as Vessantara can be separated into 3 categories namely; meat dishes, dessert dishes and other dishes. All the food also have in different name depends on each region. The study also found that the poets portrayed the food as the important roles in the plot such as creating the realistic setting, comparing and presenting the character's status along with the cultural aspects such as the concepts about food, inheriting wisdom and female's role in cooking.

## บทนำ

อาหารเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมประเพณีและความอุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ อีกทั้งยังเสริมสร้างสัมพันธภาพภายในครอบครัวมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อมนุษย์จำเป็นต้องใช้อาหารในการดำเนินชีวิต กวีจึงนำอาหารเข้าไปแทรกไว้ในวรรณคดีเพื่อสร้างความสมจริงให้กับงานวรรณกรรมอีกทางหนึ่ง อีกทั้งยังใช้อาหารในการดำเนินเรื่องและสร้างสีสันให้กับงานประพันธ์ของตนเอง

อาหารที่ปรากฏในมหากาติเวสสันดรชาดกแต่ละท้องถิ่นมีลักษณะเฉพาะตัว วัตถุดิบและเครื่องปรุงรสต่าง ๆ มีความแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยเป็นอยู่ช้าวุ่นน้ำ ซึ่งอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารเฉพาะถิ่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษามหากาติเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นสี่ภาคเพื่อศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างของอาหารในแต่ละภาค และบทบาทของอาหารที่กวีสร้างสรรค์ไว้ในมหากาติเวสสันดรชาดกแต่ละสำนวน

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของอาหารที่ปรากฏอยู่ในมหากาติเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นสี่ภาค

2.2 ศึกษาบทบาทของอาหารที่อยู่ในมหากาติเวสสันดรชาดกสำนวนต่าง ๆ

## กลุ่มข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ทำการศึกษาเฉพาะอาหารที่ปรากฏอยู่ในมหาชาติเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นสี่ภาค

1. มหาชาติเวสสันดรชาดกภาคเหนือฉบับแม่เฒ่าเรียวแดง
2. มหาชาติเวสสันดรชาดกภาคกลางฉบับกระทรวงศึกษาธิการ
3. มหาชาติเวสสันดรชาดกภาคอีสานฉบับพิมพ์ของกรมศิลปากร
4. มหาชาติเวสสันดรชาดกภาคใต้ฉบับภัทรศีพิพิธภัณฑวัดมัทธมาวาสสงขลา

## ผลการศึกษา

มหาชาติเวสสันดรชาดกเป็นวรรณกรรมที่ใช้ในการเทศน์เป็นหลัก โดยแบ่งเนื้อหาเป็นตอน ๆ เรียกว่ากัณฑ์ รวมทั้งสิ้น 13 กัณฑ์ ในการศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างของอาหารที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นสี่ภาค ผลการวิจัยพบว่าในสำนวนภาคเหนือฉบับแม่เฒ่าเรียวแดงพบอาหารคาวจำนวน 19 ชนิด สำนวนภาคกลางฉบับกระทรวงศึกษาธิการพบอาหารคาวจำนวน 4 ชนิด สำนวนภาคอีสานฉบับพิมพ์ของกรมศิลปากรพบอาหารคาวจำนวน 18 ชนิด และสำนวนภาคใต้ฉบับภัทรศีพิพิธภัณฑวัดมัทธมาวาสสงขลาพบอาหารคาวจำนวน 13 ชนิด

อาหารคาวที่ปรากฏเหมือนกันทุกสำนวนคือเนื้อสัตว์ชนิดต่าง ๆ และข้าวซึ่งเป็นอาหารหลัก เหตุผลที่ภาคเหนือมีอาหารประเภทเนื้อสัตว์มากที่สุดเนื่องจากสภาพอากาศหนาวเย็นจึงทำให้อาหารส่วนใหญ่มีไขมันมาก เช่น ใส่อ้วนเพื่อช่วยให้ร่างกายอบอุ่น ส่วนภาคอีสานจะบริโภคเนื้อวัวเนื้อควาย ปลาน้ำจืดและสัตว์ที่จับได้ในท้องถิ่น มักจะใช้วิธีต้มแกงปิ้งหรือย่างเช่นเดียว

กับทางภาคเหนือ อาหารท้องถิ่นของภาคอีสานแทบจะไม่ใช่ไขมันหรือน้ำมัน ในการประกอบอาหารส่วนใหญ่เป็นอาหารที่มีรสเผ็ดและเค็ม

ส่วนภาคกลางที่มีอาหารปรากฏไม่มากนักนั้นเนื่องมาจากมหาชาติ เวสสันดรชาดกฉบับกระทรวงศึกษาธิการเรียบเรียงขึ้นเพื่อใช้เป็นตำราเรียน เพราะฉะนั้นเนื้อหาจึงมีความกะทัดรัด กวีจึงไม่ได้เน้นการบรรยายถึงชื่ออาหารในงานวรรณกรรมกัณฑ์ชูชกเป็นอีกหนึ่งกัณฑ์ที่ปรากฏอาหารคาวหลายชนิดเพราะเป็นตอนที่นางอมิตาจัดเสวยให้ชูชกไปรับประทาน ขณะเดินทางและในกัณฑ์มหาราชเนื่องจากเป็นกัณฑ์ที่มีการจัดเลี้ยงต้อนรับ พระเวสสันดรกลับเข้าเมืองจึงมีอาหารคาวปรากฏอยู่หลายชนิด

อาหารหวานในมหาชาติเวสสันดรชาดก 4 ภาค ผลการวิจัยพบว่า สำนวนภาคเหนือฉบับไม้ไผ่แจ้เรียวแดงพบอาหารหวานจำนวน 5 ชนิด สำนวนภาคกลางฉบับกระทรวงศึกษาธิการพบอาหารหวานจำนวน 9 ชนิด สำนวนภาคอีสานฉบับพิมพ์ของกรมศิลปากรพบอาหารหวานจำนวน 8 ชนิด และสำนวนภาคใต้พบอาหารหวานจำนวน 1 ชนิด อาหารหวานส่วนใหญ่ที่ผู้วิจัยพบคืออาหารหวานประเภทข้าวจะมีปรากฏชัดเจนครบทุกสำนวน ดังเช่น ภาคเหนือมีข้าวเหนียวแดงงาดำ ข้าวยาคุใสน้ำหวาน ข้าวตอก ในส่วนภาคอีสาน มีข้าวแดงงา ข้าวตอก ข้าวตอก ภาคกลางมีข้าวแดงงา ข้าวพอง ข้าวเหนียวหน้ากะทิ ข้าวตอกข้าวตอก และมีอาหารหวานที่มีน้ำกะทิเป็นส่วนประกอบ ในภาคกลางคือข้าวเหนียวน้ำกะทิ ซึ่งภาคอื่น ๆ ไม่มีปรากฏ นอกจากนั้นยังมีขนมอีกหลายชนิดที่ภาคกลางมีปรากฏแต่ภาคอื่น ๆ ไม่มี คือขนมร่ำเร ขนมเทียน ขนมผิง ฝันทอง ขนมที่ปรากฏในภาคต่าง ๆ นั้น เป็นอาหารหวานที่มีวิธีการทำที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อนเหมือนดังภาคกลาง เหตุที่ภาคกลางเป็นขนมที่มีวิธีการทำที่ซับซ้อน น่าจะเป็นเพราะว่า อาหารหวานหลายชนิดมีจุดเริ่มต้นมาจากในพระมหาราชวัง ซึ่งขนมชาววัง

จะมีวิธีในการทำที่พิถีพิถันรสชาติอร่อยหอมหวาน สีสันสวยงาม รูปลักษณ์ชวนรับประทาน ตลอดจนกรรมวิธีการรับประทานที่ประณีตบรรจง จึงทำให้อาหารหวานของภาคกลางมีลักษณะพิเศษแตกต่างไปจากภาคอื่น ๆ เป็นที่น่าสังเกตว่ากัณฑ์ที่พบอาหารหวานมากที่สุดคือกัณฑ์ชูชกเพราะมีการบรรยายการจัดเสียบึงอาหารของนางอมิตดาให้ชูชกไปรับประทานในระหว่างการเดินทางไปในป่าและในกัณฑ์มหาราช ที่มีการจัดเตรียมงานเลี้ยงต้อนรับพระเวสสันดรกลับเข้าเมือง

ผลไม้ในมหาชาติเวสสันดรชาดก 4 ภาค ผลปรากฏว่าสำนวนภาคเหนือฉบับไม้ไผ่แจ้เรียวแดงพบผลไม้จำนวน 26 ชนิด สำนวนภาคกลางฉบับกระทรวงศึกษาธิการพบผลไม้จำนวน 9 ชนิด สำนวนภาคอีสานฉบับพิมพ์ของกรมศิลปากรพบผลไม้จำนวน 29 ชนิด และสำนวนภาคใต้ฉบับภัทรศีพิพิธภัณฑวัดมัชฌิมาวาสสงขลาพบผลไม้จำนวน 42 ชนิด อาหารประเภทผลไม้ถือว่าเป็นอาหารอีกประเภทหนึ่งที่มีปรากฏอยู่หลากหลายชนิด เป็นที่น่าสังเกตว่ากัณฑ์จุลพน กัณฑ์มหาพน กัณฑ์กุมาร กัณฑ์มัทรี และกัณฑ์สักบรรพมีชื่อผลไม้ปรากฏอยู่มากกว่ากัณฑ์อื่น ๆ นั้น เพราะมีการดำเนินเรื่องอยู่ในป่ากวีจึงบรรยายถึงชื่อผลไม้อย่างหลากหลายชนิดเพื่อให้การดำเนินเรื่องเกิดความสมจริง นอกจากนี้การที่กวีมีความรู้เรื่องพันธุ์ไม้นั้นน่าจะเป็นอีกหนึ่งเหตุผลที่ทำให้มหาชาติเวสสันดรชาดกของแต่ละภาคปรากฏผลไม้ที่หลากหลายไม่เท่ากัน เช่น ภาคใต้ที่มีผลไม้ตาลที่เป็นผลไม้ท้องถิ่นปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก

ผักในมหาชาติเวสสันดรชาดก 4 ภาค ผลปรากฏว่าสำนวนภาคเหนือฉบับไม้ไผ่แจ้เรียวแดงพบผักจำนวน 28 ชนิด สำนวนภาคกลางฉบับกระทรวงศึกษาธิการพบผักจำนวน 8 ชนิด สำนวนภาคอีสานฉบับพิมพ์ของกรมศิลปากรพบผักจำนวน 17 ชนิด และสำนวนภาคใต้ฉบับภัทรศีพิพิธภัณฑวัดมัชฌิมาวาสสงขลาพบผักจำนวน 17 ชนิด

वाससखलापपक्कजान्वन 16 ชนิด อาหารประเภทผักกาวีใช้พืชพันธุ์ผักเป็นเครื่องช่วยการบรรยายฉาก อย่างเช่น บริเวณอาศรมของพระเวสสันดรมีการบรรยายพืชพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ ในส่วนผักที่ปรากฏเฉพาะในภาคเหนือที่พบในมหาชาติเวสสันดรชาดก ได้แก่ ผักกาดแห้งและสะเดา ส่วนภาคกลางมีน้ำเต้า แตง และแพง ภาคอีสานมีกระจับหัวบัวและรากบัว ภาคใต้มีหัวบุกชนิดต่าง ๆ ผักตบถแตงที่เป็นสมุนไพรและผักหนาม ผู้วิจัยพบว่ากัณฑ์ที่มีผักมากที่สุดคือกัณฑ์ที่มีการดำเนินเหตุการณ์ในป่าจึงไม่ใช่เรื่องที่น่าแปลกที่มีผักปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก ดังกัณฑ์มหาพนที่อธิบายการเดินทางของชูชกว่าผ่านสถานที่สำคัญ ๆ ตามที่พราณเจตบุตรบอกจนกระทั่งพบฤๅษีจตุตธะรัสสี และก่อนที่ชูชกจะกราบลาออกเดินต่อไป ฤๅษีจตุตธะรัสสีก็จัดหาผลไม้ให้และบอกทางไปอาศรมของพระเวสสันดรอย่างละเอียด มีการบรรยายถึงป่าเขา พืชพันธุ์ผัก และผลไม้ ผูกสัตว์ร้ายต่าง ๆ

ธัญพืชในมหาชาติเวสสันดรชาดก 4 ภาค ผลปรากฏว่าสำนวนภาคเหนือฉบับไม้ไผ่แจ้เรียวแดงพบธัญพืชจำนวน 3 ชนิด สำนวนภาคกลางฉบับกระทรวงศึกษาธิการพบธัญพืชจำนวน 5 ชนิด สำนวนภาคอีสานฉบับพิมพ์ของกรมศิลปากรพบธัญพืชจำนวน 2 ชนิด และสำนวนภาคใต้ฉบับภัทรศิปปิพิธภัณฑวัดมัชฌมมาวาสสงขลาพบธัญพืชจำนวน 2 ชนิด อาหารเกี่ยวกับธัญพืชมีถั่วที่ปรากฏอยู่ทุกภาคและธัญพืชงาที่ปรากฏในภาคใต้และภาคกลาง นอกจากนี้ยังมีลูกเต๋อยที่ปรากฏแต่เพียงภาคกลางภาคเดียวจากการที่ผู้วิจัยศึกษาเห็นว่ากัณฑ์ที่มีธัญพืชปรากฏมากที่สุดคือกัณฑ์มหาพน เนื่องจากเป็นตอนที่มีการบรรยายฉากเกี่ยวกับป่า กวีจึงนำธัญพืชมาเป็นส่วนช่วยในการบรรยายเพื่อช่วยให้ป่าที่ปรากฏในเรื่องมหาชาติเวสสันดรชาดกมีความสมจริงมากยิ่งขึ้น

เครื่องต้มในมหาชาติเวสสันดรชาดก 4 ภาค ผลปรากฏว่าสำนวนภาคเหนือฉบับไม้ไผ่แจ้เรียวแดงพบเครื่องต้มจำนวน 2 ชนิด สำนวนภาคกลางฉบับกระทรวงศึกษาธิการพบเครื่องต้มจำนวน 8 ชนิด สำนวนภาคอีสานฉบับพิมพ์ของกรมศิลปากรพบเครื่องต้มจำนวน 3 ชนิด และสำนวนภาคใต้ฉบับภัทรีพิพิธภักดีวัดมัสยิดมามวาสสงขลาพบเครื่องต้มจำนวน 1 ชนิด ผลการวิจัยพบว่าเหล่านี้เป็นเครื่องต้มยอดนิยมเพราะพบได้ทุกภาค ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าเหล่านี้และน้ำมันที่ปรากฏสะท้อนถึงความสำคัญของเครื่องต้มที่มนุษย์จำเป็นจะต้องบริโภค โดยเฉพาะเครื่องต้มของภาคกลางที่เป็นน้ำผลไม้ต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะที่โดดเด่นเฉพาะภาค ดังเช่นตอนเลี้ยงฉลองต้อนรับพระเวสสันดรเข้าเมืองในกัณฑ์นครกัณฑ์ยิ่ง ทำให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของอาหารประเภทเครื่องต้มอีกทั้งการเลี้ยงฉลองเป็นงานที่สำคัญ กวีภาคกลางจึงทำให้อาหารประเภทเครื่องต้มมีความพิเศษกว่าเครื่องต้มของมหาชาติสำนวนอื่น ๆ ถือว่าเป็นความสามารถของกวีแต่ละภาคที่สามารถสร้างฉากให้เกิดความสมจริงมากที่สุด

วัตถุดิบที่ใช้ปรุงอาหารในมหาชาติเวสสันดรชาดก 4 ภาค ผลปรากฏว่าสำนวนภาคเหนือฉบับไม้ไผ่แจ้เรียวแดงพบวัตถุดิบที่ใช้ปรุงอาหารจำนวน 4 ชนิด สำนวนภาคกลางฉบับกระทรวงศึกษาธิการพบวัตถุดิบที่ใช้ปรุงอาหารจำนวน 2 ชนิด สำนวนภาคอีสานฉบับพิมพ์ของกรมศิลปากรพบวัตถุดิบที่ใช้ปรุงอาหารจำนวน 3 ชนิด และภาคใต้ฉบับภัทรีพิพิธภักดีวัดมัสยิดมามวาสสงขลา ไม่พบวัตถุดิบที่ใช้ปรุงอาหารเลย วัตถุดิบที่นำมาประกอบอาหารในภาคอีสานจะมีน้ำผึ้งซึ่งเมื่อไปประกอบอาหารจะให้รสหวานเหมือนกับน้ำตาลในภาคกลางและน้ำตาลเคี้ยวของภาคเหนือ และภาคเหนือมีวัตถุดิบอีกสิ่งหนึ่งที่เหมือนกับภาคกลางนั่นคือข้าวสาร นอกจากนี้ภาคเหนือยังมีเกลือและน้ำมันงาเป็นวัตถุดิบที่สำคัญในการประกอบอาหาร เป็นต้น

บทบาทของอาหารที่อยู่ในมหาชาติเวสสันดรชาดกสำนวนต่าง ๆ กล่าวโดยสรุปคือปรากฏบทบาทอาหารในการดำเนินเรื่องและบทบาทด้านวัฒนธรรม เมื่อกล่าวถึงบทบาทอาหารในการดำเนินเรื่องจะมีรายละเอียดปลีกย่อยไปอีก คือ อาหารมีส่วนช่วยทำให้งานวรรณกรรมเกิดความสมจริง เมื่อตัวละครจะออกไปทำกิจการใดต้องรับประทานอาหารก่อนทั้งสิ้น เพื่อที่จะทำงานหรือทำกิจการต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่ เมื่อผู้อ่านได้อ่านงานวรรณกรรมของกวีจะทำให้รู้สึกว่าการณ์ในช่วงนี้เป็นเหตุการณ์ที่สมจริง เพราะพบได้ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ อาหารช่วยในการสร้างฉากซึ่งฉากเป็นองค์ประกอบสำคัญของเนื้อเรื่อง ฉากที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดกเป็นฉากที่มีอยู่จริงตามธรรมชาติและเป็นฉากที่เกิดจากจินตนาการของผู้เขียน อีกประการหนึ่งคืออาหารเป็นเครื่องมือแสดงถึงความยิ่งใหญ่ของตัวละคร กวีนำอาหารมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างให้พระเวสสันดรเป็นตัวละครที่ยิ่งใหญ่ต่างจากกษัตริย์ทั่วไป พระเวสสันดรเป็นกษัตริย์โปรดการให้ทาน เพราะฉะนั้นจึงต้องมีอาหารและข้าวของเครื่องใช้ มากพอที่จะบริจาคในจำนวนมากได้

สำหรับบทบาทอาหารด้านวัฒนธรรมที่ปรากฏนั้นแสดงให้เห็นว่าอาหารเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต เป็นสิ่งที่มีค่าเพราะสามารถใช้ในการแลกเปลี่ยนได้ อีกทั้งเป็นเครื่องแสดงไมตรีจิตระหว่างผู้รับและผู้ให้ตลอดจนใช้เป็นยารักษาโรค กวีสามารถถ่ายทอดวิธีการหาอาหารโดยนำเครื่องมือเครื่องใช้ในท้องถิ่นต่าง ๆ มาใช้ในการหาอาหารได้อย่างเหมาะสม ส่วนการประกอบอาหารที่ปรากฏในมหาชาติเวสสันดรชาดกพบทั้งวิธีการประกอบอาหารคาวและอาหารหวาน การรับประทานอาหารกวีก็นำมาแทรกไว้ในงานวรรณกรรมเช่นกัน อาหารแต่ละชนิดที่บอกวิธีการประกอบอาหารนั้นเป็นอาหารพื้นบ้านที่กวีต้องการให้ผู้อ่านทราบว่าอาหารชนิดนั้น ๆ มีวิธี

การประกอบอาหารอย่างไร เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาการประกอบอาหารให้ชนรุ่นหลัง อีกทั้งยังทำให้งานวรรณกรรมของตนโดดเด่นเพราะอาหารบางชนิด เป็นอาหารพื้นถิ่นที่หารับประทานได้ยาก ในด้านการพกพาอาหาร กวีนำเครื่องใช้พื้นบ้านมาแทรกไว้ในงานวรรณกรรมของตนเอง เพื่อสร้างความโดดเด่นให้กับงานวรรณกรรม

### อภิปรายผล

เมื่อผู้วิจัยศึกษาเรื่องมหชาติเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นสี่ภาคแล้ว จึงพบว่าอาหารเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ มนุษย์รับประทานอาหารเพื่อสร้างพลังงานให้กับร่างกาย ทำให้ร่างกายมีพลังงานในการทำกิจกรรมต่าง ๆ สังเกตได้ว่าการรับประทานอาหารกลายเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันเพราะพบได้ตั้งแต่ช่วงเวลาเช้าถึงช่วงเวลาเย็นของทุกวัน ดังเสาวนีย์ จักรพิทักษ์ (2541) กล่าวว่ามนุษย์จำเป็นต้องกินอาหาร เพราะอาหารเป็นสิ่งจำเป็นแก่ร่างกายสิ่งแรกเพื่อบำบัดความหิว ธรรมชาติได้สร้างให้มนุษย์มีความหิวและต้องแสวงหาอาหารมาบำบัดความหิวที่เกิดขึ้น และเพื่อได้รับสารอาหารที่ช่วยเสริมสุขภาพอนามัยของร่างกายและ พัฒนาการของสมอง รวมทั้งมีความสำคัญทางจิตใจและอารมณ์เพื่อสนองความอยากอาหารทำให้เกิดความสุขและความพึงพอใจ อีกทั้งเพื่อเสริมสร้างสุขภาพจิตเช่นใช้อาหารช่วยผ่อนคลายความดันหรือความตึงเครียดทางอารมณ์ความกระวนกระวายความกลัวและอื่น ๆ

อาหารในแต่ละภูมิภาคสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่นแตกต่างกันไป ทั้งวัฒนธรรมด้านวิธีการกิน วิธีการประกอบอาหาร วิธีการพกพาอาหาร แม้กระทั่งการแปรรูปอาหาร ดังที่ปรากฏในมหชาติเวสสันดรชาดกของแต่ละภาค นอกจากนี้ยังแสดงออกถึงความมีมิติจริยธรรมระหว่างผู้รับและผู้ให้

เป็นสิ่งที่มีความสามารถในการแลกเปลี่ยนได้ อีกทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต ดังที่ กอบแก้ว นางพินิจ (2542) กล่าวว่าความสำคัญของอาหารว่ามนุษย์อาศัยในพื้นที่ภูมิประเทศโดยอ้อมดำรงชีวิตและปรับตัวโดยใช้ทรัพยากรที่อยู่แวดล้อมนั้นอย่างชาญฉลาดและกลมกลืนประเทศไทยเป็นประเทศซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารเฉพาะถิ่น การดำรงชีวิตของชนชาติไทยจึงเป็นวิถีแห่งการพึ่งพิงธรรมชาติ ดังเช่น การประกอบอาหารไทยที่ใช้พืชผักสมุนไพรตามท้องถิ่นเป็นหลัก อาศัยสัตว์น้ำจากแม่น้ำ ลำคลอง เช่น ปู ปลา กุ้ง หอย เมื่อเหลือรับประทานแล้วก็เก็บไว้ในรูป ปลาเค็ม ปลาแห้ง กะปิ เป็นต้น อาหารไทยจึงมีความสำคัญยิ่งไม่ใช่เฉพาะชาวไทยเท่านั้น แต่อาจเป็นแบบแห่งการดำรงชีวิตของชนชาติอื่นด้วย

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งคืออาหารไทยมีบทบาทในการใช้เป็นยารักษาโรค เนื่องจากอาหารไทยนั้นปรุงจากพืชผักและสมุนไพร ซึ่งนอกจากจะให้สารอาหารครบ 5 หมู่แล้ว ชาวไทยยังมีเหตุผลในการรับประทานอาหารอย่างเหมาะสมกับฤดูกาลเสมอ ดังเช่น เมื่อย่างเข้าฤดูหนาวซึ่งเป็นช่วงรอยต่อระหว่างฤดูกาลจากฝนเข้าสู่ฤดูหนาว ประชาชนมักป่วยเป็นไข้หวัด ผู้ใหญ่ในครอบครัวจะปรุงอาหารด้วยยอดแคและดอกแค ซึ่งเชื่อกันว่าแก้ไข้หวัดได้ ดังนั้นเป็นต้น

ในตำราสมุนไพรกล่าวถึงสรรพคุณของพืชผักหลายชนิดว่ามีสรรพคุณเป็นยา เช่น กระเทียมช่วยลดไขมันในเส้นเลือด ข่าช่วยขับลมในลำไส้ ใบกะเพราช่วยบรรเทาอาการท้องอืดและช่วยลดปริมาณน้ำตาลในเลือด เป็นต้น

จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษามหาชาติเวสสันดรชาดกพบว่าของอาหารไทยมิใช่เพียงให้คุณค่าด้านโภชนาการต่อร่างกายมนุษย์เท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าทางจิตใจรวมทั้งการเป็นแหล่งศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชนชาตินั้นด้วย

สอดคล้องกับ กอบแก้ว นางพินิจ (2542) ที่กล่าวว่าอาหารไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่งนับเป็นบันทึกธรรมเนียมและภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษถ่ายทอดให้แก่อนุชนรุ่นหลังสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้

### บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. (2521). **มหาชาติเวสสันดรชาดกภาคกลาง.**

วิทยานิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร. นครปฐม.

กอบแก้วนางพินิจ. (2542). **อาหารไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รามคำแหง.

กรมศิลปากร. (2531). **มหาชาติสถานวนอีสาน.** วิทยานิพนธ์การศึกษา

มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร. นครปฐม.

ประคองนิมมานเหมินท์. (2526). **การศึกษามหาชาติเวสสันดรชาดกภาคเหนือ.**

กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

พระมหาภิรมย์คุ้มเพชร. (2536). **การศึกษามหาชาติเวสสันดรชาดกฉบับ**

**วัดแสนสุขาราม หลวงพระบางประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตย**

**ประชาชนลาว.** วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัย

ศิลปากร. นครปฐม.

เสาวนีย์จักรพิทักษ์. (2541). **โภชนาการอาหาร.** กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนา.

กลวิธนาการป้องกันตนเอง:

ทางออกจากปัญหาของตัวละคร

ในนวนิยายเรื่องด้วยแรงอธิษฐานของกิงฉัตร

Self Defense Mechanisms: Characters' Solution  
in Novel “Spirit of Vengeance” by Ging-Chat



วิไล ทองไทย\*

ฤดีมาศ บุญธรรม\*

สุชาวดี เข้มันดี\*

ไพลิน สलगสิงห์\*

\* นักศึกษาศาสาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์  
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

## บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของกลวิธีการป้องกันตัวเองในการหาทางออกจากปัญหา ผ่อนคลายความตึงเครียดและลดความเจ็บปวดในชีวิตของตัวละครในนวนิยายเรื่องด้วยแรงอธิษฐานของ กิ่งฉัตร โดยศึกษาเฉพาะตัวละครที่มีบทบาทและความสำคัญต่อเรื่อง จำนวน ๕ ตัวละคร ผลการศึกษาพบว่า ตัวละครมีการใช้กลวิธีการป้องกันตนเองในรูปแบบที่แตกต่างหลากหลาย ได้แก่ แบบก้าวร้าวทางตรง แบบก้าวร้าวทางอ้อม การกล่าวโทษผู้อื่น การหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง กระบวนการแสดงออกผ่านร่างกาย การฝันกลางวัน แบบย้อนหลังสถานการณ์ และการชดเชย ซึ่งเมื่อใช้กลวิธีดังกล่าวแล้ว ตัวละครสามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ แม้ว่าปัญหาจะไม่ได้สลายไปอย่างแท้จริงก็ตาม

## Abstract

This research aims to study the role of self defense mechanisms of the characters in the novel “Spirit of Vengeance” by Ging-Chat as the solutions, tension releasing and pain relieving. This study focuses on the 5 major role characters. The study found that all the characters used different self defense mechanisms such as active aggressive, passive aggressive, accused others, rationalization, body language, day dreaming, flashback and redemption. By using all the mentioned self defense mechanisms, the characters can continue on living their lives even though the problems are not actually solved.

## บทนำ

ชีวิตของมนุษย์ล้วนต้องเผชิญกับการต่อสู้ดิ้นรนกับความรู้สึกขัดแย้ง ทั้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตนเองและที่ขัดแย้งกับผู้อื่น ตั้งแต่ตื่นเช้าจนกระทั่งเข้านอนในตอนค่ำ มนุษย์ต้องเผชิญกับปัญหานานัปการ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการจราจรติดขัด การแก่งแย่งแข่งขัน การเอาเปรียบกันของผู้คน ในสังคม ปัญหาเศรษฐกิจ หรือแม้กระทั่งความขัดแย้งกับบุคคลใกล้ชิด เช่น คนรักหรือคนในครอบครัว ซึ่งในที่สุดแล้วย่อมสะสมกลายเป็นความตึงเครียด ที่รบกวนจิตใจ ความขัดแย้งต่าง ๆ ที่สะสมกลายเป็นแรงตึงเครียดที่รบกวนจิตใจข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ปัญหานั้นเป็นปัญหาที่มนุษย์ไม่สามารถแก้ไขให้หมดไปได้ตามที่ปรารถนา ดังนั้น มนุษย์จึงเปลี่ยนไปหาทางออกให้ตัวเองด้วยความพยายามปรับจิตใจตนเองให้อยู่ร่วมกับปัญหานั้น ได้อย่างสบายใจที่สุด ซึ่งแต่ละบุคคลอาจเลือกใช้วิธีการที่แตกต่างหลากหลายกันไป เช่น บ้างก็ปฏิเสธที่จะรับรู้ปัญหานั้น บ้างก็ปิดบังอำพราง หรือบ้างก็เลือกที่จะหลบอยู่ในโลกจินตนาการที่ตนสร้างขึ้นมาแทนที่จะยอมรับรู้ความจริง กลวิธีเหล่านี้เป็นกระบวนการที่จิตใจของมนุษย์สร้างขึ้นเองโดยอัตโนมัติ เมื่อเผชิญกับปัญหา เพื่อช่วยลดความเครียด ความกังวลใจ ความคับข้องใจ ความขัดแย้งในใจ ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์สามารถมีชีวิตอยู่รอดต่อไปได้ดี มีความสุข โดยในทางจิตวิทยาเรียกกระบวนการเหล่านี้ว่า กลไกการป้องกันตนเอง (defense mechanism) (วรารณณ์ ตระกุลสฤกษ์ดี, 2549, น. 6)

ทั้งนี้ เนื่องจากวรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนของสังคม ดังที่ ตรีศิลป์ บุญขจร (2549, น. 108) กล่าวว่า “วรรณกรรมในฐานะภาพสะท้อนของ ค่านิยม ความรู้สึกของมนุษย์ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในสังคม

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และปฏิภณสนองตอบต่อประสบการณ์ของมนุษย์  
วรรณกรรมแสดงทั้งความปรารถนาและความใฝ่ฝันของมนุษย์เป็นปรอท  
วัดปฏิภณของมนุษย์ต่อพลังกดดันในสังคม” ดังนั้นการศึกษาตัวละคร  
ในวรรณกรรมก็เท่ากับเป็นการศึกษาภาพสะท้อนของความขัดแย้งและการ  
หาทางออกจากความขัดแย้งของมนุษย์ในสังคมได้อีกทางหนึ่ง ด้วยเหตุนี้  
คณะผู้วิจัยจึงเลือกที่จะศึกษาความพยายามในการหาทางออกจากความขัดแย้ง  
ของตัวละครในนวนิยายเรื่อง **ด้วยแรงอธิษฐาน** ของ **กิ่งฉัตร** เนื่องจาก  
ตัวละครในนวนิยายเรื่องนี้มีความชัดเจนทั้งในเรื่องของการเผชิญกับสภาวะ  
แรงตึงเครียดที่ยากจะหาทางออกได้ จนนำไปสู่ความพยายามในการทำ  
ตนเองสบายใจขึ้นด้วยการใช้กลวิธนาการป้องกันตนเองแบบต่าง ๆ ซึ่งการ  
ทำความเข้าใจกลวิธนาการป้องกันตนเองเพื่อหาทางออกจากปัญหาของ  
ตัวละครดังกล่าว นอกจากจะช่วยให้เข้าใจเนื้อหาที่ตัวบทนวนิยายนำเสนอ  
ได้ดีขึ้นแล้ว ยังจะเป็นภาพสะท้อนที่ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติความเป็นมนุษย์  
ในโลกแห่งความเป็นจริงได้ดีขึ้นอีกด้วย

## วัตถุประสงค์

ศึกษาบทบาทของกลวิธนาการป้องกันตนเองในการแสวงหาทางออก  
จากปัญหาของตัวละคร

## วิธีดำเนินการศึกษา

การวิจัยเรื่อง “กลวิธนาการป้องกันตนเอง:ทางออกจากปัญหาของ  
ตัวละครในนวนิยายเรื่อง **ด้วยแรงอธิษฐาน** ของ **กิ่งฉัตร**” มีลักษณะเป็นงาน  
วิจัยจากเอกสาร (Documentary research) โดยนำเสนอผลการศึกษา

ค้นคว้าในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) และศึกษาตามหัวข้อดังต่อไปนี้

### 3.1 แหล่งข้อมูลในการศึกษาค้นคว้า

นวนิยายไทยร่วมสมัยที่ตัวละครมีปมปัญหาและมีการใช้กลวิธีการป้องกันตนเอง เพื่อหาทางออกจากปัญหานั้นอย่างชัดเจน โดยศึกษาจากนวนิยายเรื่องด้วยแรงอธิฐาน ของ กิ่งฉัตร

### 3.2 วิธีการศึกษาค้นคว้าวิจัยและรวบรวมข้อมูล

1. กำหนดวัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย
2. ศึกษาและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งในรูปแบบของนวนิยาย หนังสือ ตำรา และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. สืบค้นความคิดเห็นและพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างในประเด็นที่เกี่ยวกับการหาทางออกจากปัญหาด้วยกลวิธีการป้องกันตนเอง

### 3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ศึกษาวิเคราะห์ตัวละครที่หาทางออกจากปัญหาด้วยกลวิธีการป้องกันตนเองที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องด้วยแรงอธิฐานของกิ่งฉัตรแล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

## ผลการศึกษา

จากการวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวละครสำคัญในนวนิยายเรื่องด้วยแรงอธิฐาน ของ กิ่งฉัตร พบว่าตัวละครสำคัญในเรื่องด้วยแรงอธิฐานมีการใช้กลวิธีการป้องกันตนเองที่หลากหลายตามภูมิหลังและการเผชิญสถานการณ์ที่ต่างกัน ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวถึงเรียงตามลำดับตัวละคร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

คุณหญิงผกาเป็นมารดาเลี้ยงของตัวละครเอกหญิง เธอมีฐานะมั่งคั่ง

ร่ำรวยและมีชื่อเสียงในสังคมชั้นสูง และเป็นที่หมายปองของชายหนุ่มทั้งหลาย แต่คนที่เธอตกหลงใหลด้วยก็คือนายพลประพจน์ซึ่งหลังจากที่คุณหญิงผกาแต่งงานกับนายพลประพจน์ คุณหญิงผกาก็ประสบกับความคับข้องใจที่ต้องใช้ชีวิตคู่ร่วมกับสามีและภรรยาลับกับบุตรสาวที่เกิดจากภรรยาลับของเขาคือคนหนึ่งด้วย คุณหญิงผกาจึงอยู่ในภาวะที่คับข้องใจ กลืนไม่เข้าคายไม่ออกกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ เพราะเธอไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังที่กล่าวแล้วข้างต้นให้หมดไปได้

ในความเป็นจริงคือเธอไม่สามารถบังคับให้นายพลประพจน์ทอดทิ้งภรรยาลับและบุตรสาวได้ อีกประการหนึ่งคือคุณหญิงผกาไม่สามารถหย่าร้างจากนายพลประพจน์ได้ จึงทำให้กระบวนการทางจิตของเธอต้องทำงานโดยอัตโนมัติ โดยกระบวนการทางจิตใจของคุณหญิงผกาต้องหาทางออกจากภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกดังกล่าว เพื่อให้เธอสามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ด้วยความสบายใจมากยิ่งขึ้น จิตใจของเธอจึงสร้างกระบวนการที่ทางจิตวิทยาที่เรียกว่าเป็น “กลวิธนาการป้องกันตนเอง” ขึ้นมาเพื่อผ่อนคลายจากความทุกข์ที่เกิดขึ้น ในกรณีของคุณหญิงผกานั้นพบกลวิธนาการป้องกันตนเองแบบการก้าวร้าวทางตรง โดยแสดงออกด้วยการต่อว่าสามี กลั่นแกล้งและด่าทอวารี (ภรรยาลับ ๆ ของสามี) และวรดา (บุตรสาวของวารี) ซึ่งทั้งหมดนี้คือการก้าวร้าวทางตรง

นอกจากการก้าวร้าวทางตรงแล้ว ยังมีการกล่าวโทษผู้อื่นที่คุณหญิงผกา เธอเชื่อว่าการที่เธอมีลูกช้ำกว่าวารีทำให้เธอต้องพ่ายแพ้ให้กับวารีและการที่เธอโทษว่าวรดาทำให้ผาณิต (บุตรสาว) ต้องไปเรียนที่มหาวิทยาลัยต่างจังหวัด จากการที่เธอพยายามโทษผู้อื่นว่ามีส่วนทำให้ชีวิตเธอต้องเป็นเช่นนี้ ทำให้เธอมีการหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง โดยพยายามสร้างความเข้าใจใหม่ว่าการที่สามีมีภรรยาน้อยไม่ใช่เรื่องผิดปกติ ในสังคมไทยผู้ชายที่มีฐานะ

ทางเศรษฐกิจดีต่างกันก็มีภรรยาน้อยกันทั้งสิ้น แม้แต่บิดาของเธอก็ยังมีภรรยาน้อยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงคงไม่แปลกหากสามีของเธอจะเป็นผู้ชายที่มีภรรยาน้อยอีกคนหนึ่ง เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงกลวิธนาการป้องกันตนเองที่คุณผกาแสดงออกมาอย่างชัดเจนเพื่อให้ตนเองรู้สึกสบายใจขึ้น

“วรดา” เป็นชีวิตภาคแรกของตัวละครเอกหญิงในชาตินี้เธอเป็นบุตรสาวของ “นายพลประพจน์” กับ “วารี” ซึ่งเป็นภรรยาน้อยของนายพลประพจน์ การที่วารีมีฐานะเป็นเพียงหญิงรับใช้ในบ้านของนายพลประพจน์ ทำให้วรดานอกจากจะไม่ได้สถานภาพความเป็นลูกของนายพลประพจน์โดยเปิดเผยแล้ว เธอยังมีชีวิตความเป็นอยู่และสถานภาพไม่ต่างจากคนรับใช้ในบ้านคนหนึ่งอีกด้วย ชีวิตของวรดาประสบกับความยุ่งยากมากขึ้น เมื่อเธอไปรักกับกฤตย์ ซึ่งเป็นผู้ชายที่ “ผาณิต” น้องสาวต่างมารดาหลงรัก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ความขัดแย้งระหว่างวรดากับคุณหญิงผกาและผาณิตทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น และเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ผาณิต คุณหญิงผกา และแก้มแก้วกลั่นแกล้งวรดา

กระบวนการทางจิตของวรดาพยายามหาทางออกจากปัญหาและความทุกข์ทรมานด้วยการสร้างกลวิธนาการป้องกันตนเองในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การก้าวร้าวทางตรงหรือวิธีการสู่สถานการณ์แบบตรงไปตรงมา การที่วรดาถูกรังแกหรือถูกกดขี่อย่างรุนแรงจนเธอไม่สามารถอดทนได้อีกต่อไป จึงทำให้เธอขาดสติล้มตัวจนแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวทางตรงต่อคุณหญิงผกา อย่างเช่น ตอนที่คุณหญิงผกาต่อว่าวรดา โดยกล่าวกระแทกกระเทียบแม่ของเธอในทางเสียหาย จึงทำให้วรดาแสดงการก้าวร้าวออกมาโดยตอบโต้คุณหญิงผกาด้วยคำพูดที่มีน้ำเสียงแข็งกระด้าง แต่นอกจากเหตุการณ์นี้แล้ว โดยทั่วไปเธอไม่สามารถแสดงความเป็นตัวเองออกมาโดยตรงเหมือนตัวละครอื่นได้ เธอจึงแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวทางอ้อมมากกว่าจะแสดงออกความ

ไม่พอใจออกมาอย่างตรงไปตรงมา นอกจากนี้ยังพบการกล่าวโทษผู้อื่นด้วยความที่รวดเร็วต้องแบกรับความเจ็บปวดจากการถูกมารดาเลี้ยงกระทำเพียงฝ่ายเดียวโดยไม่สามารถตอบโต้ได้ วรดาจึงมีพฤติกรรมการกล่าวโทษผู้อื่นเพื่อให้ตนเองสบายใจ ด้วยเหตุที่วรดาเป็นลูกนอกสมรสที่ไม่ได้รับการเปิดเผยทางสังคม อยู่อย่างคนไร้อำนาจ เธอต้องใช้ชีวิตอยู่อย่างหวานอมขมกลืนภายใต้การกดขี่ข่มเหงของคุณหญิงผกาและผาณิต วรดาจึงมีความปรารถนาอยู่ตลอดเวลาที่จะพ้นไปจากชีวิตที่ถูกกดขี่ข่มเหง เธอจึงหาทางออกด้วยการ *ฝันกลางวัน* แทน โดยเธอฝันว่าจะได้รักกับผู้ชายหน้าตาดี มีความรู้ มีความมั่งคั่งร่ำรวย ซึ่งจะช่วยให้ชีวิตของเธอก้าวพ้นจากชีวิตที่ถูกกดขี่ข่มเหงในบ้านของคุณหญิงผกาได้เหมือนกับที่ เจน แอร์ ได้พบกับมิสเตอร์โรเซเตอร์ตามที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องเจน แอร์ ซึ่งเป็นนวนิยายเล่มโปรดของเธอ

เมื่อชีวิตภาคแรกได้จบลง ด้วยคำอธิษฐานอย่างแรงกล้าทำให้วรดาได้กลับชาติมาเกิดใหม่เป็น “นัทธมน” บุตรสาวของ “นิกร” และ “มนทิรา” การที่วรดากลับชาติมาเกิดใหม่ในครอบครัวชนชั้นกลางของนิกรและมนทิรา ทำให้เธอมีชาติกำเนิดที่เป็นที่ยอมรับและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าในอดีตชาติที่เกิดเป็นวรดา แต่การที่เธอมีสถานภาพเป็นเพียงชนชั้นกลางคนหนึ่งในสังคมก็ไม่ทำให้เธอมีสถานภาพพิเศษที่จะทำอะไรได้ตามใจเหมือนคนที่เกิดมาร่ำรวยหรือมีอำนาจมากในสังคม ดังนั้นถึงแม้ว่านัทธมนจะเกิดมาพร้อมพลังพิเศษ แต่เธอก็ไม่สามารถใช้พลังพิเศษนั้นได้อย่างตรงไปตรงมาเสมอไป และส่งผลให้เธอยังคงมีรูปแบบของการใช้กลวิธนาการป้องกันตนเองที่หลากหลายอยู่ไม่ต่างจากในอดีตชาติได้แก่ การก้าวร้าวทางตรงในชาติภพใหม่การที่วรดากลับชาติมาเกิดใหม่เป็น “นัทธมน” หญิงสาวที่มีพลังพิเศษ ซึ่งทำให้เธอสามารถตอบโต้คนที่ทำร้ายหรือทำให้เธอไม่พอใจได้ระดับที่รุนแรงมากกว่าตอนที่เธอเป็นวรดา จึงพบว่าเธอมีพฤติกรรมก้าวร้าวทางตรงบ่อยครั้งขึ้น

เป็นต้นว่า เมื่อแม่และเธอถูกชายกลุ่มหนึ่งรุมทำร้าย เธอก็ตอบโต้ชายกลุ่มนั้น ด้วยวิธีการก้าวร้าวทางตรงแบบตรงไปตรงมา นอกจากเหตุการณ์ที่นัทมณ ใช้พลังพิเศษตอบโต้กลุ่มคนที่ทำร้ายแม่และตัวเธอเองแล้ว การใช้พลังจิต ทำร้ายและขังกฤตย์ไว้ในห้องเก็บของ เพราะต้องการแก้แค้นกฤตย์เนื่องจาก นัทมณเข้าใจผิดว่ากฤตย์คือคนร้ายที่จี้บรรดาไปขังไว้ในหลุมหลบภัยเก่า จนกระทั่งขาดน้ำขาดอาหารเสียชีวิตไป เธอจึงต้องการแก้แค้นกฤตย์ให้ได้รับความทุกข์ทรมานด้วยวิธีการเดียวกันกับที่ทำให้บรรดาเสียชีวิตในอดีตชาติ ทำให้หลังจากเธอเปิดเผยตัวตนของตนเองในอดีตชาติให้กฤตย์ได้รับรู้แล้ว เธอก็แสดงออกแบบก้าวร้าวทางตรงต่อเขา

การก้าวร้าวทางตรงของนัทมณไม่ได้เกิดขึ้นได้ในทุกโอกาส แต่เกิดขึ้นเฉพาะโอกาสที่เธอเป็นฝ่ายถูกรุกระทำอย่างรุนแรงจนเธอไม่สามารถควบคุมความโกรธแค้นได้อีกต่อไป เธอจึงจะใช้พลังพิเศษเพื่อแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวทางตรงต่อบุคคลที่ทำร้ายเธอ การที่นัทมณใช้พลังพิเศษในการก้าวร้าวทางตรงได้ในขอบเขตที่จำกัด เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาวะของ “คนตัวเล็กๆ ในสังคม” ของนัทมณที่ไม่ต่างจากในอดีตชาติ ถึงแม้ว่าจะมีชาติกำเนิดที่เป็นที่ยอมรับมากกว่าในชาติที่เกิดเป็นบรรดาก็ตาม สถานะของ “คนตัวเล็ก ๆ” ทำให้นัทมณไม่สามารถแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวทางตรงได้ในทุกครั้งที่เธอไม่พอใจ แม้ว่าเธอจะมีพลังพิเศษมากมายเพียงใดก็ตาม

ด้วยเหตุนี้ การก้าวร้าวทางอ้อมจึงยังคงเป็นพฤติกรรมหลักของเธอ เพราะถึงแม้ว่านัทมณจะเกิดในครอบครัวชนชั้นกลางที่ทำให้เธอมีชาติกำเนิดที่เป็นที่ยอมรับและมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าในอดีตชาติที่เธอเกิดเป็นบรรดา แต่การที่เธอมีสถานะเป็นเพียงชนชั้นกลางคนหนึ่งในสังคมก็ไม่ได้ทำให้เธอมีสถานะพิเศษที่จะทำอะไรได้ตามความต้องการของตนเองเหมือนกับคนที่เกิดมามีอำนาจหรือมีอำนาจมากในสังคมอย่าง “เต้ย” เพื่อนของเธอที่เป็น

ลูกขายนักการเมือง ดังนั้นเมื่อเธอถูกเตี้ยกลั่นแกล้งเธอจึงไม่สามารถตอบโต้ได้อย่างตรงไปตรงมาได้ แต่ใช้วิธีการตอบโต้แบบก้าวร้าวทางอ้อมด้วยการอาศัยพลังจิต ทำให้คนทั่วไปเข้าใจผิดว่าเตี้ยประสบอุบัติเหตุหล่มเอง นอกจากเหตุการณ์ที่นัทมนตอบโต้เตี้ยแล้ว นัทมนยังใช้พลังจิตตอบโต้ปณิดา (มายสาวที่หลงรัก กฤตย์) ด้วยวิธีการก้าวร้าวทางอ้อมอีกด้วย เช่น ตอนที่ปณิดากล่าววาจาเหน็บแนมและดูถูกเธอ แต่เนื่องปณิดาอยู่ในสถานะของเพื่อนเจ้านาย นัทมนจึงไม่สามารถแสดงความไม่พอใจหรือก้าวร้าวทางตรงต่อปณิดาได้อย่างตรงไปตรงมา เธอจึงต้องเลี่ยงไปใช้วิธีการก้าวร้าวทางอ้อมด้วยการใช้พลังพิเศษบังคับให้กัมพูหนีบนิ้วปณิดาแทน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า จากชาติที่เป็นวรดาสู่ชาติที่เป็นนัทมน ตัวละครเอกหญิงยังคงอยู่ในสถานะของ “คนตัวเล็ก ๆ” ที่ไร้ซึ่งอำนาจทางสังคมด้วยเหตุนี้ กลวิธีการป้องกันตนเองที่เธอมักเลือกใช้ทั้งในสองชาติจึงไม่ต่างกันคือ เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่เธอไม่พอใจจึงมักเป็นกลวิธีการป้องกันตนเองที่หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าโดยตรงแต่แสดงออกด้วยวิธีอื่นได้แก่ การก้าวร้าวทางอ้อม การกล่าวโทษผู้อื่น และการผ่นกลางวัน มากกว่าจะเป็นการก้าวร้าวทางตรง

กฤตย์ เป็นตัวละครเอกชาย ที่มีชีวิตอยู่ในภาคอดีตและภาคปัจจุบัน ในภาคอดีตกฤตย์เป็นบุตรชายของนายเกื้อซึ่งเป็นมหาเศรษฐีชาวไทยเชื้อสายจีนกับ ม.ร.ว.หญิงสายพิน ซึ่งเป็นชนชั้นสูงไทย และได้สำเร็จการศึกษาด้านสถาปนิกจากต่างประเทศจึงทำให้กฤตย์ได้รับการยอมรับจากสังคม แต่ชีวิตของเขากลับไม่ได้ราบรื่นไปเสียทุกอย่าง เพราะเมื่อเขาพบรักกับวรดา ความรักของทั้งคู่ถูกกีดกันและภายหลังวรดาก็ถูก “แกมแก้ว” น้องสาวของกฤตย์ฆ่าตาย เป็นเหตุให้กฤตย์ไม่อาจสมหวังในความรักได้ ดังนั้นนอกจากจิตใจของกฤตย์จะสร้างกระบวนการในการทำความเข้าใจกับสภาวะการสูญเสีย

หญิงคนรักแล้ว ยังต้องหาทางออกในเรื่องของความต้องการทางเพศอีกด้วย เพื่อให้เขาสามารถดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้อย่างปกติสุข

จากการศึกษาพบว่ากระบวนการทางจิตของเขามีการหาทางออก โดยใช้กลวิธานการป้องกันตนเองแบบ การสร้างกลวิธานการป้องกันตนเองแบบหนีสถานการณ์ คือพยายามที่จะหลบหนี เนื่องจากกฤตย์ไม่สามารถที่จะอยู่ร่วมกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ที่เกี่ยวข้องกับความรัก ความผูกพันที่เกิดขึ้นระหว่างเขากับบรรดาได้ จึงต้องหนีปัญหาด้วยการไปอยู่ต่างประเทศแทน การประพฤติตนแบบย้อนหลัง เขาพยายามที่จะทำให้ตัวเองมีความสุข เขาจึงซื้อบ้านทรงไทยของนายพลประพจน์ และการอ่านนวนิยายเรื่องเจนแอร์ ซึ่งเป็นนวนิยายที่เป็นสื่อรักที่ทำให้กฤตย์และบรรดาได้พบรักกัน และการชดเชย หรือการหาทางทดแทน สิ่งที่เขาปรารถนา แต่ไม่อาจสมหวังได้ โดยกรณีของกฤตย์มีการทดแทน 2 ลักษณะ คือ การทดแทนความรัก คือ ความพยายามที่จะให้นัธมนเป็นตัวแทนบรรดา เนื่องจากเธอมีรูปร่างหน้าตาคล้ายกับบรรดาจึงทำให้หัวใจของกฤตย์มีความหวังและนึกถึงความหลังเมื่อครั้งที่ยังรักกับบรรดาอยู่ และการทดแทนทางความต้องการทางเพศ ในช่วงชีวิตที่ผ่านมาของกฤตย์หลังจากที่บรรดาตายจากไป ถึงแม้ว่าเขาจะไม่ได้แต่งงานใหม่แต่เขาก็ได้มีความสัมพันธ์ทางเพศ กับหญิงสาวคนอื่นเพื่อตอบสนองความต้องการด้านเพศของเขา ทำให้เขาสามารถใช้ชีวิตอย่างเป็นปกติสุข จนกระทั่งถึงวันที่ได้พบและครองคู่กับนัธมนหรือก็คือบรรดาที่กลับชาติมาเกิดใหม่ในภพปัจจุบันนั่นเอง

แถมแก้ว เป็นน้องสาวคนเล็กของกฤตย์ เธอถูกครอบครัวเลี้ยงดูมาแบบตามใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากบิดาของเธอทำให้แถมแก้วเป็นคนเอาแต่ใจ เมื่อตกอยู่ในสถานการณ์ที่ตนเองไม่พอใจ เธอจะแสดงพฤติกรรมหาทางออก ด้วยการสร้างกลวิธานการป้องกันตนเองในรูปแบบต่าง ๆ เนื่องจากแถมแก้ว

เป็นบุตรสาวคนเล็กของครอบครัวที่ถูกเลี้ยงดู อย่างตามใจมาตลอดตั้งแต่เล็กจนโต ทำให้เธอเคยชินที่จะแสดงความรู้สึกไม่พอใจออกมาอย่างตรงไปตรงมาต่อบุคคลที่ทำให้เธอรู้สึกไม่พอใจและบุคคลอื่น ๆ ที่อยู่รอบข้างเธอ

เกมแก้วใช้พฤติกรรมก้าวร้าวเป็นอาวุธสำคัญทั้งในการตอบโต้บุคคลในครอบครัวโดยเฉพาะกับพี่ชายที่ไม่ยอมทำตามความประสงค์ของเธอ ฉะนั้นการก้าวร้าวทางตรงจึงเป็นอาวุธสำคัญในการแสดงออกเพื่อตอบสนองความต้องการของตัวเอง เช่น การไม่สมหวังกับความรักระหว่างเธอกับผู้กองปิติ จึงทำให้เกมแก้วโกรธแค้นเปลี่ยนจากหญิงสาวที่พูดจาอ่อนหวานกับชายหนุ่มที่เธอรัก กลายเป็นพูดจาหยาบค้ายเพื่อทำให้ตนเองรู้สึกสบายใจ แต่ในบางสถานการณ์ที่เกมแก้วไม่สามารถแสดงออกถึงพฤติกรรมการก้าวร้าวทางตรงได้ โดยเฉพาะกับพี่ชายที่มีฐานะอยู่เหนือกว่าเธอทุกประการ อย่างในสถานการณ์ที่ถูกพี่ชายขัดใจแต่ไม่สามารถตอบโต้ได้ จึงต้องแสดงออกโดยการแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวทางอ้อมแทน เช่น การกระแทกกับพื้นเพื่อระบายอารมณ์ การต่อว่าคนรับใช้ในบ้านเมื่อตนเองถูกพี่ชายต่อว่า ดังนั้นเมื่อเธอถูกพี่ชายขัดใจเธอก็จะแสดงออกโดยการก้าวร้าวทางอ้อมแทน เพื่อเป็นการระบายอารมณ์ให้ตนเองรู้สึกสบายใจ

นอกจากนี้เกมแก้วยังหลีกเลี่ยงความเจ็บปวดที่เกิดจากความไม่สมหวังทั้งในเรื่องความรัก ชีวิตคู่ และความพิการของบุตรสาว โดยเลือกที่จะมองข้ามจุดบกพร่องหรือความผิดพลาดของตัวเองแต่โยนความผิดไปให้แก่อื่นแทน ซึ่งกระบวนการเหล่านี้เป็นกระบวนการที่จิตใจของเกมแก้วสร้างขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงการยอมรับความจริงที่ว่าชีวิตของเธอเกิดความผิดพลาดและไม่สมบูรณ์แบบตามที่เธอคาดหวังไว้ เพื่อช่วยให้เธอรู้สึกสบายใจขึ้น ซึ่งเป็นกลวิธนาการป้องกันตนเองแบบการกล่าวโทษผู้อื่น เนื่องจากเกมแก้วเป็นคนที่มีความมั่นใจในตนเองและเธอคิดเสมอว่าทุกอย่างในชีวิตจะต้อง

สมบูรณ์แบบดั่งนั้นเมื่อเธอรู้สึกเกิดข้อผิดพลาดต่อตนเอง แกรมแก้วก็จะมี การหาเหตุผลเข้าข้างตนเองเพื่อพ้นจากความผิดพลาดที่เกิดขึ้นต่อตนเอง

นอกจากนี้แกรมแก้วยังมีพฤติกรรมหาทางออกด้วยการสร้างกลวิธาน ในการป้องกันตนเองที่ต่างจากตัวละครอื่นคือกระบวนการแสดงออกผ่าน ร่างกาย ซึ่งการแสดงอาการทางร่างกายของแกรมแก้วเมื่อถูกขัดใจเธอ จะมีอาการสั่นกระตุกชักเกร็งและไม่สามารถควบคุมร่างกายของตนเองได้ เช่น ในสถานการณ์ที่เธอเสียใจที่ไพโรจน์อดีตสามีพาตัวลินจันทร์ (บุตรสาว ของแกรมแก้ว) ไป ทำให้แกรมแก้วรู้สึกเสียใจมาก แต่ไม่สามารถ ทำอะไรได้ จึงเกิดเป็นการแสดงออกผ่านร่างกาย ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนความขัดแย้ง ภายในจิตใจของแกรมแก้วและความพยายามที่จะแก้ไขความขัดแย้งนั้น ให้กลายเป็นอาการทางด้านร่างกาย เพื่อให้ตนเองสบายใจและในภายหลัง ยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองกับผู้อื่นให้ได้ในสิ่งที่เธอต้องการ ได้อีกด้วย ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชีวิตของแกรมแก้วในแต่ละช่วงเวลาบาง เหตุการณ์ แม้ว่าจะไม่สามารถจัดการให้เป็นไปตามความต้องการของเธอได้ ทั้งหมด แต่เธอก็สามารถแก้ไขให้ผ่อนคลายลงไปได้บ้าง ด้วยการแสดง พฤติกรรมหาทางออกด้วยการสร้างกลวิธานการป้องกันตนเองในแบบต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น

## บรรณานุกรม

- กึ่งฉัตร. (2538). **ด้วยแรงอธิษฐาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดีแอลเอส.
- กระแสร มาลา야ภรณ์. (2516). **วรรณคดีเปรียบเทียบเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ: โรงเรียนสตรีในตึกศึกษาแผนกการพิมพ์.
- ตรีศิลป์ บุญขจร. (2553). **ด้วยแสงแห่งวรรณคดีเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศูนย์วรรณคดีศึกษา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เต็มศักดิ์ คทวนิช. (2547). **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- นพมาศ อึ้งพระ (ธีระเวคิน). (2546). **ทฤษฎีบุคลิกภาพและการปรับตัว**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พาล์มเมอร์ท, เฮเลน. (2552). **เอ็นเนียแกรม ศาสตร์เพื่อความเข้าใจตนเองและผู้อื่น (THE ENNEAGRAM: Understanding yourself and the Others in Your life)**. (วาจาสิทธิ์ ลอเสรีวานิช, ผู้แปล). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- พิมพ์รัตน์ บังศรี. (2552). **วิเคราะห์นวนิยายของกึ่งฉัตร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พิริยะดิศ มานิตย์. (2556). **ศัพท์จิตวิเคราะห์สำหรับวรรณคดีวิจารณ์: คำอธิบายตามแนวของซิกมันด์ ฟรอยด์**. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลินจง จันทรวราหิตย์. (2548). **วรรณกรรมวิจารณ์**. นครปฐม: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.

- วราภรณ์ ตระกูลสฤษฎี. (2549). **จิตวิทยาการปรับตัว**. พิมพ์ครั้งที่ 3.  
กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- วาทีณี ศิริชัย. (2553). **การสร้างตัวละครต่อเนื่องในนวนิยายของกึ่งฉัตร**.  
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย  
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2551). **ทฤษฎีจิตวิทยาบุคลิกภาพ (รู้เรา รู้เขา)**.  
พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- อเนกกุล กริแสง. (2552). **จิตวิทยาทั่วไป (General Psychology)**.  
(สุภาณี สนธิรัตน์, ผู้แปล). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ:  
เนติกุลการพิมพ์.
- อุษณีย์ พงศ์ประยูร. (2536). **วิเคราะห์ตัวละครอิจฉาฝ่ายหญิงเชิงจิตวิทยา  
ในนวนิยายไทยปัจจุบัน**. ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชา  
ภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

การศึกษาเปรียบเทียบบทพระราชนิพนธ์  
เรื่องพระมหาชนก ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว  
ภูมิพลอดุลยเดชฯ กับภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชัน

The Comparative Study of the story of  
Mahajanaka by His Majesty King Bhumibol  
Adulyadej's Royal Literary Work and the  
Adapted Animation Version



ชาญภาพร จันทรา\*  
ธิดิญา บุญประเสริฐ\*  
ณัฐริกา อุดมพันธ์\*  
ลลิตา ฉัตรแก้ว\*

\* นักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย คณะครุศาสตร์  
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

## บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ กับภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันที่จัดสร้างโดยสำนักงานส่งเสริมอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์แห่งชาติ (องค์การมหาชน) ร่วมกับสมาคมผู้ประกอบการแอนิเมชันและคอมพิวเตอร์กราฟิกส์ไทย ผลการศึกษาพบว่าภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันมีการดัดแปลงในด้านเนื้อเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร ฉาก บทสนทนา และวิธีดำเนินเรื่อง ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการดัดแปลง มี 3 ปัจจัย คือ ปัจจัยในการใช้สื่อ ปัจจัยด้านการตีความ และปัจจัยด้านผู้ชม

## Abstract

The purpose of this research is to study and compare the story of Mahajanaka by His Majesty King Bhumibol Adulyadej's royal literary work and the adapted animation version by Software Industry Promotion Agency (Public Organization) and Thai Animation & Computer Graphics Association. The study found that Mahajanaka the animation version adapted the story, theme, characters, setting, dialogues and plot. The major factors that lead to the adaptation are media factor, story interpretation factor and audience's factor.

## บทนำ

พระมหากษัตริย์ บพพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เป็นบพพระราชนิพนธ์อีกเรื่องหนึ่งที่ทรงคุณค่าอย่างหาที่เปรียบมิได้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้จัดพิมพ์ในปกากัญจนภิเษก วาระที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี ในปีพุทธศักราช 2539 แนวคิดสำคัญของเรื่อง คือมุ่งสอนให้ผู้อ่านตระหนักถึงความเพียรเพื่อที่จะฝ่าฟันทุกอุปสรรคให้ผ่านพ้น ซึ่งข้อคิดนี้เป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้ทรงสนพระราชหฤทัย ในการนำชาดกเรื่องนี้มาทรงพระราชนิพนธ์ ขึ้นใหม่หลังจากที่ได้ทรงสดับพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (วินมมสาโรมหาเถร) วัดราชผาติการาม เมื่อ พ.ศ. 2520 โดยทรงแปลจากต้นฉบับในพระไตรปิฎก (พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดกเล่มที่ 4 ภาคที่ 2 ) ทรงดัดแปลงเล็กๆ น้อยๆ ให้เข้าใจง่ายขึ้น และเสร็จสมบูรณ์ เมื่อ พ.ศ. 2531 (สุภัทรา โกไศยกานนท์, 2556, น. 58)

เรื่องพระมหากษัตริย์ นอกจากจะเป็นวรรณกรรมที่ใช้สำหรับอ่านแล้วยังได้มีการนำเรื่องพระมหากษัตริย์มาจัดทำเป็นการ์ตูนแอนิเมชันที่น่าตื่นตาตื่นใจ มีแสง สี เสียง และองค์ประกอบอีกมากมายที่ทำให้น่ารับชมเป็นอย่างยิ่งที่จัดสร้างโดยสำนักงานส่งเสริมอุตสาหกรรม ซอฟต์แวร์แห่งชาติ (องค์การมหาชน) ร่วมกับสมาคมผู้ประกอบการแอนิเมชันและคอมพิวเตอร์กราฟิกส์ไทย

แต่อย่างไรก็ตามเมื่อมีการนำวรรณกรรมที่ใช้สำหรับอ่านนำมาจัดทำเป็นการ์ตูนแอนิเมชัน ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีการตัด การเพิ่ม การดัดแปลงบางอย่างลงไปเพื่อให้เหมาะสมกับผู้ชม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะการศึกษาเปรียบเทียบบพพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหากษัตริย์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ กับ

ภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชัน ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งผู้ศึกษาได้ศึกษาในด้านของโครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร ฉาก บทสนทนา และวิธีการดำเนินเรื่อง นอกจากนี้ยังศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการดัดแปลงวรรณกรรมการอ่านเป็นวรรณกรรมการแสดง

### วัตถุประสงค์ในการวิจัย

2.1 ศึกษาเปรียบเทียบพระมหากษัตริย์พระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ กับภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชัน ในด้านโครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร ฉาก บทสนทนา และวิธีการดำเนินเรื่อง

2.2 ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดการดัดแปลงวรรณกรรมการอ่านเป็นวรรณกรรมการแสดง

### ระเบียบวิธีวิจัย

#### 3.1 ขั้นตอนการวิจัย

1. สรุปรวเอกสาร บทความ วิทยานิพนธ์ และหนังสือเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ และการดัดแปลงวรรณกรรมการอ่านเพื่อเป็นวรรณกรรมการแสดง

2. ศึกษาพระมหากษัตริย์พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ และภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันจากบทพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก

3. เปรียบเทียบพระมหากษัตริย์พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ และภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันจากบทพระราชนิพนธ์เรื่อง พระมหาชนก

#### 4. วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดการดัดแปลงวรรณกรรมเรื่อง

พระมหาชนก

#### 5. สรุปผลและข้อเสนอแนะ และเรียบเรียงเป็นรูปเล่มวิจัย

### 3.2 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

1. พระมหาชนกฉบับพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ

2. ภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชัน

### 3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ และเว็บไซต์โครงการเครือข่ายห้องสมุดในประเทศไทย ThaiLIS-Thai Library Integrated System สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ([www.tdc.thailis.or.th](http://www.tdc.thailis.or.th)) โดยแบ่งหัวข้อในการเก็บรวบรวมข้อมูล 4 ข้อ ดังนี้

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องเล่าพระมหาชนก

1.1 พระมหาชนกชาดก โดยจะแบ่งการศึกษา ดังนี้

1.1.1 ความหมายของชาดก

1.1.2 ประเภทของชาดก

1.1.3 ความสำคัญของพระมหาชนกชาดก

1.1.4 เนื้อเรื่องย่อของพระมหาชนกชาดก

1.2 พระมหาชนกฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ โดยจะแบ่งการศึกษา ดังนี้

1.2.1 เสียงตอบรับจากพระมหาชนกฉบับพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ

1.3 ความแพร่หลายของพระมหากษัตริย์ในศิลปะแขนงอื่น ๆ โดยจะแบ่งการศึกษาดังนี้

1.3.1 ด้านประติมากรรม

1.3.2 ด้านจิตรกรรม

1.3.3 ด้านคีตกรรม

1.3.4 ด้านวรรณกรรม

1.3.5 ด้านนาฏกรรม

2. แอนิเมชัน (Animation) โดยแบ่งการศึกษา ดังนี้

2.1 ความหมายของการ์ตูนแอนิเมชัน

2.2 ประเภทของแอนิเมชัน

2.3 แอนิเมชันกับสังคมไทย

2.4 ภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันจากบทพระราชนิพนธ์

เรื่อง “พระมหากษัตริย์

3. แนวคิดในการดัดแปลงวรรณกรรม โดยแบ่งการศึกษา ดังนี้

3.1 ความหมายของการดัดแปลงวรรณกรรม

3.2 กลวิธีการดัดแปลงวรรณกรรม

3.3 วิธีการดัดแปลงวรรณกรรม

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งการศึกษา ดังนี้

4.1 งานวิจัยเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์

4.2 งานวิจัยเกี่ยวกับการดัดแปลงวรรณกรรมที่อ่านเป็น

วรรณกรรมการแสดง

## ผลการศึกษา

4.1 ด้านโครงเรื่องของภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันมีการดัดแปลงต่างจากพระมหากษัตริย์พระราชนิพนธ์ทั้งหมด 6 ลักษณะ คือ การเพิ่มเหตุการณ์ การเพิ่มรายละเอียดของเหตุการณ์ การตัดเหตุการณ์ การตัดรายละเอียดของเหตุการณ์ การเปลี่ยนเหตุการณ์ และการย้อนเหตุการณ์

โดยการเพิ่มเหตุการณ์พบ 5 ลักษณะ คือ การเพิ่มเพื่อสร้างความตื่นเต้น การเพิ่มเพื่อสร้างปมขัดแย้ง การเพิ่มเพื่อทวิการคลี่คลายปมขัดแย้ง การเพิ่มเพื่อเชื่อมเหตุการณ์ และการเพิ่มเพื่อให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของตัวละครที่เด่นชัด เนื่องจากผู้ผลิตต้องการให้ภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันมีความสมจริงและเป็นเหตุเป็นผลกันมากขึ้น

การเพิ่มรายละเอียดของเหตุการณ์พบ 3 ลักษณะ คือ การเพิ่มเพื่อให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของตัวละครที่เด่นชัด การเพิ่มเพื่อทวิปมขัดแย้ง และการเพิ่มเพื่อสร้างความตื่นเต้นใจ เนื่องจากภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันเป็นสื่อโสตทัศนจึงจำเป็นต้องให้มีความน่าสนใจ และสร้างความตื่นเต้นใจให้กับผู้ชม

การตัดเหตุการณ์พบ 3 ลักษณะ คือ การตัดเหตุการณ์ที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อย การตัดเหตุการณ์ที่ซ้ำ การตัดเหตุการณ์ที่ไม่เหมาะสมโดยเหตุการณ์ที่ตัดไปเป็นเหตุการณ์ที่ไม่สำคัญสามารถตัดออกไปได้โดยไม่กระทบกับเนื้อเรื่อง การตัดรายละเอียดของเหตุการณ์พบ 1 ลักษณะ คือ การตัดเพื่อให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของตัวละครที่เด่นชัดขึ้น เนื่องจากผู้ผลิตต้องการปรับบุคลิกภาพของพระโพลชนกให้เป็นคนดี เพราะเป็นบิดาของพระสวีสวีเทวีซึ่งเป็นนางเอกของเรื่อง

การเปลี่ยนเหตุการณ์พบ 2 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนเพื่อให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของตัวละครที่เด่นชัดขึ้น และเปลี่ยนเพื่อต้องการให้ฉาก

สวยงาม ทั้งนี้เพราะต้องการปรับปรุงคุณภาพของพระโพลชนกให้เป็นคนดี และฉากมีความสวยงามมากขึ้น ส่วนการย้อนเหตุการณ์พบ 1 ลักษณะ คือ เพื่อให้เห็นเหตุการณ์ที่ชัดเจนขึ้น

4.2 แก่นเรื่อง ภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันมีการแตกแก่นเรื่องออกมาทั้งหมด 3 แก่นเรื่อง เนื่องจากผู้ผลิตได้แบ่งเนื้อเรื่องออกเป็น 3 องก์ สำหรับบอกอากาศทั้งหมด 3 วัน ในแต่ละวันที่ภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันจบลง จึงมีการสรุปแก่นเรื่องทุกวัน และในภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันมีการสรุปแก่นเรื่องออกมาอย่างชัดเจนเพื่อให้เยาวชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่ยังไม่สามารถตีความแก่นเรื่องได้ให้มีความเข้าใจตรงกัน

4.3 ตัวละคร พบว่าในภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันมีการแบ่งตัวละครออกเป็น 3 ลักษณะ คือ ตัวละครที่เป็นสัตว์ ตัวละครที่เป็นมนุษย์ และตัวละครที่เป็นอมมนุษย์ โดยมีลักษณะการดัดแปลง 3 ลักษณะ คือ การตัดตัวละคร การเพิ่มตัวละคร และการเพิ่มบทบาทของตัวละคร

การตัดตัวละคร พบว่า ในภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันมีการตัดตัวละครออกไป 1 ตัว คือ เต่า

การเพิ่มตัวละคร พบว่า ในภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันได้มีการเพิ่มตัวละครเข้ามา 3 ลักษณะ คือ ตัวละครที่เป็นสัตว์ เช่น นก เสือ ตัวละครที่เป็นมนุษย์ เช่น ชีวกาล ตัวละครที่เป็นอมมนุษย์ เช่น นางฟ้า เป็นต้น

การเพิ่มบทบาทของตัวละคร พบว่า ในภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันได้มีการเพิ่มบทบาทของตัวละครที่เป็นมนุษย์ เช่น อำมาตย์ พระโพลชนก ทหาร กะลาสี และประชาชน

4.4 ฉากพบว่าในภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันมีฉากมากกว่าในฉบับพระราชนิพนธ์ทั้งสิ้น 6 ฉาก เช่น เหตุการณ์ตอนทหารส่วนหนึ่งช่วยเหลือพระโพลชนกให้หนีออกจากเมืองอย่างปลอดภัย ในเหตุการณ์นี้ได้มีการสร้าง

ฉากใหม่ ได้แก่ หน้าผา เหตุการณ์ตอนอำมาตย์ทำหลักฐานปลอมมาให้ พระอริยฐานก ในเหตุการณ์นี้ได้มีการสร้างฉากใหม่ ได้แก่ โรงเก็บอุปกรณ์ การเกษตร เหตุการณ์ตอนพวกเด็ก ๆ ทำกับดักแก่งลิงพระมหาชนก ในเหตุการณ์นี้ได้มีการสร้างฉากใหม่ ได้แก่ ใต้ต้นไม้ใหญ่ เป็นต้น เนื่องจาก ผู้ผลิตภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันได้มีการเพิ่มเหตุการณ์และเพิ่มรายละเอียด ของเหตุการณ์จึงทำให้มีฉากมากกว่าในฉบับพระราชนิพนธ์ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ เนื้อเรื่องเกิดความสมจริง น่าสนใจ และเป็นเหตุเป็นผลกันมากยิ่งขึ้น

4.5 บทสนทนา พบว่า ในภาพยนตร์การ์ตูนภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันมีการดัดแปลง 5 ลักษณะ คือ การเพิ่มบทสนทนาจากเหตุการณ์เดิม เช่น เหตุการณ์ตอนพระอริยฐานกได้เป็นอุปราชพระโปลชนกได้เป็นเสนาบดี การเพิ่มบทสนทนาจากเหตุการณ์ใหม่ เช่น เหตุการณ์ตอนอำมาตย์ใส่ร้ายพระโปลชนกว่าเป็นกบฏ การตัดบทสนทนา เช่น เหตุการณ์ตอนพระโปลชนกแผ่อิทธิพลทั่วชายแดนจึงคิดจะเอาราชสมบัติคืน การตัดทอนบทสนทนา เช่น เหตุการณ์ตอนพระโปลชนกส่งสาส์นเพื่อเจรจา และการสลับบทสนทนาจากเหตุการณ์เดิม เช่น เหตุการณ์ตอนพระเทวีลงไปอาบน้ำ

4.6 กลวิธีในการดำเนินเรื่อง พบว่าการเปิดเรื่องพระมหากษัตริย์ พระราชานิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ เปิดเรื่อง โดยการเขียนเป็นร้อยแก้วธรรมดาไว้สำหรับอ่าน แต่ภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันจะเปิดเรื่องโดยการขับเสภา มีการดำเนินเรื่องเรียงลำดับเหตุการณ์ตามปฐกิติ มีการการดำเนินเรื่องย้อนเหตุการณ์ในบางตอนเท่านั้น และมีการดำเนินเรื่องตัดสลับเหตุการณ์เพียง 4 เหตุการณ์เท่านั้น และนอกจากนี้ การปิดเรื่อง จบเรื่องแบบสุขนานุกรม เพราะตัวละครสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ ส่วนวิธีการนำเสนอเรื่องนั้นในเรื่องพระมหากษัตริย์นำเสนอเรื่องหลากหลายวิธี คือการนำเสนอเรื่องด้วยการบรรยาย การนำเสนอเรื่องด้วย

บทสนทนา การนำเสนอเรื่องด้วยภาพ และสิ่งที่เพิ่มมาในภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชัน คือการนำเสนอเรื่องด้วยการขับเสภา

4.7 การดัดแปลงวรรณกรรมการอ่านเป็นวรรณกรรมการแสดงพบว่า มีปัจจัยในการดัดแปลงวรรณกรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งมี 3 ปัจจัย คือ

ปัจจัยในการใช้สื่อ จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้พระมหากษัตริย์พระราชนิพนธ์เปลี่ยนแปลงมาเป็นภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชัน เพราะแอนิเมชันเป็นการสร้างภาพเคลื่อนไหวโดยการฉายภาพนิ่งหลายๆ ภาพต่อเนื่องกันด้วยความเร็วสูง มีแสง สี เสียง ที่ตื่นตาตื่นใจ มากกว่าการอ่านแบบร้อยแก้วธรรมดา ดังนั้นผู้สร้างภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันจึงคิดจัดสร้างภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันเรื่องพระมหากษัตริย์มาเพื่อให้เยาวชนได้รับชม เพราะเป็นสื่อที่ดูแล้วเข้าใจได้ง่าย น่าสนใจ และเป็นสื่อที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ปัจจัยด้านการตีความ พบว่า พระมหากษัตริย์พระราชนิพนธ์จะต้องอาศัยความเข้าใจ ความสามารถ ประสบการณ์เดิม และความรู้สึกของผู้อ่านแต่ละคน การตีความของทุกคนอาจไม่ตรงกันเสมอไป โดยในกระบวนการอ่านเพื่อตีความนั้นผู้อ่านจะต้องใช้ความรู้ ความสามารถในการแปลความ จับใจความสำคัญ การสรุปความ รวมทั้งการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของข้อความ แต่ภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชัน อาจไม่ต้องอาศัยประสบการณ์เดิม เนื่องจากมีการนำเสนอเป็นภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันซึ่งมีภาพ แสง สี เสียง ที่ทำให้ผู้ชมได้เข้าใจในเรื่องอยู่แล้วจึงไม่ต้องนำประสบการณ์เดิมมาใช้

ปัจจัยด้านผู้เสพ พบว่า กลุ่มเป้าหมายของภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันคือเยาวชน ผู้ผลิตจึงดัดแปลงเนื้อหาบางเล็กน้อยแต่ยังคงยึดเนื้อหาจากพระราชนิพนธ์เป็นหลัก โดยมีการเพิ่มเหตุการณ์ การเพิ่ม

รายละเอียดของเหตุการณ์ การตัดเหตุการณ์ การตัดรายละเอียดของเหตุการณ์ การเพิ่มฉาก การเพิ่มรายละเอียดของฉาก และการเพิ่มบทบาทของตัวละครนำด้วยการเน้นให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของตัวละครนั้น ๆ ให้ชัดเจนและเข้าใจได้โดยง่าย เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายคือ เยาวชน

### อภิปรายผล

จากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า ภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันที่ดัดแปลงจากพระมหากษัตริย์พระราชนิพนธ์มีความแตกต่างจากฉบับพระราชนิพนธ์ 6 ส่วน ได้แก่ **โครงเรื่อง** พบว่า มีการนำเสนอเรื่องโดยยึด โครงเรื่องตามบทพระราชนิพนธ์เป็นหลัก โดยมีการเพิ่มเหตุการณ์ ตัดเหตุการณ์ เปลี่ยนเหตุการณ์ และการย้อนเหตุการณ์ในบางส่วน เพื่อให้เนื้อเรื่องมีความยาวเหมาะสมกับการนำเสนอภายในระยะเวลาที่กำหนด **แก่นเรื่อง** พบว่า มีการดัดแปลงแก่นเรื่องออกเป็นทั้งหมด 3 แก่นเรื่อง เพื่อให้ในแต่ละวันที่ภาพยนตร์การ์ตูนแอนิเมชันออกอากาศจะมีแก่นเรื่องสรุปในท้ายเรื่องของแต่ละองค์ **ตัวละคร** พบว่า มีกลวิธีการนำเสนอโดยการเพิ่มเติมตัวละครประกอบให้เนื้อเรื่องมีความสอดคล้องกัน และสนุกสนานมากยิ่งขึ้น เพิ่มเติมบทบาทของตัวละครนำด้วยการเน้นให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของตัวละครนั้น ๆ ให้ชัดเจนและเข้าใจได้โดยง่ายยิ่งขึ้น **ฉาก** พบว่า มีการเพิ่มฉากให้มากขึ้นกว่าเดิม มีฉากที่ปรากฏมากกว่าในฉบับพระราชนิพนธ์ นอกจากนี้ยังพบว่าในส่วนฉากที่เหมือนกันยังมีรายละเอียดมากกว่าในฉบับพระราชนิพนธ์ **บทสนทนา** พบว่า มีการดัดแปลง คือ การเพิ่มบทสนทนาจากเหตุการณ์เดิม การเพิ่มบทสนทนาจากเหตุการณ์ใหม่ การตัดบทสนทนา การตัดทอนบทสนทนา และการสลับบทสนทนา ทั้งนี้เพื่อให้มีความเหมาะสมกับการแสดง

และบทบาทของตัวละครแต่ละตัว **วิธีการดำเนินเรื่อง** พบว่า มีการดัดแปลง การเปิดเรื่อง การดำเนินเรื่อง การปิดเรื่อง และวิธีการนำเสนอเรื่อง เพื่อให้มีความน่าสนใจ และสอดคล้องกันมากขึ้น

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดัดแปลงวรรณกรรมการอ่านเป็นวรรณกรรม การแสดง อาจเนื่องมาจากสาเหตุหลัก 3 ประการ ได้แก่ ปัจจัยในการใช้สื่อ ปัจจัยด้านการตีความ ปัจจัยด้านผู้เสพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรีย์ทองสมาน. (2542 : บทคัดย่อ) ที่พบว่า บทละครโทรทัศน์ที่ดัดแปลงจากนวนิยาย พบว่า มีความแตกต่างจากนวนิยาย 3 ส่วน ได้แก่ โครงเรื่อง พบว่า มีกลวิธีการนำเสนอโดยยึดโครงเรื่องตามบทประพันธ์เป็นหลัก และเพิ่มเติมเนื้อหาในบางส่วน เพื่อให้เนื้อเรื่องมีความยาวเหมาะสมกับการแสดง โดยเปิดเรื่องและจบเรื่องตามที่บทประพันธ์กำหนด ตัวละครและลักษณะนิสัยของตัวละคร พบว่า มีกลวิธีการนำเสนอ โดยการเพิ่มเติมตัวละครประกอบให้เนื้อเรื่องมีความสนุกสนาน และเพิ่มเติมบทบาทให้ตัวละครนำด้วยการเน้นให้เห็นถึงลักษณะนิสัยของ ตัวละครนั้น ๆ ให้ชัดเจนและเข้าใจได้ง่าย ฉาก พบว่า มีกลวิธีในการนำเสนอ ด้วยการดัดแปลงสถานที่ตามที่บทประพันธ์กำหนดให้เป็นสถานที่ที่สามารถสื่อให้เห็นถึงเนื้อหาที่นำเสนอได้โดยไม่ทำให้บทประพันธ์เปลี่ยน 2. สาเหตุที่ทำให้บทละครโทรทัศน์มีความแตกต่างจากนวนิยาย อาจเนื่องมาจากสาเหตุหลัก 3 ประการ ได้แก่ ผู้แสดง ผู้ชม และระยะเวลาในการนำเสนอ

## บรรณานุกรม

- สุภัทรา โกไศยกานนท์. (2556). ภาษาและวัฒนธรรมในบทพระราชนิพนธ์  
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก.  
กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัย  
เทคโนโลยีราชมงคลพระนคร,
- สุรีย์ ทองสมาน. (2542). การวิเคราะห์เปรียบเทียบบทละครโทรทัศน์กับ  
นวนิยาย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา  
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.